

kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

PAYÎZ/2010

bîrnebûn

Tidskriften utkommer 4 nummer per år.
Sê mehan carekê derdikeve / Üç ayda bir çıkar.

Utges av Apec-Förlag AB

Hejmar 47, payîz 2010

Ansvarig utgivare

Ali Çiftçi

Redaksiyon

A. Çiftçi, Dr. Mikailî, H. Erdoğan, M. Bayrak, İ. Türkmen, M. Duran,
Muzaffer Özgür, Nuh Ateş, Seyfoýê Asê, Vahit Duran

Adress

Navnîşana li Swêdê

Box: 8121, SE 163 08, Spånga/Sverige

Telefaks: 0046-(0)8-761 24 90

E-post

info@birnebun.com

Internet

www.birnebun.com

Têkili/İlişki

Danimarka: Irfan Baysal, 0045-27 11 58 83

Avusturya: Cüneyt Dagdalan, 0043-69 91 11 55 294

Amerika: Mam Recall, mamoste.kart@yahoo.com

Belavkirin / Dağıtım

Ewropa: Muzaffer Özgür/Birnebûn

Postfach 900348 , 51113 Köln / Almanya

Tfn: 0049-172 298 24 51

Türkiye/Ankara:

Dipnot Kitebevi, Selanik Caddesi No: 82/32

KIZILAY / ANKARA

Tfn: 0312-419 29 32

Anatolia Muzik Center

Cumhuriyet Mah. Turan Cad. No: 29 A

Polatlı-Ankara

Tfn.: 0090-312-622 94 36

İstanbul: Selahattin Bulut/Medya Kitapevi

İstiklal Caddesi, Elhamra Pasaj No: 130/6, Beyoğlu

Biha/Fiyatı

Europa: 5 Euro • Türkiye: 2,5 YTL

Abone

Swêd: 400 SEK • Almanya 40 Euro

Welatên din ên Ewropayê: 50 Euro

İsveç hesap numarası

(Birnebûn) postgiro: 468 65 12-7

Ji bo aboneyên li derveyî Swêdê / İsveç dışındaki aboneler için

APEC, "Birnebûn" PlusGiro-Stockholm/Sweden

BIC: NDEASESS

IBAN: SE85 9500 0099 6026 4686 5127

Çap / Baskı

Apec-Tryck AB

ISSN 1402-7488

Kombûna kurdên Anatoliya Navîn li Încovê, 20-7-2010

Her nivîskar berpîrsê nivîsa xwe ye.

Mafê redaksiyonê heye ku nivîsên ji Birnebûnê re
tên, serrast û kurt bike. Ger nivîs çap nebin jî, li
xwedîyan nayên vegerandin.

Waqfa Kurdên Anatoliya Navîn li Swêdê û
Komela Ziman li Almanyayê piştgirên kovarê ne.

NAVEROK / İÇİNDEKİLER

Wênêyê li bergê:

Noko û Yetê, ji gundê Kalebaltayê
li dor salên 1940î hatiye girtin.

- 2 Ji Bîrnebûnê – *Ali Çiftçi*
- 3 Ka çar delalên ber dilê min – *Altun Başaran*
- 4 Li Swêdê di 19ê îlonê de helbijartin bûn – *Ali Çiftçi*
- 6 Komcivîna li Încovê – *Ali Çiftçi*
- 13 Ji çar saziyan daxuyaniyek hevbeş – *EuroKurd News*
- 14 Keskî – *Seyfi Doğan*
- 18 Lanetli zaman – *Seyfi Doğan*
- 20 Fatê û Emîneya parsek – *Rohat Alakom*
- 25 Tato- *Ali Ceran*
- 26 Lo birao – *Îbrahim Korkmaz*
- 27 Gulê bêdil da – *Îbrahim Korkmaz*
- 27 Bafiroka dilê xêşim – *Xizan Şîlan*
- 28 Deng nekir – *Mem Xelikan*
- 30 Were – *Mem Xelikan*
- 31 Mîr û cotyar – *Jordan*
- 32 Pêşbirka ceribandînê ya navnetewî – *Nuh Ateş*
- 43 Nar sor nebû (2) – *Mam Recall*
- 54 1. Gelesin Yaz Kültür Festivali gerçekleştirildi – *Ömer Yüce*
- 58 Savaş ve barışın dili üzerine
Türk romanında kanlı yıllar (1980-2000) – *Rohat Alakom*

Destpêka payizê bi du bûyerên balkêş li Swêd û Tirkîyê dest pê kir. Li herdu welatan jî hîlbijartin çêbûn. Di hîlbijartina Swêdê ya ji bo hersê meclîsan de cara yekem partiyeka nîjadperest ket parlamentoyê

Li Tirkîyê jî hîlbijartin ji bo referandûma li ser guhartina destûra bingehîn pêk hat. Encama ku medyayê texmin dikir di van herdu hîlbijartinan de kêr zêde rast derket.

Li Swêdê bi hatina partiya nijadperest tê xuyakirin ku dê karê parlamentoyê wek berê bi hêsanî neyê meşandin. Ev partiya SD (*Sverigedemokrater*)ê di navbeyna koalîsyonên, "*Alliansen*" û "*Rödgröna*"yê de rola "dengeya teraziye" bilîze.

Di hîlbijartinên îsal de bo kurdan tiştê balkêş ew bû ku kurd di hemû partiyan de aktîv bûn. Ji her çar aliyên Kurdistanê pênc kes wek parlamenter hatin hîlbijartin.

Referandûma ku li Tirkîyê bû ji bo kurdan ji du aliyên ve balkêş bû. Ji guhartina qanûna bingehîn li seranserê Tirkîyê jî %58ê dangan gotin "erê" û li bajarên kurdan jî ji % 90î zêtir deng ji bo piştgiriya guhartinê derket.

Li bajarên kurdan tiştê din yê balkêş jî ew bu ku herkesî meraq dikir, ka encama biryara "boykot" a alîgirên BDPê yê çî be. Encama ku em li tevayiyê bajarên kurdan dibînin, ji %60î zêdetir e.

Ev ji bo siyaseta kurdan ya pêşerojê jî girîng e.

Piştî encama dengên referandûmê, serokwezîrê Tirkîyê Recep Tayîp Erdoğan soz da ku ew ê ji bo hemû aliyên civakê amadekariya destûreka nû bikin.

Herkes bahs dike ku bi vê referandûmê dewra desthilatdariya eskerî bi dawî bû û bahsa demokrasîya li Tirkîyê dikin. Lê em ê di rojên pêş de bibînin ka gelo ev referandûma dê çiqas çiyê xwe bibîne.

Gelo vê referandûmê çî bandor li tevayîya kurdan û bi taybetî jî li ser kurdên me yên li Anatoliyê kir û di vê pêwajoyê de rola kurdan divê çî be?

Di dîroka Tirkîyê de ji bo kurdan herwiha bo kurdên Anatoliyê jî ev guhartin gaveka girîng e. Li navçeya Anatoliyê em xwediyê taybetmendiyên cûda ne. Ev referandûm ji bo destxistina gelek mafên bingehîn rê veke jî divê dawxazên me yên hevbeş û konkret hebin. Bi kêmasî di warê ziman de perwerdeya bi kurdî û di dezgehên fermî de jî bi karanîna zimanê kurdî û herwiha navên cî û warên kurdî ku hatine guhartin şûnve bînin bi karanîn.

Bi ya min em wek kurdên li Anatoliyê divê li ser vê mijarê serê xwe biêşînin ku bi hemû aliyên xwe yên civakî ve bibin xwediyê daxwazên hevbeş.

Ali Çiftçi

KA ÇAR DELALÊN BER DILÊ MIN

Amadekar: Altun Başaran

Malbateka ji Xelike jêr (Gölyazi) bar dikin Omara ku li wir şivaniyê bikin. Malxê malê bi bermalî û çar zarokên xwe ve li wir bi şûn û war dibin. Bav tere ser karê xwe û zarok jî terin derve ku bilizin. Li gor xeberên ku di roj-naman de hat belav kirin, tê gotin ku zarok di xaniyekî wir da, dema dilizin, di xênî da buzdolabeka kevin hebûye,

her çar zarok jî dikevin dolabê û derî li ser xwe digrin. Ne kes wan dibîze û ne jî dibîne...

Harçar bi hev ra bê can dimînin. Xadê derdî kezebê nede kesî. Xadê sebra xwe bide malbata van zarokan.

Dê li ser çar zaroyên xwe van gotinan distirê. Agir ketiye kezebê û dibê:

Hawar, hawar xalikan xwe bi min gînin

Mala min, li min şewitî

Ma geli qom herçar delalên dilê min bi doxtir gînin

Solixê bidin wana arî kezawê min vemirînin

De rabin cigera gazi min bikin!

Çima hûn razane wake cesedan!

Hawar Xalikan! Ew çi tofan û afet e!

Hatiye ser neviyê malê Cirtên e!

Ez a bangî her çar bexê xwe yên çavreş kim!

Dayik bû qurban, keçê Aynur serî xwe rake!

Lavo Ozan, Sayme, Ebru we ez hiştim bi tenê

Çerxa felekê li min xiste ez mam li gundê Xelka bi tenê

Çima ez namrime, bûm qurbana çar tabûtên dane ber malê

Werine min bêkesê, doxtor sîngê çar delalên min dana ber meqesê

Ê ne min wana mezin kirin bi xizanî, bi nezanî, bi laşê canê xwe

Te dît çîng yek bi yek, xopana dolabeka kevin da man bênefes û bêcan

Ez a biskê perçemê xwe biqetînim

Ez a pîst û çar saatan xwe bidim balgiya wan li goristinê

Ez a hertim bêjim ka çar delalên ber dilê min

Hetanî ku ev solix di solixê min da ma!

Li Swêdê ji bo her sê meclisan di 19 îlonê de helbijartin bûn

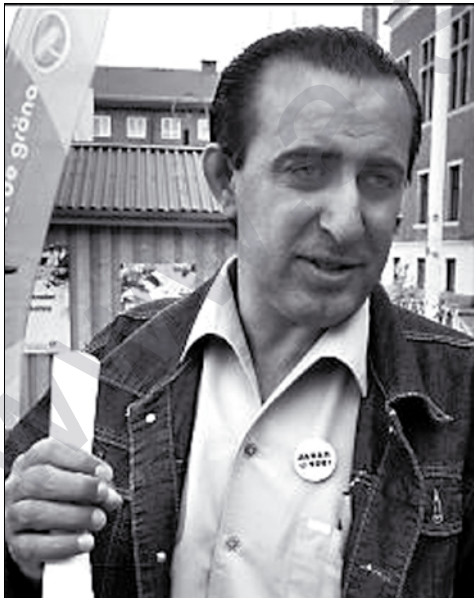
Ali Çiftçi

Helbijartina 19ê Îlonê ya îsal ji çend aliyên ve balkêş bû. Partiyên çep bi koalîsyona bi navê kesk û sor (*Rödgröna*) û partiyên muhafazakar û liberal yê aligirê rast jî bi navê koalîsyona "*Alliansen*"ê ketin hîlbijartinê. Herdu koalîsyonan jî nikaribûn piraniya dengên derxînan ku bi serê xwe hukumeteke nû ava bikin.

Cara yekem e ku di dîroka Swêdê ya modern de partiyeka nijatperest ya bi navê *Sverigedemokrater*(SD) ku bi şîyara li dijî politikaya Swêdê ya li hember xeriban jî bo parlamentoyê hat hîlbijartin. Li tevayîya Swêdê jî %5.7 deng wergirt û bi 20 parlamenteran ve ket parlamentoya Swêdê.

Roza Güçlü Hedin,
ji partiya karkerên Sosyaldemokratan
(*Socialdemokratiska Arbetar Partiet*).

Jabar Amin,
ji partiya Keskan (*Miljöparti*).

Piştî encamên fermî yê hîlbijartinê Swêdê, partiyên ku li iktîdarê bûn, yanê koalîsyona bi navê "*Alliansen*"ê 173 parlamenter û yê koalîsyona bi navê sor û kesk Partiya Sosyaldemokrat (*Socialdemokratiska Arbetar Partiet*), Partiya Çep (*Vänsterpartiet*) û Partiya Kesk (*Miljöpartiet*) jî 172 parlamenter wergirtin. Ji bo avakirina hukumetê pêwîstî bi 175 dengên heye. Tiştê ku tê xuykirin ew e ku hukumetê dîsan jî aliyê koalîsyona bi navê "*Alliansen*"ê ve bê avakirin.

Ji salên 1970 û 1980î ve jî her çar aliyên Kurdistanê kurd wek penaber hatin Swêdê. Helbet piraniyan wan jî ber rewşa

siyasî ya welêt mecbûr mabûn û hatibûn li Swêdê bi cih bûbûn. Ji ber rewşa wan a siyasî pir tabîî bû ku insanên me li derveyê welêt jî di nav partiyên siyasîyên Swêdê de jî aktiv bin. Ev hîlbijartina îsal bo me kurdan bo encama xebata siyasî ku ji çar perçeyên Kurdistanê jî pênc namzedên kurd ketin Parlamentoya Swêdê.

Ji partiya kesk (*Miljöparti*) **Jabar Amin** ji başûrê Kurdistanê ye û li herêma

Riksdagsledamot (s)

نه‌ندام پارله‌مان (سۆسیالدموکرات)

Shadiye Heydari.

ji partiya karkerên Sosyaldemokratên (*Socialdemokratiska Arbetar Partiet*).

Västerbottenê (Umeå) kete parlamentoyê.

Ji partiya karkerên Sosyaldemokratên (*Socialdemokratiska Arbetar Partiet*) **Roza**

Güçlü Hedin ku ji bakurê Kurdistanê jî kurdên Anatoliyê ye, li herêma Dalarnayê

û **Shadiye Heydari** ji rojhilatê Kurdistanê ye ku ew jî li herêma Göteborgê, ji partiya

Liberal (*Folkpartiet*) **İsmail Kamil** ku ji rojavayê Kurdistanê ye, li herêma Upsalayê

û ji partiya Çep jî (*Vänsterpartiet*) **Amineh Kakabaweh** ji rojhilatê Kurdistanê ketin parlamntoya Swêdê.

Ismail Kamil,

ji partiya Liberal (*Folkpartiet*).

Em wek redaksiyona kovara Bîrnebûnê wan pîroz dikin û di karê wan yê siyasî de serkeftina wan hêvî dikin. Bi hêviya ku ev dê bibin nimûneyên baş ji bo neslê nû.

Amineh Kakabaweh,

ji partiya Çep (*Vänsterpartiet*).

Komcivîna li ser tarîx, ziman, mîrasa çandî ya kurdên Anatoliya navîn

û globalîzm li Încovê

20/07/2010

Ali Çiftçi

Piştî komcivîna kurdên Anatoliyê ku li li Kopenhaga Danîmerqê di 29 gulanê de çêbû, biryarek ji aliyê komîta komcivînê ve hatibû girtin ku li welêt jî, li Încovê li ser heman babetê komcivînek bê avakirin. Armanca komcivînê ev bû ku pirtir tahlûka li hember çand û zimanê kurdî li herêmê bê aktualîzekirin û herwiha girîngiya perwerdeya bi zimanê dayîkê bê rojevê.

Komcivîn di 20ê meha temuzê bi organîza Komîta Însiyatîfê Mahmut Erdem, İrfan Baysal, Enver Kesen, Osman Cifci û bi hevkarîya Serokê şaredariya Încovê İlyas Kara ve li salona şaredariya Încovê piştî nivro dest pê kir. Pîraniya şaredarên gundên derûdora Încovê, wek Hecilera birêz İsmet Karaca, jî Kelhasan Resul Kara, serokê belediya Kendilê birêz Hasan Çam berpîrsên partiyên kurdan yê li herêmê beşdarî komcivînê bûn. Li gor rojevê, Muzaffer Özgür komcivîn bi zimanê kurdî bi rêve bir. Muzaffer bi kurtî li ser babeta komcivînê agahdariyek da, **İlyas Kara**, serokê belediya Încovê, xêrhatina mêvana kir.

Li ser navê Komîta Însiyatîfê **Mahmut**

Serokê şaredariya Încovê İlyas Kara.

Erdem jî xêrhatina mêvanan kir û girîngiya *Kriterên Kopenhagê* anî ziman. Rewşa kurdên goçber yê li welatên Europayê û bi taybetî yê Danîmerqê ku bi problemên nû yê nasnameyî û perwedeyê anî rojevê. Erdem di gotara xwe de di-san li ser kovara Bîrnebûnê sekinî, rola wê ya ku ji aliyê çand û ziman ve bo kurdên Anatoliyê çiqas bûye û girîngiya berdewamiya derketina kovarê anî ziman.

Li ser dîroka kurdên Anatoliyê û koçberiyê birêz **Nuh Ateş** wiha dest bi go-

Dîwana komcivînê: Enver Kesen, Prof. Dr. Halil Sariaslan, Nuh Ateş û Dr.Nebî Kesen.

tara xwe kir û domand: *Navê Anatoliya bi yonani ye û tê meneya "Rojhelat". Cografya Anatoliyê li rojhelatê Yonanîstana kevn diket, loma Yonanên wê demê jê ra gotin "Anatolî". Anatoliya giravekê berve rojavayê ye. Berê, tenê ji hêla wê ya berve rojavayê ra digotin Anatoliya. Dewrana Romayê ji Anatoliyê ra berê "Asya" û paşê "Asya piçûk" digotin. Van herdu navan jê tekebulê nivê Tirkîyeyê rojavayê dikir. Osmanîyan ji Anaotoliyê ra digotin "Rum". Kurdan berê digotin "Rom". Bi kurmancîya huro hen jê ra dibên, "Enedol" hen jê dibên "Anatoliya". Bi ya min, navê "Anatoliya" hîn rind lê tê. Tirkan navê*

Anatoliyê helnan û kirin "Anadolu".

Ateş, piştî ku dûrûdirêj li ser dîroka koçberîya Kurdên Anatoliyayê û dan û standinên di navbera Kurdistanê û Anatoliyayê da deng kir bi şûn de, li ser sebebên goçberiyê wiha domand:

... koçberî veqasî tarîxa merivatîyê kevn e. Sebebên vê jî pir çeşîd in. Geh ji ber şer û tofanan û geh jî ber talankarî û zordariyê yan jî ji bo omdiya jîyaneke serbest û têrgezenc xelk û komên merivan koç dikin û dêv didin warên yad. Kêm û zêde huro jî koçberî ji avrûyên sebebên han da di-ajo. Kurd û ejdadên wan ji ber sebebên

Dîmenek ji komcivînê.

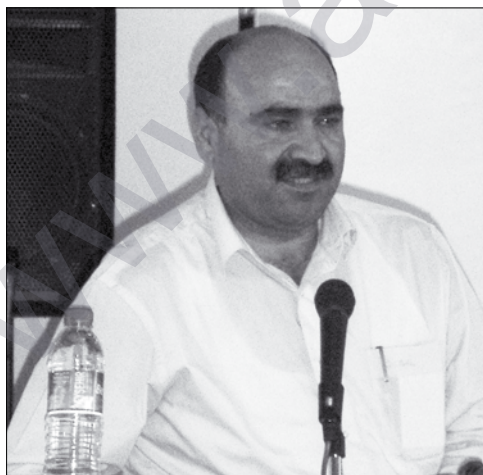

Dimenek ji salona civinê.

sîyasî, eskerî, îdarî û debariyê herdem bi ber derbeyên surgun û koçberiyê ketine. Êrîşên koloniyalistî yên hêz û dewletên ji hev cihê û şerên wan yên li ser bidestxistin û parvakerina Kurdistanê û berxwedanên kurdan li dijî wan jî pir caran bûne û dibin sebeba surgun û koçberiyên. Wekî van, şerên kurdan yên navxwe jî bûne sebeba barkirin û

belavbûnan. Di her çaxê da beriyê koçberiya kurdan yan jî bav û kalên wan jî Rojhelatê berve Rojava û Bakûrê Rojavayê bûye.

Çend mîsalên ku li jor û li jêr hatine rêzkirin aşkere dikin ku ji demên antik û klasîk vir da, Anatolî bûyê warê surgun û koçberiya kurdan, bûye welatê wan yê duduyan...

Serokê şaredariya Xelika, Mulla Şimşek.

Ji BDP Mehmet Bozdağ.

Ji Komîta Însiyatîfê Îrfan Baysal.

Li ser rewşa ziman û perwedeya bi zimanê dê **Ali Çiftçi** bi PowerPointê nimûneyên ji Swêdê û herwiha li ser duzimanî û pîrziyanîyê deng kir. Çiftçi bi gotina; **Ziman û zarokên me hebûn û pîrozîyên me ne!** dest bi gotara xwe kir. Girîngiya zimanê dayîkê di kesayetiya zarokan de ciqas tesîra xwe heye sekinî û li ser zimanê devkî, nivîskî û perwerdê wiha berdewam kir:

- *Zimanê devkî hewqas ne berfireh e û li gor hewcedariya(Îhtiyaca) rojane ye.*
- *Di zimanê devkî de zarava û devok hene û bêser û ber e.*
- *Zimanê devkî ji bo meriv nikare zêde bifikire, dubare dibe û zêde wext digrê. Meriv gotinên ku şaş dibêje an jî ne di cih de ne, nikare sererast bike. Encax bi gotin û hevokên din dikare şaşîyan sererast bike.*
- *Di zimanê devkî de deng û lûvkirina*

gotinan li gor herêman e. Loma dikare baş neyê fêmkirin.

- *Di zimanê devkî de axaftvan bi serê xwe ye û îmkânên wî lwê tune ne ku ji kesekî din, ji ferhengê alîkariyê bigre.*
- *Zimanê nivîskî û perwerdê berfireh û dewlementir e.*
- *Di zimanê nivîskî de rê û rêbazên giştî hene. Yekîtîya ziman heye.*
- *Zimanê nivîskî ji bo ku meriv difikire û piştî dinivîse kêr şaşîyan dike û baş formule dike loma dubare kêr in.*
- *Zimanê nivîskî li gor rêzimanî tê nivîstin, loma rast tê xwendin. Bîhn û dengên herêmi kêr in.*
- *Di zimanê nivîskî de meriv dikare li ferhengê binêre, nivîsê pêşî bide kesekî din û redakte bike, pêşniyaziyên xwe bêje.*

Li ser zarok û ziman jî weng berdewam kir: *Zarok beta heft saliya xwe bi zimanê dê*

Ji malpera gundê Altîlerê Ahmet Gezer.

Ji HAK-PARê Fehmi Demir

hîn dibe û dizane. Dema ew dest bi dibistana sereta dike, heger perwerde û hîndekari ne bi zimanê dêya şagird be, ew zimanê ku heta heft salan hîn bûye dimire. Zarok dest bi zimanekî din dike ku fêr nake. Li gor lêkolîna Hyltenstam a sala (1996) û lêkolîna Håkansson a sala (2003) an dema zarokek tê dibistanê tenê 6-7 salî ye, ew 8 000 -10 000 gotinan dizane. Dema dibistan bi zimanek din be, wê demê 8 000 -10 000

Ji komela Gölsağê Huseyin Kerpiç.

gotinên ku ew dizane bi carekê de ji mêjiyê wî/wê tîr paqij kirin û hejmara gotinan dibê sifir. Bi ser re jî dikeve rewşeke ne baş a psîkolojîk. Ew bi carekê de ziman û nasnameya xwe wenda dike.

Di serdema me de her ku zanyarî bi pêş dikeve û demokrasî berfireh dibe, li her derê cihanê perwerdeya zimanê dê xurt û geş dibe. Divê neyê ji birkirin ku zarava jî zimanê dê ye.

Herweha UNESCO jî di roperêke xwe de weha dinivîse: ji çend generasyon şûn ve nivê zimanên ku niha hene dê wenda bibin. Loma rêxistina UNESCOyê vê carê jî roja 21ê sibatê kir "Roja Zimanê Dê".

Zarok dikarin çend zimanan bi hev re fêr bibin. Mêjiyê meriya dikare pir zimanan jî hev derxe. Eger însanên ku nêzikî zarokekî ne bi zimanên cuda cuda deng dikinê zarok dikare wan zimanan fêr bibe.

Bo nimûne: Ariya ji malbateka kurdên rojhilat e. Ew bi çend zimanan dizane. Malbata wê giştîk jî bi çend zimanan deng dikan. Ariya bi dêya xwe re bi tirkî û bi bavê xwe re jî bi kurdî rojana deng dike. Bi dapîrê xwe re jî bi farsî deng dike. Dapîr jê ra çîrokan dibê û qala zaroktiya xwe dike. Ariya û havalên xwe bi çend zimanan dizanin. Ew bi bevalên xwe re bi tirkî, farsî û kurdî deng dike.

Merivên bo însanekî girîng zimanê wan jî girîng e. Malbat (aîle) ji bo zarokekî pir girîng e. Ji bo wê jî zimanê malê(dê) jî ji bo zarokekî pir girîng e.

Ziman ji hez kirin û nêzikbûnê ve pêş dikeve. Zimanê ku meriv ji zaroktiya xwe fêr bûye bi hîsên pir kûr ve girêdayî ye.

Ev kesên ku pir zimanan dizanin ji bo her zimanekî hîsên xwe yên cuda çêdibin.

Zimanê listikê ... Zimanê dibistanê ...

Dema meriv naxweze bi zimanekî deng bike: Azad bi erebî dengkirinê rihetsiz di-be ji ber ew zilma ku li welat tîne bîra wî. Maria dema bi zimanê xwe deng dike bi şeng û beng û kêfxweş e.

Sebebên ku nahêlin zarokê zimanekî fêr bibin çi ne?

- Zarok zimanê însanên ku jê hez dike dixwaze fêr bibe. Eger sar li zarok bêt temaşe kirin hêdî ev ziman ji bo zarok hewqes bal nakişîne.
- Haval ji bo hewcedariya zimên pir muhîm in. Lê li nav gruba zarokan bibûn tenê têrê nake. Divê bi grubê ra be.

Zimanê pêşiyê ji bo kesayetiyê xwediyê roleke mezin e. Ji bo fêrbûna zimanê didû û sêsiyan bigebeke hêzdar datîne.

- Dibe xwedî paye
- Parastina mîrasên ziman û çandê
- Raman(fikir) bi pêş dikeve
- Bi alîkariya zimanê xwe zimanê biyanî zû fêr dibe
- Kesayetî xurt dibe, li xwe xwedî derdikeve û xwe nas dike
- Rola xwe baş fêr dike û dikare bibe alîkar...

Perwerdeya bi zimanê dê:

- hestên wekhevîyê (em) xurt dike
- pêwendî û hevkarîyên rast geş dike
- bi xwe biryaran dide û berpirsiyarî digrê
- pêşketina projeyên hevkarîyê û civaknasîyê fêr dike
- xurtkirina daxwazên biçûk ên lêgerînê û lêkolînê li gel çêdibe.

Seroka BDP a Konyayê, Aynur Cengiz.

- *bi komên din, ziman û çandên din re têkilidayîn û naskirin bi pêş dikeve.*
- Ji bo parastina zimanê dê ev pêşniyarî hatin kirin:

- *Ji bo ku zimanê me wenda nebe divê em xwedî daxwaz û projeya bin.*
- *Wek dê û bav divê em bi zarokên xwe re bi kurdî deng bikin.*
- *Li gund û bajarên ku kurd lê dimînin em daxwaza zimanê fermî yê kurdî bikin.*
- *Ji bo perwerda bi zimanê kurdî em ji dewletê wek hemwelatîyekî daxwaza mafê xwe bikin.*
- *Ji niha de, heta ku pir dereng nemaye, em dest bi kursên xwendin û nivisandina kurdî bikin li hemû gund û bajarên.*
- *Belediyên (şaredarî) ku kurd lê dimînin dikarin ji bo vê projeyan amade bikin hem bidin dewletê û hem jî bidin YE.*

Piştî gotara li ser ziman û perwerdeya bi zimanê dê, ji Komîta Înstiyatîfê Îrfan Baysal, ji BDPê Mehmed Bozdağ, ji HAKPARê Fehmî Demir, ji malpera gundê Altilerê, Ahmed Gezer, şaredarê

Prof. Dr. Halil Sariaslan.

Gölyaziyê Mulla Şimşek, Serokê BDPê ya Konya Aynur Cengîz û li ser navê komela GÖLSAĞê jî Huseyin Kerpiç dîtin û mesajên xwe bi gotarên kurt dan.

Prof. Dr. Halil Sariaslan li ser hêzên global ên civakî û aborî/Küreselleşmenin sosyo-ekonomik dinamikleri gotara xwe bi zimanê tirkî kir. Di destpêka gotara xwe de birêz Sariaslan wiha got: *...di pir civînên navnetewî û di konferansan de min deng kiriye, lê ti carê ew heyecana ku îro li vir, di nav însanên xwe de hîs dikim, li tu komcivînên din de bi min re çênebûye!... Vê komcivîna îro heyacênka din da min ku ez nikarim bi gotinan ji we re izah bikim.*

....mîvanên bi rûmet, dema me dema interaktiv, dema internetê, dema ragihandina di rêya azman de ye. Hêdî globalizmê gelek sînor ji ortê rakirine. Ew guharin û pêşketina ku îro li dinyayê rûdaye, em jî parçeyek ji wê ne, Turkiye nikare xwe li derveyî wê pêşweçûnê bibîne...

Li ser mesela zimanê kurdî ji wiha de wan kir û got: *...îro, hêdî malbatên me li her welatekî Ewropayê belav bûne, carna li havînan dema tên îznê heryek bi zimanekî ewropî deng dike, hêdî wiha bûye ku em ji xwerzê û birazên xwe an jî pismam û dotmamên hev ji hev fêhm nakin...*

Li ser Yekitiya Ewropayê (YE) û Tirkîyeyê ekonomîst, birêz **Dr. Nebi Kesen**, bi kurdî xêrhatina mêvanan kir û weng got:

...bi rastî, cara yekê ye li Încovê tev konferensekê dibime û wek hevalên din min jî wazîfek girtiye. Divê ez li ser Yekitiya Ewropayê û Tirkîyê çend tiştan bînim ziman. Ji bo ku hûn gotinên min fam bikin, ez ê gotara xwe bi zimanê tirkî bikim. Daxwaza me hemûyan ew e ku rojekê civîn û konferensên me tenê bi kurdî bînin kirin. Hevalên hêja Nuh Ateş û Elî Çiçftî gotarên xwe bi zimanê me kirin û nimuneyeke baş dan ber çav. Ji dil sipasiya her du hevalan dikim.

Birêz Kesen gotara xwe bi tirkî li ser pêvajoya YE û Tirkîyeyê berdewam kir.

Komcivîn bi pirs, bersiv û pêşnîyazên ku hatin kirin ve di wexta xwe de bi dawî hat. Piştî civînê şaredariya Încovê, mêvanên ku ji der ve hatibûn li restorangekê dawetî xwarinê kirin.

Em li vir jî şaredariya Încovê re dibêin mala we ava, we mêvanperweriya xwe û deriyê salona xwe ji me ra vekir.

TRT6 û KonTv jî di komcivînê de hazir bûn. KonTvê xebera civînê heman demê de dabû. TRT6ê jî bi programeka taybet li ser rewşa zimanê kurdî, komcivîn û kurdên Anatoliyê, bi bejdariya Ali Çiçftî û Îlyas Kara belav kir.

Ji çar saziyan daxuyaniyek hevbeş

Li gelek peyman, şert û dokumentên navneteweyî, wek Yekîtiya Netewan (UN) UNESCO, UNICEF, Yekîtiya Ewsropa (EU) û her weha Peymana Mafên Zarokan de, mafê zimanê dayikê û perwerdê mafekî herî bingehîn tê pejirandin.

Dewleta Turkiyê jî gelek ji wan peymanan îmze kiriye. Lê dîsa jî 20 milyon kurd ji van mafan bêpar in. Bi milyonan zarokên kurd bi zimanekî biyanî, weke tirkî, têne perwerde û asîmlekirin. Çand û zimanê kurdî di sala 2010 de jî hê qedexa ne û kurd di bin xetera jenosîdeke çandî de ne.

Ger asîmilasyon wek wahşetêke dijî merovatiyê tê binavkirin, dewleta Turkiyê vê wahşetê îro jî dike. Ne zimanê kurdî weke zimanê fermî tê naskirin, ne jî zarokên kurd bi zimanê xwe têne perwerdekirin.

Em her çar saziyên li jêr, ji rêxistinên navneteweyî û Yekîtiya Ewropayê daxwaz dikin ku bo naskirina zimanê kurdî li ser Turkiyê zextê bikin û rê nedin ku zimanekî kevnare û dewlemend weke zimanê kurdî bihele û wenda bibe.

Em gazî gelê kurd û saziyên kurdî dikin ku karên xwe yên rojane bi zimanê xwe bikin û wisa jî rê li ber asîmilasyonê bigrin.

Her zarokek gulek e.

Nehêlin ku gulên Kurdistanê biçilmisin!

Bruksel, 22.09.2010

Prof. Dr. Celîlê Celîl, Instituta Kurdzaniyê li Viyanayê

Dr. Huseyn Xeliqî, Înstîtuya Kurdî li Stockholmê

Memo Sahin, Pro-Humanitate li Köln

Derwêsh M. Ferho, Enstituya Kurdî li Brukselê

EuroKurd News / Stockholm

KESKÎ

Seyfi Doğan

Av û ax ji çar elementên ku bingehiyên jîyanê ne. Yên din jî agir û hewa ye. Av û ax, du aşiqê ku va milyar sal in bêhevdu nabin û aşqê wanan hîngê wek rojê siftê teze ye. Av û ax du elementên ku hevdu temam û dunê dewlement dikin in. Xwedê, însan ji çamurê xulk kir. Çamur ji ax û avê tê çêkirin. Yanê av û ax kokê jîyanê û qelwîya dunê ne.

Li gor kitêbên qutsîyê xiristanan û misilmanan dema ku Xwedê dunê peyda kir, demekê baran nebarand. Xwedê însan xulk kir bi şunda ji bo

ku însan xwe xwedî bike baran barand û dunê tiji xwarin bû. Daristan peyda bûn, çeşît û çeşît heywan li ser dunê peyda bûn. Herder bi darên meywe xemilî, hêşin û kesk bû.

Rengî kesk bereket û rêfahî ye. Hêvî û firehî ye. Zêdehî û zengînî ye. Zindî û azadî ye. Xwebewarî û aramî ye. Parvakirin û comerdî ye.

Rengî kesk, sembola biharê ye. Biharê, di dema mitolojîye da, keçikên bedewî, fodil û bişuret temsil dikirin. Wek Xwedê ya bereketê Anahîta, keçika navzirav û kalçehot. Mîna Artemîsê,

Baxçê Hesmanî Şêmlî, ji arşîva Seyfi Dogan

bi hezar pesîrî. Artemîs parêzgerê Istanbûlê bû û sembolen xwe nîvhîv û hêstirk bû. Mîna persefone. Keça Demetere û bi şureta dunê ku Hades-xwedê dunê mirîyan e- ji xwe re rivandîye. Li gor pêymanana ku di navbarê Hades û dîya wê Demeter da-Persefone her biharê ji dunê mirîyan azad dibû û derdiket ser erdê. We wextê herder reng û bireng dibû. Dunê bi rengî kesk û hêşin dixemilî. Tuneyî, dest-dengîyê zivistanê derd û kul teva dibû. Bollixiyê dest pê dikir.

Rengî kesk li ba Zerduşt pir heja bû. Sembola mergan û dewlemendîyê bû. Rengî kesk berekete çêrê bû. Li gor dînî Zerduşt Mazdaizmê, kê zerar dida kesk, hêşinîyê û merga bi cezaki pir giran dihat cezakirin.

Mîtra, di mîtolojîya kurdan da cîhê kî xwe yî hêja heyê û Xwedêyê dînî Mîtra ye. Li gor mîtolojîyê, Mîtra, Xwedê yê mergan û keskî ye. Mîtra avan diherikîne, mergan diparizîne û baranê dibarîne ku merg û ax kesk bibin.

Li gor dînî Muhammed kesk sembola paradîsê û rehatîyê ye. Wexta ku meri mêlê xwe dida camîyê wek Alhambra û Tac Mahal, baxçên wan wek baxçê cennetê hetine tesawur kirin û bi avê û daran xemilîne.

Newrozê, sembola xwe kesk e. Rengî newrozê yî kesk, rengê ala kur-

distanê ye û berketê temsîl dike. Dema newrozê, dema heyîyê ye, dema ku berx li ber kozê bi diyên xwe va tama berroj dertixine, dema ku av li didanê tebiatê dihilîze, dema ku jîyan li zozanan gul vedike ye. Berê, li biharê keçên bermirad herdu alîyê porî xwe destek ji genimî ku nû li kêle nihiştî dixemilandin.

Li dawîyê çîyayî inê gewr, li nav terlê Şêmlî (Şahin Gündogdu) Hesmenî Şêmlê (Osman Gündogdu) havîngeheke xwe î ava kirîye û darên danane. Darên zerdalan, guzan, ayvan û darên behîvan û çimenî rêxistîyê. Li herema ku di guna yunanîyan re bi navî Axylon dihate xwandin. Axylon peyveke yunanî ye û tê mana cîhên bêdar.

Ew çola, ew ruma rûtik û boz-kira Anatoliya rep û rût ê şên bûye. Darên teze yê xwe li ber bayî bakur mîna keçikên bermirad ba dikine. Çuçikên hewayê ji darekê difrine darakê. Qirikên belekê bi kelek û zavaşên Kemêl xenê bûne.

Kurm û kêzê bi xwarin û vexwarinê dilşa ne. Însan qor bi qor dihatin, bexçê ziyaret dikirin. Wana digot; ruhên me yê fireh dibine û çavên me yê li keke û pişoyê havînê bi keskîyê daran û çîm vêdêsene. Lingên xwe yê xwas dikirin nav ava ku ji lolib sar û sar diherikî û di ber xwe da digotin; "Dunê hebû ye lo!" Li germa havînê,

avake sar a însanan kêfxweş bike.

Zîyareta wan însanan, îspat dikir ku însanî hewcîyê keskîyê û dûneke teze ye. Av, av û dîsa av. Di piranîyê dî-nanda av şênayîya cennetê ye.

Kemalî Husî Zexê Xoca (Kemal Gündogdu) berî çend salan ber vê, di terlê wanan da bîreke avê lêxisti bû. Bi ava wê bîrê î îro daran û çîmen av dike.

Wexta ku min av, hêşin û hêşin li ser çîmen dewatkar diherikî didît, ez ji rê derdiketim, jihevdu diçûm û radigerîm û min dixwast li wê germê çolê Xelikan li ser çîm xwe di nav wê avê da lût kim û ji dûra xwe bi ber rojê dim. Carek an jî du caran min xwe da ber avê lê zîncîrên kevneparêzên ku edî tu hukmê xwe nemane wek bendekê xwe dabûn ber avê û serê min hêsîr heynabûn.

Adetên baş in lê gerek xwe li gor demê xwe biguherin. Adetên zindî ne û gav bi gav tèn guhertin. Lê henek adet hene him hatine guhertin di praktikê da najîne lê bi devkî hîng jîyana xwe berdewam dikin.

Emek bingehiyê zengîniyê dunê ye. Hemî berhemên li ser dînê bi emek hatine peyda kirin. Neynika însan berhemên xwe ne, şoran tu hejayê xwe tune. Ji tenê kibîrtekê da bigre, he-ta fuzên ku difirin ezman, emegî xuya henî ye.

Kemalî Malê Husî Zexê Xoca (Kemal Gündogdu) emegêkî pîrî daye dergehê. Mala wî ava be. Kî min hîng bîr nekîrîye gerek ez navî karkerê Kemelî ji afganistanê jî heldim. Navê wî Muhammed bû. Mala wî jî ava be. Ez hêvî û bawer dikim ku însanên

Ava ji baxçê Hesmanî Şemlî, ji arşîva Seyfi Dogan

din ji ê rojekê, dest bi dar dananê bikin û malên xwe ava bikin.

Min rojên hundir tiji û bi ken li dergehê derbas kirin.

Mala Hesmanî Şêmlî ava be derîyê mala xwe ji me ra vekir.

Mala Suat kiliçkaya ava be, ereba xwe ji me ra netêvişand û bi bilûr û yaranîyên xwe dişliqê me hunî û dunê me qelew kir...

Mala Kemal Gündogdu ava be, em bi kilamên xwe coş kirin û ava bîrê em ji germê parastin.

Mala Doktor Haco ava be, (Mehmet Dogmuş) bi sazî xwe em xenê kirin.

Mala Nuhî Hesê ava be, bi kilamên xwe yê kilasîk em li demên kevn gerandin.

Mala Mehmî Nekîm ava be (Lutfî Özsoy) bi yaranîyên xwe em kenandin.

Mala Remazanî Dedî Malê Atkê ava be (Ramazan Çiftçi) bi henek û zarekirinên xwe em şa kirin.

Mala Oskî Çîno (Osman Akyuz) ava be, bi yaranî û komenterên xwe yê zekî dunê me fireh kir.

Mala Bilî Cemêl (Bilal Akbaş) ava be, zikê me bi qewirmê têr kir û bi henekên xwe mejoyê me serxoş kir.

Stockholm 2010-09-01

Hesret

hesret ne karê te ye
zehmet e
jîyanê wek qurşûnê giran e
felsefe û hêvî
tesselîyên xweş in
ê pêşbazîyê bikin
rojên derbas dibine
avên diherikine
aşqên zer dibine
dengî kilamên dila û şina
yê giran û giran têne
vegere

li xelikan jîyan a li te were
ki hîng germiyên şopên te sar nebûne
ki hîng yek bi yek
dûmanên malan venemirîne
ki hîng henek nasên te hene
vegere

şoreke xweş a ku ji lêvên ku tu jê hez dikî
a ruhê te fireh bike
û dereng be jî teseliyeke kur e
a dunê te bixemilîne
were
ki hîng gulên sifteh neçilmisîne
vegere

Seyfi Doğan

LANETLİ ZAMAN

gece rüzgarının
şöyle yalayıp geçtiği başakların
sesleri dinmeden
uykunun kurşun geçirmez deminde
geldiler

herzaman ki gibi
bir başıma ve çocuklar
duvarın dibine sızmış kalmışım
kucağında altı aylık kızım evin
kapının aralağında
dişlerini bahar toprağına geçirmiş
aç ejderhalar gibi homurduyan
tankların namlularını gördüm
namlular
ay ışığında
haram kasapların
nöbetteki hırsız bıçakları
gibi parlıyorlardı

çok geçmeden
tankların gövdesinden
elleri kötü kalem görmüş
gözleri kötü kitap okumuş
kulakları kötü söz işitmiş
iğdiş ve iğfal edilmiş
öldürme iştahları
modern silahlarla bilenmiş
her türlü çılgınlığa açık
duello kültüründen yoksun
mavi gözleri çakmak çakmak
sarışın birer kurda benziyen

ölüm ayinlerinden dönen
kırıcı ve çirkin
anılarımın sahipleri
tabiatın o en korkunç yüzü
o insanlar indiler

barbar uşak
vahşet içinde
gecedir saklar kahtelikleri
sesi duyulur çocukların
yangınlar
alevler
ve çığlıklar
kızarmış et kokan dumanlar
ve mechule giden canlar

seni yollarda gördüm
seni caddelerde ve sokaklarda gördüm
seni etrafına boş boş bakarken gördüm
seni üşürken gördüm
seni ekmek peşinde yuvarlanırken gördüm
seni kötü sözleri dinlemeye mecbur edilirken gördüm
seni görmek ve görülmek istemediğin yerlerde gördüm
seni anlamadığın bir dille azarlanırken gördüm
seni şiddetin pençesinde parmaklıkların ardında gördüm
seni mezopotamya toprağı kadar bereketli ellerini açarken gördüm
seni ruhunu bıraktığın yöne bakarken gördüm
seni bağbozumunu düşlerken gördüm
seni gözyaşlarını gömerken gördüm
seni saçlarını yuvarlak cep aynasında tararken gördüm
seni dağları emzirirken gördüm
seni gözlerinin birer ateş kıvılcımı gibi gözlerimi yakarken görüyorum
ama ben seni güneş gibi sıcak ve aydın gülerken görmek istiyorum.

Seyfi Doğan

Fatê û Emîneya parsek

- Du afrendeyên li paytexta padîşah -

Rohat Alakom

Îsal çawa tê zanîn bajarê Stenbolê wek “Paytexta çandî ya Ewrûpayê” (2010) hatiye hîlbijartin. Lê belê ev kurdên ku hejmara wan îro digêhêje mîlyonan, ev nêzîkî sedsal e ji çanda xwe bêpar mane û gelek îronîk e ku ev zordestiya her wisa jî îro di navenda “Paytexta çandî yê Ewrûpayê” de tê meşandin û heta roja îroyîn jî dawî lê nehatiye. Ez vê nivîsa xwe pêşkêşî bi mîlyonan kurdên Stenbolê dikim ku ev “paytexta cîhanê”, ev hezar sal in ji xwe re kirine war, star û serbajar. Di vê nivîsê de serpêhatiya du keçên kurd, Fatê û Emîneya parsek cîh girtiye ku berî sedsalî li “paytexta padîşah” Stenbolê, li pey belengaziya xwe ketine.

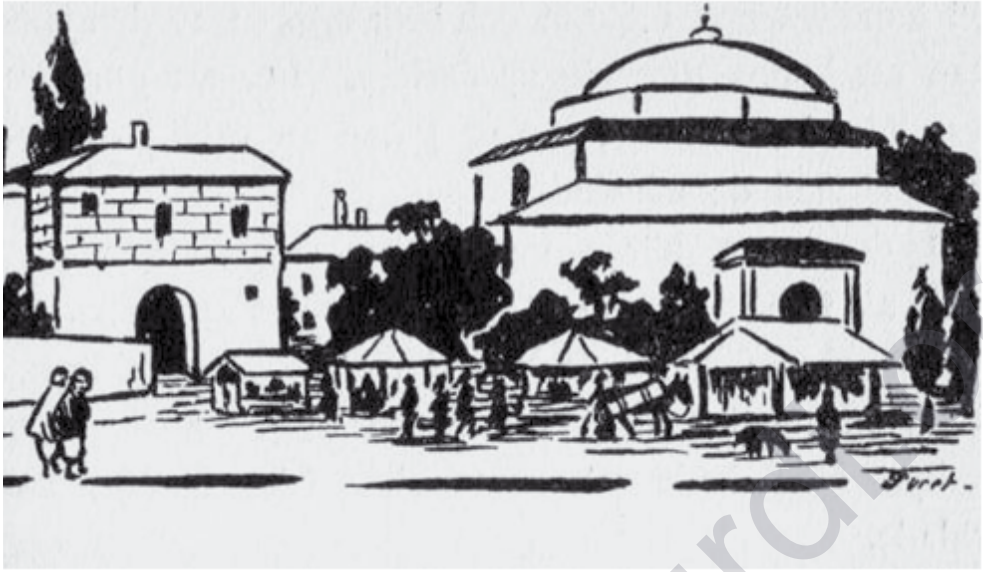
Dîplomat û nivîskarê swêdî Birger Mörner (1867-1930) dema di destpêka sedsala 20an de li Stenbolê bûye, li wir wek dîplomat kar kiriye, ew her wisa jî li wir rastî kurdên Stenbolê hatiye û di hin berhemên xwe de qala wan dike. Yek ji wan nivîsên Birger Mörner ku bala mirovan gelek dikêşîne, serpêhatiya wan herdu keçên kurd

Nivîskar Birger Mörner.

e ku me li jêr wergerandiye zimanê kurdî. Ew pirtûka Birger Mörner ku vê serpêhatiyê tê de cîh girtiye, di sala 1906an de bi navê “Di bin hîlalê de” (Under Halfmånen) hatiye weşandin.¹ Pirtûk zêdetir cîh dide dîtîn, bîranîna û serpêhatiyên nivîskar ên Stenbolê. Ew di salên 1902-1903an li Stenbolê maye. Di pirtûkê de her her wisa jî

¹ Birger Mörner, Under Halfmånen, 1906, rûp.38-39.

Li aliyê çepê herdu keçên kurd, Fatê û Emîne li Stenbolê tên xuyan.
(Ev nîgar ji çapa di pirtûka nivîskar a sala 1915an de çih girtiye.)

em hin tîpên kurd dibînin ku rengekî pirçandiya Stenbola kevn pêk dianîn. Ji der serpêhatiya Fatê û Emîneyê, di vê pirtûkê de nivîseke din jî heye ku qala govend û dansa barbirên (hemal) kurd dike ku wê demê li Stenbolê diman. Angorî Mörner dema dibû êvar, tarî dikete erdê, van barbirên kurd dest bi govenda xwe dikirin û wî ev govendan dişibande dansa katalonan a bi navê Zardanas. Birger Mörner dibêje ku barbirên kurd wisa xurt bûn, ev barên giran ku dikaribû piştê ga bişkêne, bi rehetî ji cîhekî dibirin cîhekî din.² Ev herdu serpêhatiyên ku di pirtûkê de çih girtine, ligel hin berhemên nivîskar ên din du caran wek pirtûk bi navine

cîhê careke din hatine weşandin.³ Niha em mêze bikin, ka van herdu keçên kurd çima ji nivîskar “nefret” kirine: *“Du afrendeyên ku li paytexta Padîşah dimînin, min wek cenewaran dibînin û ev yek min xemgîn dike.*

Navê yekê Fatê, navê ya din Emîne ye; du keçên parsek ên kurd, çavxezalên xweşik û bi dengên wek xuşexuşa çavkaniyên gur. Herroj berî nîvro dema ez diçim navrojê, ew hertim li ber deriyê min disekinîn, rastiye bêjî disekinîn. Min li xwe datanî ku qet min ew nedîtine, lê belê ew hertim li pey min dihatin. Bi gotinên xweş bi zimanekî mirov tenedighîşt bexşîş dixwastin. Heryekê herroj çend qurîşên hûr ji min distendin û

3 Birger Mörner, Från Arafis irrfärder, 1915. Birger Mörner, Turkiska år och andra (ur mitt irrande liv), 1926.

2 Birger Mörner, Under Halfmänen, rûp.79-80.

di dawiyê de êdî min tucar cesaret nedikir derkevîm kuçeyê bêyî ku pereyan hûr bikim. Bes niha ew tucar zêde ber derge nasekinin.

Berî hefteyekî carekê dema ez nêzikî van deran li kuçeyê piçûk derbas dibûm, min dît ku xortekî yunanî, hîşdeh yan jî bîst salî guhekî pisîkekê (pişik) girtiye bi xwe re dikîşîne. Ez bi şîva xwe kuçê derbas bûm wekî di derbarê vê kirina wî ya ne di cîh de şîretan lê bikim, bes dêvla ku pisîkê berde, wî pisîk girt avîte ser banê xanîyekî nêzik û revîya. Pisîka ku belkî jî berê birîndar bûbû, ji jor de

bêkontrol kete erdê û piştî xwe şikand. Her dinalî bêyî ku xwe hevekî bilivîne. Ji bo ku ew ji vî ezîyetî xelas bibe, min kevirê mezîni li kuçê hilda û bi vî kevirî serê wê (pisîk) perçe kir.

Hema wê demê min li paş xwe qîjîneke bi tirs û xofa mezîni bîhist. Ez zivirîm û min Emîne dît. Wê dizîka ve ez pêkol (teqîb) kiribûm û niha ji tirsî dicirîfe, bi çavên xwe yên reş bi nefreteke nedîtî, li min mêze dikir. Wê nedît û fam nekir ka min bo çi ew pisîk kuşt.

Rojtira din min ew keçên parsek ên kurd, çavxezal, bi harmanîyên xwe yên şîn êdî li ber deriyê xwe nedît. Ji vî bûyerê vir de te digot ew wînda bûne.

Bes carina, dema ku ez diçim di-kanekê, tişekî wisa şîn qerepere, nezêlal li ber dêrî xuya dike. Ez dizivirîm, ez hew zanîm pistepista dengêkî tê “ps! ps!” Ew Fatê û Emîne ne, li wêderê sekinîne û tu dibêjî qey ew gazî pisîkekê dikin”.

Serpêhatiya van herdu keçên kurd, bi taybetî evîna Emîneyê ya heywanan (ajel, lawir) çawa em li jor jî dibînin derseke baş û hînkêr dide me xwendevanan.

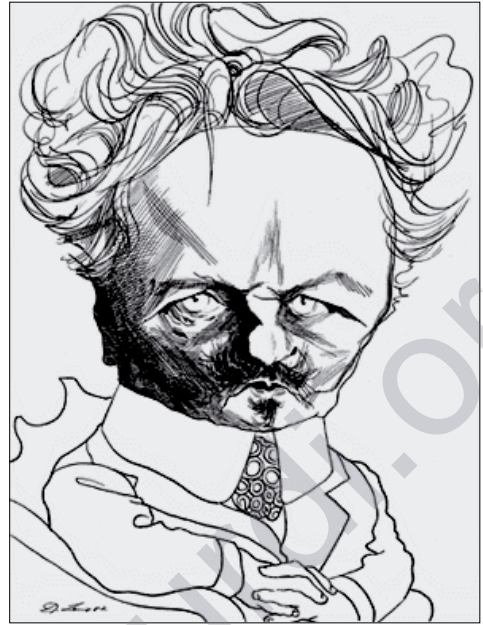
Birger Mörner him bi tekst û him jî bi wêne jîyana Emîneyê baş dokumente kiriye. Tiştekî balkêş jî piştî gelek salan dema em li arşîva Birger Mörner mêze dikin, vê carê em rastî sûretekî Emîneyê jî tîni ku Birger Mörner berî sedsalî li Stenbolê kişandiye û paşê bi xwe re aniye Swêdê. Emîneya kurd em

Emîne—parseka kurd (Kurdisk tiggarflicka-Emine). Ev wêneyê Emîneyê iro li Swêdê di arşîva Birger Mörner de tê parastin.

dikarin bêjin ku bi temsîlî vê carê hatiye Swêdê û em wê li Swêdê dibînin! Wek hercar çawa wê li Stenbolê, Mörner teqîb kiriye, li Swêdê jî daye pey wî! Ev sûretê dîrokî di arşîvan de bi navê “Emîne -Parseka kurd: (Kurdisk tiggarflicka: Eminê) hatiye qeyd kirin.

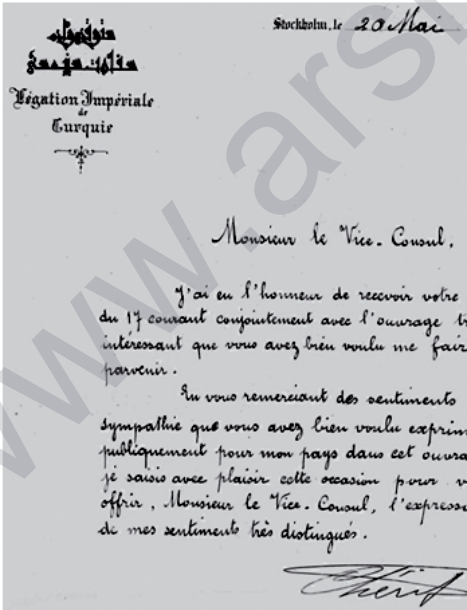
Nivîskar dema ev pirtûka xwe di sala 1906an de weşandiye, her wisa ji gelek kesên navdar re jî şandiye. Di nav wan kesan de dîplomate kurd Şerîf Paşa û nivîskarê swêdî August Strindberg jî hebûne. Wê demê Şerîf Paşayê kurd jî li Stockholmê sefirê osmanî kar dikir. Em di arşîva Mörner de rastî nameyeke Şerîf Paşa ya bi terîxa 20/5 1906 tên ku Şerîf Paşa tê de spasiya xwe ji bo vê pirtûkê pêşkêşî Mörner dîke: “Min nameya we ya 17ê vê mehê wergirt li gel berhema

Karîkatûreki nivîskarê swêdî yê navdar August Strindberg.

pir balkêş ku we ji min re şand. Ez pir spasî we dikim bo hîsên sempatiyê ku hûn bi şewekî giştî ji bo welatê min di vê berhemê de diyar dikin”⁴

Gelek nivîskarên swêdî yên navdar, hevalên Mörner bûne, nivîskarên wek Strindberg, Fröding û Heidenstam. Em ji nameyeke August Strindberg fêr dibin ku wî jî ev pirtûka Birger Mörner xwendiyê, spasiya xwe jê re şandiye: ”Spas ji bo pirtûka te; min ew bi kêfxweşîyêke mezin ve xwend, lê belê ew dikaribû hin dirêjtir bibûya!”⁵ Bi rêya vê nameyê em fêr dibin ku August Strindberg jî bi saya vê pirtûkê, nasiya xwe daye serpêhatiya van herdu

Nameya Şerîf Paşayê kurd a ku di sala 1906an de ji nivîskar Birger Mörner re şandiye.

4 Orjînalê vê nameya Şerîf Paşa di arşîva

Birger Mörner de tê parastin.

5 Strindbergs Brev XV, Bonniers, 1976, rûp.246.

keçên kurd. Birger Mörner yek ji wan hevalên here nêzik ên Strindbergî bûye û li ser wî pirtûkek jî nivîsiye.⁶

Birger Mörner jî bi xwe jî nivîskarekî navdar bûye, gelek pirtûk nivîsîne. Hin pirtûkên wî yên populer di van salan de pir hatine firotin. Birger Mörner her wisa jî wek hezkirî, dildar û berhevkarê pirtûkan hatiye nasîn. Ev bibliofiliya wî, jê re bingehe pirtûkxaneyêke mezin amade kiriye. Pirtûkxane û arşiveke dewlemend a Birger Mörner hebûye. Di pirtûkxaneya wî de qasî 7 hezar pirtûkên kevn û dûrîdest cîh girtine.⁷ Meziniya arşîva wî ji hezaran sûret, name û destnivîsan pêk tê. Birger Mörner bi xwe jî gelek dewlemend bûye, wek torin û arîstokratekî hatiye nasîn, qesreke wî ya bi navê Qesra Mauritzberg (Mauritzbergs Slott) hebûye. Birger Mörner di destpêka sedsala me de çend salan di vê qesrê de maye. Mörner gelek kesên navdar di vê qesrê de ezimandine. Niha jî di qatê yekem ê vê qesrê de odeyek heye ku bi navê Odeya Birger (Mörner-rummet) tê nasîn. Wî, ew romana xwe ya bi navê Bråvallahus di vê odeyê de nivîsiye û hema dîroka vê qesrê jî kiriye mijara romanê. Xwediyê vê qesrê yê berî 400 salan yekî bi navê

Mauritz Birgersson Grip (1565 - 1562) bûye. Ji ber vê yekê navê vê qesrê danîne Qesra Mauritzberg. Ev qesra dîrokî ku demekê wek qonaxêke çandî hatiye nasîn, îro wek hotêleke konferansan tê bi kar anîn.

Ji alîkî ve çîroka Fatê û Emîneyê, ji alîkî ve serpêhatiya nivîskar Birger Mörner, dîroka qesra wî, têkiliyên wî ligel Şerîf Paşayê kurd, nivîskarê navdar August Strindberg û kesên mayîn, babetên cihêreng piştî sedsalî di vê nivîsê de tên nik hev. Her wisa jî herdu paytextên navdar, Stenbol û Stockholm piştî salan be jî wek li vir xuya dibê bi saya serpêhatiya van herdu keçên kurd dest ji hev re li ba dikin û silavan ji hev re dibarînin. Piştî sedsalî be jî hemwelatîyên Emîneyê li Stockholmê wek li vir jî xuya dibê wê bi bîr tînin. Mînaka vê keça kurd, mînaka Emîneyê di dîroka jinên kurd de jî rûpelekî gelek bi şemal û bi biriqî pêk tîne. Emîne tu her bijî! Her wisa jî Fatê...

Ji van babet, cîh û deman her yek bi awayê xwe, di aliyê xwe de tiştêkî îfade dike, vê carê em xwe dispêrin çend gotinên swêdî yên gelek aforîzmatîk: “Her tişt xwediyê serpêhatîyêkê ye” yan jî “her tişt xwediyê dîrokekê ye” (Allt har en historia).

6 Birger Mörner, Den Strindberg jag kânt, Albert Bonniers Förlag. Stockholm 1924. Wî, her wisa jî berê pêşengiya pirtûkêke din jî kiriye ku li ser nivîskariya Strindbergî ye: En bok om Strindberg, 1894.

7 Björn Meidal, Birger Mörner, Svenskt biografiskt lexikon, band 26, 1989, rûp.344-349.

Tato (Kasim Çabuk)

Çîroka dilketina Tato

Berhevkar: Ali Ceran

Tato ji Kelhesenê ye ji 1955an de li gundê Tetera (Bogrudelik) li ba Heci Nuri wek şivan disekine.

Tato keriyê pêz ku li ber e, her roj dibe li kaniya gundê tetera avdide. Li ser kaniyê Tato keçîkekê dibîne û dilê xwe dikeviyê. Tato ji hevalê xwe Nazo dipirse ka ev keçîka kê ye. Nazo dibê navê wê Meryem e, ji goçmanên Bulgaristanê ne. Tato dilê xwe ji Nazo ra vedike ku ew aşîqê vê keçîkê bûye û divê Nazo dilketina Tato bigihîne Meryemê. Meryem dema dibihîze şaş dimîne û bi malbata xwe ve dilnakin dibên: Tato yî zewiciye naxwazin keçîka xwe bidin Tato. Tato herçiqas rîcaciyan dişîne jî malbata keçîkê naxwazin keçîka xwe bidin yekî kurd û bavê keçîkê ji bo ku xwe ji Tato xilas bike, keçîka xwe dide lawê gocmanekî ku li Bursayê dimîne. Dema Tato pê dihese ku soza Meryemê dane, bi hevalên xwe ve biryara Partiya Dildariyê didin û dibên: ev kesê ku aşîq be divê li ser dilketiya xwe kilamekê bêje û wê birevîne.

Dema Meryem pê dihese ku Tato bi rastî aşîqê wê bûye, ew jî naxwaze here li Bursayê mêr bike, xeberê ji Tato re dişîne ku Tato wê birevîne. Tato zaten bi hazir e û îcar ronîvrokê Meryemê bi araba hespan direvîne.

Bavê keçîkê tere li Cihanbeyliyê şikayeta Tato dike ku keçîka wî ya temenbiçûk bi zorê revandiyê. Esker radikin ser gundê Kelhesen, lê bîfêyde, nikarin Tato û Meryemê peyda bikin. Di dawîya dawîn de bi rêya hevalê Tato Elîşêr xeberê dişînin ku ew dixwazin li hev werin. Herçiqas Meryem bi şik e jî, Tato Meryemê digirê tê bo lihevhatinê. Bavê Meryemê piştê dîsan dilekçeyekê dide sawciyê Cihanbeyliyê û Tato digirên davêjin hepsê. Tato du salan li hepsê dimîne. Meryemê jî îcar didin gocmanekî Istanbulê.

Tato ji hepsê derket bi şûnda vedigere gundê xwe û li dawet û di kombûna hevalên xwe de her vê kilama xwe ya dilketina Meryemê distirê...

Goçman

Digo meke meke Meyrik meke
Carê were qapiyê hepisxanê li ser min veke
Tu ya çavreş çav belekê
Îbrahîmî Kertelî nizane kî nanî xwe buxe
Diwê here lo lo Tato aqilî serî te yî seyrek e

Digo va mîratê gire gire
Jêlva hat Elşêrî Eşguriyê ber nifir e
Digo lo lo Tato were qelingê xwe bibire
Min go Elşêr nifira ku ez li te dikim
Înşallah ewladî nêr li ber serî te ne kur e

Digo meke meke goçman meke
Meke meke Meyrik meke
Tu ya çavreş a çav belek e
Carê were deriyê hepisxanê li ser min veke
Te nîkaha min bi xwe kîymîş kir
Te îfada paşin pir yaxnîş kir
Te navê xwe yî şîrîn
Li Gonil Partiya me sîlmîş kir

Digo meke meke Meyrik meke
Carê were qapiyê hepisxanê li ser min veke
Tu ya çavreş çav belekê
Carê were deriyê mapusxanê li ser min veke

Digo te dev çepelê dev avkatê
Sebra dilê min dewom ke
Heta te got: Fat kîxzala min e
Ez dikşînim qeyreta Fatê
Min go Omo nifira ku li te dikim
Înşallah xoce nê ser te bi selewatê

Digo meke meke goçman meke
Tu ya çavreş a çav belekê
Carê were deriyê mapusxanê li ser min veke

LO BIRAO

Lo birao sazê xwe bigre were vira
Du kilama biwêm li ser derd û kula
Ki dengê xwe rê sazê te dim, bayin kim çi heye di dil da
Belkî dengê min here keçika di xewa şevê da

Ez nexwaş im mame li ber destê doxtora
Ev çito doxtor in, qe nizanin derdî dila
Min go were bira, sazê xwe bigirê were vira
Tenê sazê te dizane derdî dila

Min pišta xwe da dîwarê xestexanê
Zîyaretçiya dipirsim, dibê m xeberek tune li yarê
Diwên bîr bike ew yara bêbext
Xwe jê re meke erd û tac û text

Ustuyê me keştîye li ser mil û pîya
Kesek tuneye min derdê xwe têr têr bigotaya
Min go were birao, sazê xwe bigre were vira
Çarekî bigere di nav têlî sazê xwe da bi pênc tiliya.

Îbrahîm Korkmaz

GULÊ BÊDIL DA

Bilbil ketiya baxçê gula
Distirê li ser eşqa dila
Bilbil silav da gula mala
Gul jî revî dîsa bêdil da

Gul çilmisî ji vê dunê
Bilêbil herimî bi vê kulê
Tu ne gul bûya, ne ez bilbil
Xêrik nedît ber vî dilî

Gulê Gulê ziman reşê
Tu çima mira bûye hewesê
Ji xelkê ra pir dilxweşê
Min dihêle tim alî paşê
(nakarat)

Min navê te darxist li dîwara
Pirs dikim ji teyr û tûra
Xeberekê ji Gula min bînin
Ji tev bahê erd û ezmana
(nakarat)

Îbrahîm Korkmaz

BAFIROKA DILÊ XEŞÎM

bi saya hestên ciwanmêr
bêhêvîtiya şevên asîmana sayî
silav dikim
heyvê
jana xewnên min yên reşbelek
di bin perdeya kenê awirên xwe de
veşartî ye
her şev
balafira asîmana gêjok
li nav ewrên êşa sînga min
dernixûn dibe
ji axîna hinavên peritî
dilopên hêrsa demên têkçûyî
dibarin
mirovên çavsor
li şûna giyanê min yê qetiyayî
çîpên protez pê ve kirin
ava deryayê ji masiyên masîdanka dil
êvişandin
nalînên kezeba min
di laşê striyan re çûn xwarê
qêrina pêûsa lal
zikê dîwarên zîndana odeya min
didirîne
stargeha xeyalên rengîn
li suîqesteke serserî
tarûmar bû
min her roj
ji xelk û alemê re bafirok çêkirin
lê bafiroka dilê min yê xeşîm
qet nefirî

Xizan Şîlan

2009-11-18

Stockholm

Deng nekir

Mem Xelikan

Ji gundekî kurd, gundekî cîranan hatibû, Heso... Li gundê wî, aş (Değirmen) tunebû. Ji bo ku genimê xwe bihêre û ardê xwe dagire li wira bû. Gundên kurdan, yên li doralîyên wî gundî, tirkên dihatin li aşê wî gundî genimê xwe dihêran û dikirin ard.

Heso jî ji bo wî karî li wir bû. Dora xwe dipa û di bin sîya areba xwe de vêdisîya. Lingên xwe dirêj kirî, dixwast hilma xwe bigire. Carcaran xewê dida ser û xelmaş dibû. Çavên xwe vedikirin û digirtin. Bi dengê Kazim hate xwe û bi xwe hêsîya. Lingên xwe kişandin, xwe berhev kir û di cihê xwe de rûnişt.

Kazim: – Xalo, merheba.

Heso: – Merheba.

Kazim: – Bi xêr hatî, çi dikî xalo?

Heso: – Tu sax bî, ez baş im tu jî bi xêr hatî, kerem ke.

Kazim: – Welle ez jî baş im.

Heso: – Xwarzî, min tu nas nekirî tu jî vî gundî yî?

Kazim: – Erê, xalo, ez ji vî gundî me. Min bibaxşîne min ji dûrde li te mês kir. Xûna min kelîya ser te. Ji bo wê hatim ba te. Ger tu nerehet nebî dixwazim li cem te rûnim.

Heso: Na, xwarzî çima nerehetî bibim? Ez dora xwe ya aş dipê. Heval jî tunene, min xwe dirêj kir ku wext derbas bibe.

Kazim xwe da kêleka Heso û li sîya areba Heso rûnişt.

Kazim: – Xalo, te pirs kir ez ji vî gundî me. Min li jor jî got, erê ji vî gundî me. Lê ez xwarzîyê we, xwarzîyê kurda me.

Heso: – Na lo, ez ji vî gundî pîrr meriyan nas dikim. Tu lawê kê yî? Çima, te nas nakime.

Kazim: – Xalo, tu bavê min nas dikî nakî nizamim, dayîka min kurd e. Ji bo wesîyata wê ya li ber mirinê ez li vira me.

Heso: – Hella hella, li gundekî tirk, xwarzîyekî kurdan. Yê ez dizanim, li vî gundî tu keçikên kurdan tunene. Navê dayîka te çi ye? Ji kîjan gundî kurda yê?

Kazim: – Dayîka min xelikî ye. Qerecedax. Xalo, tu ji kîjan gundî yî?

Heso: – Na lo, ez jî xelikî me.

Kazim: – Pêêê, weng e, tu xalê min î heq î. Xalo, dayika min, li ber mirinê ji min re got: Ez, kurd im. Tu jî xwarzîyê

wana yî. Dizanim her payîzekê ji gundên kurdan ji xalanên min meri tên vira. Ji bo aşê xwe lêkin. Ez jî têt dûre ji dûr de wana sêr dikim. Xûna min dikele ser wana. Huro jî ji bo wê hatim. Rastî xalekî xwe, rastî te hatim.

Heso: – Xwarzî, her dihere tu dilê min dikî meraq û şikê.

Kazim: – Na, xalo, meqseda min tenê, wesîyata dayîka xwe bi cih bînim li cem te me. Meqseda min, ne te bêşînim.

Heso: – Rind e xwarzî, lê te hê ne navê dayîka xwe kat kir, ne jî xwe da nasandin.

Kazim: – Xalo, te qebûl kir ez dixwazim te bikim mêvan. Em herin mala min ez ê xwe jî bidim nasandin, dayîka xwe jî. Lê berê dixwazim, wesîyeta dayîka xwe bi cih bînim. Tim digot: “Lawê min, ez kurd im tu jî xwarzîyê wana yî. Însanetî, dostanî, biratî li cem wana heye. Ez li cem malbateke kurd mezin bûm. Huro li vî gundî me. Tu jî dizanî gundekî tirkan e. Gundê bavanên te”.

Heso: – Xwarzî, te dilê min kire meraqê. Ez ê bi şertekê werim mala te. Tu ê hekata dayîka xwe ji min re kat bikî. Ka ew keça xelikî yê, yekî wek te di nav gundekî tirkan de mezin kirî, kî ye? Çima ez nas nakime. Ez û gundîyên me pîr daran li vî gundî ne. Min pîr meraq kir.

Kazim: – Na, xalo, hûn dayîka min nas nakin. Ji bo ku wê qe deng nekir.

Bi ser wê axaftinê de xal û xwarzî ketin rê û çûn mala Kazim.

Dû xêrhatin û xwarina nîvro ya ku bermalîya Kazim dayî wana:

Heso: – Xwarzî, dibe ku dora min a aş derbas be. Ez ji bo guhdarîya hekata dayîka te bikim hatim vira.

Kazim: – Tu bi mafî. Lê ez xwe giran dikim ku bûka te çay ji bo te dayî ser agir bîne.

Kazim mês kir Heso eceleya xwe heye dest bi hekata dayîka xwe kir.

Xalo serê te neyêşînim nizamim çend salan ber vê dapîr û bapîrên min, Ji Rojhilat hatine vira. Hatine li Xelîkan bi cî û war bûyîne. Vana gotinên min e, yên ku min ji dayîka xwe bihîstine. Çend salan li Xelîkan li gundê we dijîn nizamim. Ji malbateke Xelîkan re xizmetîyê dikin. Lê li gor gotina dayîka min, ew bavê xwe hê sê salî ye, dayîka xwe jî pênc salî ye winda dike.

Xalo ya tu bizanî: dapîr û bapîrên min, dema ku dayîka min li pênc salîya xwe ye diherin ser rehmeta Xwedê. Ew malbata Xelîkan, dayîka min wek keçek xwe dihesibînin. Xwedîyê lê dikin û wê mezin dikin. Ez ji bo ku ecelaya te heye naxwazim şorê dirêj bikim û serê te bêşînim.

Wext derbas dibe. Dayîka min hefdeh heyjdeh salî dibe. Berzewac e.

Ew malbata xelikî dayîka min didin şivanê xwe yî tirk, li wî mar dikin. Ji bo wê jî ez lawê vî gundî tirk im. Dayîka min, tirkî nedizanî. Ne bi bavê min re, ne bi cîranan re, ji min bêtir bi kesekî re deng nekir. Bi zimanê xwe, bi kurdî bi min şa dibû. Ez didam ser junîyên xwe, bi kurdî ji min re lorik digotin û ez bi çîrokên kurdî dikirim xewê. Van peyvên kurdî ku ez dizanim û bi wan bi te re diaxîfim, yên wê rehmetyê ne ku bi ber min xistine û ez hîn kirime.

Heso: – Xwarzî, her dihere tu dilê min zîz dikî. Tu dixwazî min bi girî bikî? Te ez anîm mala xwe?

Kazim: – Na, na... Xalo tu meqseda min a weng tune.

Lê dayîka min, li ber mirîna xwe du şîret li min kirin. Got: "Lawê min, xalanên te kurd in. Her ku te ew li kêderê dîtin, xwe li wana bi xwedî ke."

Yek jî got: "Lawê min, ji bo ku ji kurdîyê bêtir min tu ziman nedizanî, min ji heyjêdeh salîyê vir de li vî gundî ji te bêtir qet bi kesekî re deng nekir. De bi xatirê te..." got û çû ser rehma Xwedê.

– Xalo, dilê min bi wê diêşe.

A, niha min tu bi rê kirî şuva ez ê herime ser gora wê. Ji re bêjime: Min huro bi ser wesîyata te de xalekî xwe kire mêvan. Xalo, nizanim dayîka min bigirî nizanim şa bibe.

WERE

Were

Agirekî bidim te
Vî bajarî bişewitîne
Bajarî asîman tarî
Kolanên wî xwîn e
Were tu bişewitîne

Bidengîya merivan

Tuneyî ya dost û yaran
Ji dest nezanan

Bajar mirî bêtam e jîyan

Yareke bejnzirav û çeleng

Bijang dirêj bi boyaxa
Kulîlkên Agirî kildayî

Sorgulîyên xwe ser bejnê de berdayî
Di vî bajarî de tune

Were

Agirekî bidim te
Vî bajarî jor û jêr de bişewitîne
Bajarî ku kesekî min tê tune.

Mem Xelîkan

Mîr û cotyar

Rokê Mîr xwe tebdîl kir (tebdîl- î qiyafet) û derket rê. Pir çû, hindik çû, cotyarek dît ku erdê diçînî. Dawestî got:

– Çaxa te bi xêr cotyaro.

Cotyar got:

– Bi xêr hatî.

Mîr got:

– Tu çi diçînî.

Cotyar got:

– Dema ku birrizê tu yê bibînî...

Mîr têgeheşt ku kalê cotyar bi aqil e, xast wî îmtîhan bike û ev pirsana avetin bêr cotyar:

– Cotyaro, çima tu derengî diçînî? (çandin, pêwerkirin, reşandin).

Cotyar got:

– Min helli(zu) çand lê vernî (derengî) hat.

Mîr got:

– Ji dût û nezik tu çawanî?

Cotyar got:

– Ji dûtî, ez hatimê nezikî.

Mîr got:

– Ji dîwanê tu çawayî?

Cotyar got:

– Kete kete man.

Mîr got:

– Ji Naâmê (bi fransîzî: autruche), çend hêk dikevin?

Cotyar got:

– 12 (dehûdu, donzdeh) hêk dikevin.

Mîr got:

– Çend ji vana sax dimen û çend ji vana pûç dimen?

Cotyar got:

– Eger du jê sax bin, hemmî sax in, aka, dudu jê pûç bin, hemmî pûç in.

Lêk dane we (bi fransî Commentaire)

– Çima tu dereng diçînî: Yanî li şûna xwe çima tu lawekî xwe naşînî cot, bi vê kalbûna xwe tu xwe diwestinî...

– Min helli çand le vernî hat. Yanî lawên min hebû, le mirin, ê ku heyî jî, hîn gede ye nikare alîkarîya min bike.

– Ji dût û nezik tu çawanî: di virda Mîr dixwaze bar û doxa cotyar bizane.

– Ji dûtî ez hatime nezikî: yanî, di xortbûna xwe da, tiştên ku min dût va didî, nuha tenê nezikî dibînim.

– Ji dîwanê tu çawayî: Yanî di devê wî da çend didan mane.

– Kete kete man: Yanî hîn çend didanên wî hene.

– Ji Naâme çend hêk dikevin: Yanî di salekê da çend mehe hene?

– Çend ji vana sax dimen û çend ji vana pûç dimen? Yanî kîjan mehên ji bo cotyar baş in.

– Eger dudu sax bin hemî sax in: di virda cotyar qelê meha adarê û nîsanê dikîye. Yanî van mehan da baran bibare, bermayî û qezenç pir dibe. Hemû mehên dîn baş derbas dibin. Lê van du mehan da baran nebare, hemû mehên dîn pûç in û qezenç nabe.

Bi bersivên cotyar, Mîr, matmayî ma.

Jordan
2621(2010)

Pêşbirka ceribandinê ya navnetewî:

DAHATÛYÊ JI RABIRDÛYÊ XELAS BIKÏN

RABIRDÛYÊ JI DAHATÛYÊ XELAS BIKÏN

Nuh Ateş

Li ser pirsên li jor, di sala 1998 an da pêşbirkeke navnetewî ya ceribandinê hatibû li-darxistin. Pêşbirke ji her kesî ra vekirî bû. Lê zimanê beşdarbûnê sînorkirî bû. Beşdarbûn tenê bi çend zimanan, wekî inglîzî, frensî, çînî, hîndî, rusî, Elmanî mumkun bû. Ez jî bi zimanê elmanî beşdarî vê pêşbirke bûm. Lê berhema min nekete tu dereceyan û heta niha li tu deran nehate weşandin. Ew wê roja, gava ku min li mal refan kîteba durist dikir, bi ber çavên min ket. Bi vê minesebetê, fikra wergerandin û weşandinê kete sere min. Ez pir li ser nivîsandina wê xebitî bûm û lewma dilê min pê razî nebû ku ew di-arê here. Min xwazt ku wê wergerînim kurmancî ji bo weşandina di kovara Bîrnebûnê da. Min beşa yekem xelas kir û li ber we ye. Mijar û navaroka wê hîn jî aktuel in. Tenê gerek e ku xwendevan ji bîr nekin ku ev nivîs di sedsala bîstan ya rabirdî da hatiyê nivîsîn û dema xwendinê vê li ber çavan bigrin. Nivîs ji bo weşandina di çarçevaya kovarê da dirêj e. Ji ber vê ew a di du hejmarên kovarê da bê weşandin.

- I -

Ku meriv bi ser ra çêv lê bigerîne, pîrsa pêşbirke berbi her aliyekî biguman xwe vekirî dinimîne. Bi vî halî meriv dikane wê bişibîne xaçerêzeke dijwar. Lê bi lê-nihêrîneke ji nêzik da ew heyecanê pêy-da dike û balê dikşîne ser xwe. Ew giranbarekî dixwe stûyê beşdarên pêşbirka ceribandinê ya navnetewî.

Rabirdû û dahatû bi giştî navlêkirinên ku eleqayê xwe bi dem û dorê va hene. Li gorê teorîya relativî dem û dor

bihev va bêveqetî girêdayî ne. Bi zimanê fizîkê ew wekî "dordem" jî tên binavkirin.

Dem dirêjehîyeke ku têye pîvandinê. Ew wekî mesefayê ku tîrêj di sanîyeke da paş va dihêle tê salixdan.

Em rûdan û pêkhatiyên qewimî wekî rabirdû û yên li pêy wan jî wekî dahatû binav dikin. Rabirdû dema ku hatiyê xerckirin û dahatû jî heyîya li ser hesabê demê ye.

Dordem dikane ji bo pevajojyên pekhatiyên pir piçûk, wekî bistek ji

sanîyekê yan jî bi milyaran tîrêjsal dirêj bibe. Wekî tê zanîn, dordemên hana bi têgihêştîya merivên ji rêzê nikanin bên tesewurkirin.

Eger em berbi rabirdûya dûr derkevin rêwîtiyeke xeyalî, em ê kurtedemekê şûn da rêya xwe şaş bikin û bilez berê xwe bidin vegehrînê.

Em pirtir bêçare dimên, gava ku em berê xwe didin lêgerînên li ser destpêka evalusyona merivan û gedûnîyê û dahatûyên wan.

Di derheqa dordem û pêvajoya pêkhatiyên han da ji bersivan pirtir pirsên me hene. Pirsên weha ne ku pisporên bijartî jî nikanin bersiva wan bidin û ew li ser wan di navxwe da û bi teologên ji olên jihev cihê va ji kevnedeman da li hev nayên. Lihevnehatiyeke hemdemî ye û şair û bîrewerê şerqê Omar Xeyam qasî 900 salî berî vê dîtina xwe li ser anîye ziman: "Yekî ol û bawerîya olî da ber xwe. Yekî din da dût zanyarî û heşgihêştîyê. Ji nav şevreşîyê dengêk bilind bû: Bêhayno! Rêya rast ne ew e û ne jî ev e."

Lê pêkhatiyên ku di demeke nêzik da qewimîne ne wer in. Derheqa wan da em li ser xwe ne û dikanin li ser wan bidin û bîstînin û derheqa wan da ji xwe ra dîtinekê pêda bikin.

Rabirdû û dahatû bi ser hev va ne û bi pir cureyan pît bihev va girêdayî ne.

Huro nuhdem e, doh rabirdû û sibe jî dahatû ye. Bi çavî doh huro dahatû ye.

Pir berhemên ku em huro bikar tînin, ji firçeyê bigre hetanî mûkêşê, ji kelêm hetanî nahtarê gîşt li rabirdûyê hatine çêkirin. Ramanên me yên huro, li ser serbestî, lîberalîzm, sosyalîzm, mîlet û mîletperestîyê mîrasên ji sed-sala rabirdû ne. Ol û kevneşopiyên bi hezaran sal jî wer in. Xwezayî, dunya, gerdûnî û em însan jî di rabirdûyê da pêda bûne. Nêzikî 6 milyar însanên li ser herde heroj berbi dahatûyê dimeşin û wê dikin rabirdû.

Rabirdû û dahatû li ser zemînê ku em wekî nuhdem binav dikin digihên hev. Di nuhdemê da rabirdû tê çêkirin û dahatû tê hunandin. Nuhdemî di navbera rabirdû û dahatûyê da xetekî tenik e. Ew wan jihev naqetîne, berwajî di hev girê dide.

Meriv dikane dahatû û rabirdûyê wekî rêwîtiyeke dirêj û bêveger tesewur bike. Encax derfet heye ku meriv rêwîtiya ku paş va hatiye hîştin, sewa ku rêwîti xwaştir hêsantir bê berdewamkirin, bi nihêrîneke rexnedar di ber çavan ra derbas bike.

Ji bo pirsê pêşbirkê bersiveke hêsan û zelal tune. Li ser pirsê pêşî ya pêşbirkê bi dîtina min zêdetir girek ew e: Ma ji serhatiyên rabirdûyê çi neye serê dahatûyê? Ji bo lêgerîna bersiva vê pirsê

gerek e ku meriv li ser pareke sînorkirî ji rabirdûyê daweste û lê hur bibe.

Sedsala Rûdanên Bijartî

Qal ya sedsala bîstan ya ku berbi dawîyê dilive ye. Rewa ye ku ew wekî sedsala rûdanên bijartî bê binavkirin. Gava meriv bervepaş lê binihêre, gerek e meriv miqet bike, da ku hundurê xwe lihev nekeve. Sedsaleke pêkhatîyên teknîk û îcadên bilez. Serdemeke nû ya makîne, dezgeh û hacetên ku di xanî, karxane, aşxane û gerajên me da bicîh bûne. Ji bo ku pê kar û jîyana me siviktir bibe û em di nav xwaşhalîyê da bijîn.

Sewa vê, tê xwaztin ku ew bèn kirîn û parêztin. Ew ji me betalkirin, tamîrkirin û pakkirinê dipên, wekî ku em xizmetkarê wan bin. Sewa van gîştkan jî bedelek, pere û wext lazim e û ev jî li me dibe barekî. Yê ne betal gune ye, ew sewa qezenca bo dewara "koma makînan" kar dike û stresa karkirinê jî dide ser talîyên xwe.

Bi dehan dezgeh û hacet me û dorberê me diguhêrin. Ew jîyaneke bilez didin ber me û tê da, ji yên ku dil û hundurê xwe jar in, hen li rê dimên.

Ragihandina navbera merivan her ku dihere bi rêya hacet û dezgehan dibe. Ji bo dengkirina rûbirû wext tune. Şahgotina "serdema destelefonê" ev e: "wexta min tune!"

Em bûne makînekêş. Ji meqamtomafilê fereqet kirin ne mumkun e. Meşandina karûbarên desthilatdarîyê û bicîanîna hevdîtînên sîyasî yên endamên hukumet û parlamenê bê meqamtomefil nayên bişîyakirin. Bi şev û bi ro ew li ser kar e. Meqamtomefil geh li vir û geh li wir, bê wê tû dewar nabe. Demokrasiya me ya huro xweidareyeke ku ji meqamtomefilê bi gihan e. Meriv dikane wê wekî "demokrasiya meqamtomefilê" binav bike.

Ji hembêza vê sedsalîyê du şerên cîhanî derketin. Yê duduya bi hêza xwe ya kujtin û wêrankirinê bêartir bû. Lê paşê? Paşê aştî çêbû, pir kesên wer bibên. Dûv ra, ji şerê cîhanê yê duduyan vir da, hetanî sala 1997 186 şerên herêmî li pir alîyê dunyayê pêk hatin. Di encamê da, potensiyala wan ya wêrankirinê di ser ya şerê cîhanê yê duduyan ra bû. Li gorê hesabkirina "Hevkarîya Lekoîyê ya Sedemên Şer" (AKUF), parhejmara qurbanên sîvil yên şerê cîhanê yê duduyan jî sedî 50- 60 û ya şerên herêmî ji sedî 80 - 90 bû.

Ew sedasala dînbûnîyê bû. Tê da, di saye ji rêderxistina hizra merivatîyê çêkirin û bikaranîya sîlehên atomî pêk hat. Ew bû sedsala sîlehên atomî, kîmyevî û bîyologî yên ku jîyanê tehdît dikin û li pir karxaneyên li her derê dunyayê tèn çêkirin, firotin û bikaranîn. Bi hezaran

cihêkar ji çêkirina wan sîlehên merkûj û ji wana jî bi milyonan însan bi gihan in. Feqeke şêtanî ye. Ew cihêkar feq in, "reşqulên" senayîya silehan in. Jîyanekê ava û yekê jî wêran dikin.

Şerên sedsala bîstan yên bi awayekî din jî hene. Zordariya li mektew û cadedeyên dunyayê. Ê şerên piçûk yên di bin banê xaniyên li ser rûyê erdê yên ku di nava malbatan, di navbera jin û mêran û cîranan da roj bi roj bi milyon çêşidî pêk tên. Sed sala bîstan hosteyê şeran bû. Ew sed sala şoreşan yên piçûk û mezin bû. Şoreşên ku dunya pê bûbû du blokan. Şoreşa sosyalîst ya oktobê li Rusiyayê (1917) pêşî lê vekir. Şoreşên dijî faşîzmê li rojhelata Ewropa û li Balkanya dan pêy. Di salên 60 û 70î da şoreşên rizgarîya ji dagirkeriyê bûn xelqeya sisiyan di vê pêvajoyê da.

Qor bi qor şoreşên bi sîleh û bi xwîn yên ku di sêrî da bo îdealên mezin destpê kiribûn, pir neçû ji rêderketin û ji sehneyê vekîşîyan.

Çi bi piçûk û çi mezin, çi heq û çi neheq, şer û şoreşên vî sedsalî êş, wêranî û tevlihevîyên mezin ji paş xwe va hiştin. Meriv dikane hêvî bike ku ew neyên serê sedsala bîstûyekan.

Sedsala bîstan ya ketina sosyalîzmê, xênetîya li îdealên merivatîyê, qêwetkarîyê, şikestina hêvî û payîyên bi milyonan însane ye.

Ew sed sala sermîyanê ye. Gava ku dunya ji du blokan peyda bû û navê komunîstîyê wekî xeyalet li dunyayê dihate heldan, tevgera sermîyanê sînorkirî bû. Ji xofa ji ber tekîpkirinê, wê nişanên împotentîyê didan der. Gava ku tevgêra sosyalîstîyê ji hev da ket, ew hate xwe û destpê "seferên kedxwarîyê" berbi rojhelata Ewropayê ya ku hetanî hîngê jê ra dergirtîbû, kir. Ji hîngê vir da "karorgazma" wê gihêştîyê dereceye herî bilind.

Lê rûyên vê "şadhaliyê" yên tarî jî hene. Li pir welatên dunyayê sermîyan bi rûyê xwe yê xerawkar û kedxwar derdikeve pêş. Sîstema wê ya ku bi naznavê wekî "sebest", "sosyal", û "liberal" tê binavkirin li welatên pêşketî jî xetimîye. Li wan deran bazara aborîya liberal ji mêla peydakirina cihêkar va bêçare ye û nikane cihêkarên nû peyda bike. Ew ê mîna çoleke bê waha miçîqîye. Halbuku ew ê hetanî çend salan berî vê li Elmanyayê wekî navandêke balkêşandî bû. Beri gîştan hêzên wê yên magnetîk bûne sedema helweşîna dîwarê Berlînê.

Cihêkarên nû tenê li beşê wekî ticereta esrarê, perên reş û karên krîmînel yên ku li derî sînorê legalîyê ne tên peydakirin. Pornografî û canfiroştî yên ku xizmetên sektora bin doxinê pêşkêş dikin jî cihêkarên nû peyda dikin.

Li hemberî vê, eger meriv bixwaze

nimuneyekê bide, firmayên mezin yê tomefilan li gorê rekorqezenca xwe tu cihêkarên nû pêşkêş nakin. Berewajî, ew bûne kûjerê cihêkar. Li vir tiştê ecêb ew e ku bi ser da, li ba xelkê prestîja wan di ser ya branjên ku cihêkaran peyda dikin ra ye.

Li ser herdê bi mîlyonan meriv, tenê li Ewropayê hejdeh mîlyon li cihêkar digerin. Her kesek nikane teve lîstîka komeleya borseyê bibe. Ji wan ra, wekî betalên Frensayê, ji xêyrî derketina meydan û cadeyan tû rêyê din tune.

Sedsala xizmet û îcadên tebrûskî yên di warê hêkîmî û dermankirîyê da. Lê dîsa jî em ê ji ber nexwaşîyên mîna şêrpence û aîdsê neçar in. Heta tuberkuloza ku ji ortê rabûyî tê hesibandî ji nûva li Ewropayê vegeirîyaye. Şanparêzî bi destê heba "ducanîbir" hat. Rast e, wekî navê wê jî dide der, ew ne "ducanîhez" e. Lê wê tiştên erênî jî pêk anîn. Di saye wê da, rê li ber serbestîya jînê û xelaşîya seksê vebû. Wê dawî li hukumranîya Vatîkanê ya li ser zikê jînê û monopola wê ya li ser zayînê li hen alîyê dunyayê anî. Ew li pir derên din jî derdikeve pêş. Di pêy kêmkirina merivan bi destê şerê cîhanê yê duduyan, ew jî bû yeksebeba kêmbûn û kalûpîrbûnîya nifusa Ewropayê.

Serê salên 60 î pir welatên Ewropayê ji ber kêmbûna karkerên cîwan neçar

mabûn. Ji ber vê, wan bange karkerên xerîb kirin û va wekî rêlêkirin dîtîn. Banga xwaztina karkerên xerîb li her dere dunyayê belav bûbû, di ber giştikan jî li dorberê Deryaya Sipî. Wekî dengvedana ku dibe sebeba berfendeyeke li serhev, wê rê li ber pevajoya koçberîyê vekir ya ku hetanî huro didome û neye sekinandin xûya dike.

Di serî da, wekî ku di destpêkê da li Elmanyayê dihatin binavkirin, "mîvan-karker" hatin. Dûv ra wan kurûkulfetên xwe anîn. Multecî û stargeran jî dan pêy wan.

Niha jî pir welatên Ewropayê, di ber giştan Elmanya, ji ber "pîrbûna koçberan" eciz e. Yanê çare niha bûye girek. Tiştê ku di serî da wekî çare xuya dikir, niha bûye "girêka xerib".

Hukumetên Ewropayê li serhev tedbîran heldigirin ku pê pêşî li "zêdebûna xerîban" bigrin. Ji bo vê, bi peymanên Şengenê diwarek di dorûpaş Ewropayê ra danan, tê bibêjî êrişekê li ber dêrî ye. Tişteki paradoks e, ji hêlekê da qala sînorên vekirî û globalîzmê ye û ji hêla din da stargeh tên avakirin.

Sedsala bîstan ya koçberîya gelan, rêvîn û qewtandinê ye. Tevgerîya koçberî û rêvînê dê di sed sala pêş me da berbi Ewropayê jî dom bike. Ew a rûyê Ewropayê biguhêre. Ewropaya hezarsalîya dahatû dê bibe kontîneteke "pirni-

jad" yan "çêrmreş", wer tehmîn dike nivîskarê îtalî Umberto Eco di gotarên xwe yên bi navê "Nivîsên Ehlakî" da.

Revîtî û koçbertî her dem hebûn. Her çiqas cihûwarên ku koçber jê dertên û cihê ku ew berbi dikişin bên guhêrtin ji, tiştêkî wan wek hev e. Revok û koçber hewl didin ku xwe bigihînin welat yan kontînentêke ku tê da aşî, aramî, azadî, parêztî û xwaşhalî heye. Ji ber vê ye ku pir ji wan li derîyê Ewropayê dixin û bi vê jî dîyar dikin ku ew dixwazin di nav aşî û xwaşhalî da û naxwazin di nav xizanî û nearemîyê da bijîn. Bi rev û koçberîya xwe pir meriv dixwazin rabirdûya xwe ya travmatîg ji paş xwe va cihbihîlin û destpê jîyaneke nû bikin. Sebeba pir girekan ne va xwazteka ye. Neheqîya li welatên wan, ferqîya navbera bakûr û başûr, rojhelat û rojava ye sebeb.

Sedsala bîstan sedsala dewlemendan, têrûtijîyan, xizan û birçîyan bû. Lûtîkeya xwedîkirinê (1996) aşkere kiribû ku di salên 1990/92an da 841 mîlyon meriv li 5 herêman (Afrîkaya Jêr Seherayê, Rojhelata Navîn û Afrîka Bakûr, Asîya Rojava û Asîya Başûr, Amerîka Latîn û Pasîfik) kêmxwedîkirî ye. Û va jî li dunyake ku di ser dêv ra dirêje da.

Di eynê demê da hejmara xizanên rêqûrût 1,3 mîlyar bû. Kêmxwedîkirî û birçîtî encamên xizanîyê ne. Berewajî

ku pir kes bawer dikin, binyad ne kêmayîya tiştên xwarinê yan jî pîrbûna meriva ye, di ber her tiştî sebeb têkîliyên sosyal, aborî û sîyasî ne.

Xizanî pir caran dibe sebeba birçîtîyê û birçîtî jî tê meneya mirineke giran û tijî cefa. Meriv ji avûrûyê birçîtîyê da serxweyî û merivatîya xwe ji dest dide. Ew êdî ne li serxwe ye. "Ew kanîna xwe ya fikirînê wenda dike" wer tespît kiriye nivîskarê englîz, Georg Orwell di encama eksperîmentêke li ser birçîtîyê da. Yê ku birçîtîyê dikşîne ne dikane rabirdûyê bibîrbîne û ne jî dikane teve hunandina dahatûyê bibe. Ma em yên ku birçîtîyê nas nakin di derheqa wê da çi dizanin? "Zikê têr hay ji yê birçî naye" wer dibê gotineke pêşîya bi kurdî.

Bi mîlyonan meriv li ser dunyayê bi destê birçîtîyê dimirin. "Lîstikeke mirinîyê" ya ku li ser sehnaya dunyayê her saet, her roj û her sal dubare dibe ye. Meriv dixwaze bibê, heq e ku zûva da ûjdana "Civata Cîhanê ya Şareza" bilerizîya! Lê na, Civata Cîhanê rê dide vê. Şûna ku sebebên vê xerawîyê ji ortê rake, ew xwe bi sinîyek riz ya ku daye ber devê birçîyan aşt dike. Sed sala bê ûjdaniyê ye!

Nabe ku meriv guh pê destkevtî û kifşên zanyarî yên sedsala bîstan va neke. Zanyarî beşeke pircûre ye û tê da komêk zanîyarên têrgezenc yên ku xelk geh

bi çavêkî piçûk geh jî bi çavêkî mezin lê mêz dike, kar dike. Ew li ser rabirdû û dahatûyê jî berhemên tijî zanîstî yan jî şaşzanîstî diafrînin. Berhemên zanyariyê weha yên ku pir caran ji aliyê navarok û zimên da bi têgihêştîya cîhanê ya nivînî nayan fehmkirin û hewceyê wergerandinê ne.

Rast e, ev ne wezîfeyê sivik e. Ji bo ku meriv bigihê zanîstî û kifşên nû bi salan lêkolandin, lêgerîn, pîvandî û hesabkirin divê û wext dixwaze. Henan ji bo vê rêyên dîrûdirêj qat kiriye û li galaksiyên pir li dûrîyê çavdêrî kiriye, da ku me di derheqa nişedên wan da hayadar bikin.

Di çaryeka vê sedsalê da fîzîkzanê Ûris, Aleksander Friedmann jê bi guman bûye ku dûrîtî yan nêzîktîya navbera galaksiyên hevçiran da berî deh û bîst mîlyar salan sifir bûye. Gerdûn li wê demê di zikhev da, pêt li serhev bûye. Va sifirdema ya ku wekî kevneteqîn tê binavkirin bû destpêka dema me ya huro. Berî kevneteqînê dem tune ye û ger hebûya, hîngê gerek e ew bervepaş bûya. Va jî li gorê dîtina zanyaran bê mene ye.

Di vê beşê da kifşeke din ya dahiyane di sala 1929 an da ji aliyê hemwelatîye Emerîka, Edwin Hubble da hatibû kirin. Hubble berî vê, hebûna galaksiyên din kifş kiribû. Huro em jî hebûna zêdeyî

sedmîlyar galaksî hayadar in. Hubble di encama hesabkirin û pîvandînan pir kompleks da dîyar kiribû ku galaksiyên pir li dûrîyê, her ku dihere ji me bi dûr dikevin. Û yên ji me dûrtir bi leztir bi dûr dikevin. Ew di saye vê tespîtê da gihêştîyê wê fikrê ku gerdûn berfireh dibe û dirêjîya di navbera galaksiyan da jî her ku dihere dike ser xwe.

Dibe yan kîngê dibe ku ew berfirehbûna ya ku zêdeyî deh mîlyar salan dom dike bigihê helweşînekê, kes pê nizane. Eger wer bibe, hîngê ew dê bi ya pisporan ji deh mîlyar salan bi şûn da pêk bê. Yanê têr wext heye ji bo barkirina galaksiyên din, eger di ber wê "qezayek" li asîmanê gerdûnê pêk neye û em hetanî hîngê mîna ya huro bimên.

Van qanûnên gerdûnê yên ku li wir hatine salixdan dikanin ji bo merivan jî derbaz bibin. Çunkî meriv bixwe jî pareke piçûktir ji gerdûnê ye. Erêbûna vê, meriv dikane bi çavdêrîya li pevajoya merivçêbûnê ya ku ez dixwazim bi awayekî ne ji rêzê salix bidim, bibîne.

Gava ku şaneya hêkê (hêkhucre) digihêje, hîngê ji darê (Hêkpêçek) diweşe û li korîdora (Rêya Hêkê) ku digihê cihê çêbûnê (Kana Zayînê) dadinîşe. Li wir, ew bi "raketşandekê" bi navê sperma (tovgliz) va li hev dikevin. "raketşandekê" ya ku ji aliyê jîndarekî nêrcins va hatiye birêkirin, xwe radide hundirê şaneya

hêkê û wê avis dike. Merema wê ew e ku hayadarîyên mîratî yên nêrcins bigîhînê hundurê şaneyê hêkê. Paşê xwezêdekirina şaneyê destpê dike û li dawîyê şekleke gilokî jê pêk tê. Ew jî berbi cihê çêbûnê (Kana Zayînê) bi rêdikeve û li wir diêwire. Bi vî awayî "rêwîtîya" merivçêbûnê destpê dike.

Meriv dikane awayê aviskirina şaneyê hêkê wekî "kevneteqîneke" merivî binavbike. Di saya wê da, meriv wekî şekleke gilokî dikeve nav dem û dorê. Ew destpê xerckirina demê ya ji temenê xwe dike. Bi gotineke din "saeta jîyana" wî destpê tinginî dike hetanî ku bi destê mirinîyê tê dawestandî.

Ji despêkê da meriv berve her alîyekî gir û berfireh dibe û di pevajoya girbûnê da her ku dihere serî ji nigan bi dûr dike û berwajî vê.

Bi mirinîyê meriv ji hev da dixele û dikeve "quleke reş" ya ku em wekî gorn bi nav dikin. Bi vî awayî paşî li "rêwîtîya" wî ya berve dahatûyê tê.

Dirêjîya temenê merivekî di dûmenzîyonên dordema gerdûnê da pareke pirûpir kin e. Meriv û berhemên wî di împeryaya gerdûnê da tiştên pir perî ne. Meriv dikane bibê, ew di çerxa wê da mîna hewên qumê yên ku bi tenî çavan nayên dîtîne ne. Lê dîsa jî meriv, ji ber pozblindîyê, xwe di navanda bûyerên gerdûnê da dibîne. "kêr bi xewn dîtîyê

ku ew î cêh dixwe!" di metelokeye kurdî da wer tê gotin.

Vatîkanê jî li ser kevneteqînê dîtina xwe aşkere kiribû. Papa bi minesebeta konferenseke zanyarîyê li Romê (1981), di pêşwazîkirina komeke zanyaran da şîret li wan kiribû ku ew ne li ser kevneteqînê bixwe, lê li ser pêşketîyên li pêy wê lêkolînan bikin. Kilîse û dînên din, di ber gîştan jî xiristîyanî û îslamî, ji xêyî "rastîyên" xwe yên "Xwedêyî", xwe her dem ji ber rastîyê badane. Halbuku rastî dikane ji bo kilîseyê jî bi kêr û komîk bibe. Hûner di awayê katkirina wê da ye. Ma baş nabe ku Papa di gerînên xwe yên berve çaralîyên dunyayê da, mirinê mîna destpêka gerîneke kosmîkî û Xwedê jî mîna serdarê vê gerê bide nasîn? Bi vê, barê gera ji vê dunyayê berve dunyaya din dikane sivik bibe.

Sedasala bîstan ya gelkûjîyê bû. Di vê sedsalê da diktator û komkûjeran berhemên xwe yên bixwîn pêk anîn. Sedasala nijadperestî û mîletperestîya cûrbicûr bû. Ew bû sedasala bêrûmetkirin, bindestkirina komhendikîyan û zaroknehezî ya li ser binyada xizanî û qezencxurîyê. Li rûyê dunyayê bi sedmilyonan zarok di bin mercên dijî merivatîyê da wekî karkerên erzan tînen bikaranîn. Ew bi beden û cinsîyeta xwe tînen îstismarkirin. Ew ji mafên binyadî bêpar tînen hîştin. Ez bixwe jî di zaroktîya

xwe da ji mafê hînbûna xwandin û nivîsandinê ya bi makzimanê xwe bêpar hatim hîştin. Makzimanê min û bi dehan makzimanên din li dunyayê tên înkarkirin û bi destê zora dewletî tên bêdengkirin.

Niha dem hatiye ku em xatirê xwe ji vê sedsalê bixwazin. Eger ev pêşdîtina ku dibê, sîya rabirdûyê dê dakeve ser dahatûyê rast derkeve, hîngê li ser dîmenê dahatûyê pir lekeyên reş dê hebin. Henên bibên, wan rêş û ji bîr bikin. Gotin hêsan e lê kirin zor e. Şûna vê, gerek e ku ew di ber çavan ra bîn derbaskirin û bi awayekî nû bîn ronîkirin.

Di sercema sedsala bîstan da rêzek sucên mezin yê li dijî merivatîyê heye. Gerek e ku ew ji bo van li ber "dîwaneke merivatîyê" bê cezakirin û bi vî awayî ji bar û dubarekirina kiryarîyên xwe yê bêtar bê rizgarkirin û ew tenê wengna, him ji berpirsariya rabirdûyê û him jî ji ya dahatûyê serbest bê berdan. Eger mumkun bibe, divê qerara cezadayîne li ser lewheyên şîyarî bîn kutan û ew jî li meydanên serbajarên dunyayê bîn danan.

Rabirdûyê Pir Rûyên Xwe Hene

Ji aliyê keseyatîyê va rabirdû pirûyî ye. Veqasî merivên li rûyê dunyayê, bi milyar çêşîdî rabirdû heye. Rabirdû xwe ji her derê herdê da, bi nihêrîna her kesekî wekî din dinimîne. Rabirdû ji bo

her meriv û xelkekî tê meneyeke din. Her merivek şopên rabirdûya xwe, dîmen û bîranîyan wê bi xwe ra kaşdike.

Ji rabirdûyê xatirxwaztin û berî berve dahatûyê kirin, va gotina ya ku her dem tê bilêvkirin, xwaş tê guhê merivan. Lê tecrube tînin ber çavan ku va çikas zor e. Bi teybet ji bo merivên ji xelk û komhendkîyên ku bûne qurbanê şer û komkujîyan. Va ji bo xelkên ku pêşîyên wan yê ku bi cirmên li dijî merivatîyê tên suçdarkirin jî derbaz dibê. Rabirdû bi minesebetên cûda derdikeve ber wan her duyan û dorê li dahatûya wan teng dike. Ji derva da, pir bi hêsanî rola suçdar û qurban li wan tê markirin.

Eger meriv rabirdûyê nas neke, ma ew ê çîng wê ji paş xwe va cibihîle? Xelk hene, rabirdû jî tevê, navûnîşan û kultura wan tên înkarkirin. Ku heldana nimuneyekê bixwaze, yek ji wan jî Kurd in. Liberxwedana wan ji bo rabirdûya xwe ye jî.

Li ba min bixwe, wekî kesekî li xeribîyê dijî, şûna rabirdûyê bilind e. Têkîlîya min bi resim û bîranîyan, bi teybet yê ji dema zaroktî û xortanîyê pir tîr e. Pir caran bi gerên xeyalî serî li kûrahîya rabirdûyê dixim. Sewa ku şûna tuneyîya welat tijî û hesretê wê aş bikim, ehtîyaca min pê vê heye. Resim û bîranîyên ji rabirdûyê dikanin alikar bibin, ku hen bûyêr û serhatîyên rabirdû

ji paş va da, xwe bi rengêkî din bidin ni-
mandin. Dixwazim çend dîmenan li ser
vê ji rabirdûya xwe binim ber çavan.

Gundê ku ez 50 salî (tarîxa sedîsed
nizanim) di ber vê lê hatime dunyayê,
li navî çavên deşteke bilind û bozûqir
ya li nava Anatolîyayê (Tirkîye) dike-
ve. Ew bi destê eşîreke nivkoçber û bi
navê "Xelikî" hatiye avakirin. Va eşîra
bi pirên din va tevhev di nivê sedsala
rabirdû da li nava Anatolîyayê hatibû
bicihkirin. Navê Gund "Xelikan" e, na-
vekî kurdî ye û ji navê eşîrê tê. Ku me-
riv di xerîteya Tirkîyê da lê bigere, raste
vî navî naye. Çunkî navên kurdî li wir
qedexe ne. Lewma Gund bi navê tirkî,
"Karacadağ" hatiye qeytkirin.

Xelikan li derdawê rêzeçiyekî ye. Ji
serî çiyê da, manzereya herdekî pan û
fereh ji meriv va xuya dike. Mergên fe-
reh yên ku bi dehan keriyên pêz li ser
diçêrin. Li hêla wan jî li berpaş hev ze-
vîyên gênim û cêh. Serîyên wan di me-
hên gulan û hezîranê da, li ber bayekî
sivik pêlên deryakî aştkirî bibîr dianîn.

Jîyan li gorê qeyd û qanunên eşîrtîyê
derbaz dibû. Li ba pir kesan gund na-
vika gerdûnê bû. Dunya ew bixwe bûn.
Dunyake çêrokî ku tê da bi ruh, cin,
pêrî, meleka, pîracazu, çavpêvadan,
xwaşkiriya bi destan dihate înakirin. Pê
îna dikirin ku dunya li ser strûyê gayekî
disekine.

Li gund hîngê rabirdû û dahatû wekî
din bûn. Ew li ba gundîyan mina va
dunya û dunya wî alî dihatin zanîn. Va
dunya yanê dunya real li ba wan "dunya
derewin" bû. Dahatû yanê dunyaya wî
alî ya rast bû û mirinî, êmtîhana li pêş
Xwedê û jîyana bêdawî li wir bûn.

Rindî kirin û xwe ji gunehan parêz-
tin qeydeyên rabûn û rûniştinan bûn.
Lê niha, wekî li pir alîyên dunyayê,
prensîba bihatî û kêrhatî ketiye şûna
wan. Di wê wextê da pere wekî hacetekî
kirinê hebû, lê dan û standin, mîna ze-
manê nîfşên berê, bi rêya mal bihevgu-
hêrinê dibû.

Demê meneyeke xwe yê din hebû.
Saet tune bû û dema rojê hîn li ser navê
saet, deqîka û sanîyê nehatibû parveki-
rin. Mîna ji berêberê da, merivan xwe li
demsalan, li bilindiya rojê û li teybetên
tebîetê digirtin. Ji hev cihêkirina dema
karkirin û ya serbestmayîne tune bû.
Huro li wir saet û demsaet heye. Meriv
dikane kifşa demsaetê wekî kişekarê lez-
gînîyê binavbike.

Her malekê heywanê xwe hebûn,
piranî mî, bizin, mange û hesp. Me,
xortên gund yên nûgihêştî ji biharê he-
tanî destpêka gihêştina zevîyan hespên
cinsereb dibirin cihê çêrandinê yê ku
jê ra "Korta Bergîran" dihate gotin. Di
nava meydana çêrê ra çemekî zirav yê
ku bi ava kanîstankên piçûk şên dibû

diheriqî. "Korta Bergîran" cihêkî ku xortan jê pir hez dikir bû. Em li wir, ji mala bavê dût, bê talî bi ço û kaw dileyîztin. Me pêşbirka hesp bezandinê li dar dixist. Bê gem, zîn û zengî me hesp dibezandin û xwe pê perçema wan digirt.

Ez wê demê timûtîm bi bîr tînim. Şerên bergîran yên li ser mehînan jî, gava ku ew dihatin delew. Nihêrîna li bihevşabûn û bihevketinên wan yên bi şewat hisên erotîk li me peyda dikirin.

Rojek ji rojên salên 50 yî bû, traktorekî bi merqeya "Jondere" bi rêya li kêlekê çem da hat û li hêla kanîstankê ya ku em li dorê kom bûbûn dawestî. Traktorekî gund yê yekem bû. Bê ku me hay ji hebû, em bi serdema makîneyê hêsîyan. Traktor bi me pir gir û mîna "heyîyeke" ji planeteke din dihat. Ji rengê wî yê hêsîyan bêtir ew li menzeraya wir ya aram nedihat. Guregura motirê wî tirs dixiste dilê me. Hespan bi awirên tirs lê bar û halê xwe yê nerehet didan xuyakirin ku evê ji revê ra hazir in. Di pêy vî traktorî yên din hatin û makîna zevîçînîne û kamyonên bi merqeyên "MAN" û "KRUP" dan pêy wan. Bi hatina wan gund di nava deh salan da ji bîni da hate guhêrîn.

Ketina traktor û makîneyan ya jîyana gund efekteke kevneteqînî bi xwe ra anî. Hesp ji menzeraya gund kêmbûn.

Pir meriv ji karên bi ber hatin bidûrxistin. Pirê wan barkirin bajarên mezin û welatên Ewropayê yên ku wê demê bange karkeran dikirin. Du birayên min xwe li dengê vê bangê girtin û hatin Elmanyayê û min jî da dût wan. Gava ku ez li Elmanyayê bi hebûna firmayên wekî "Jondere", "MAN" û "KRUP" hêsîyam, hîngê ez bi ber têkîlîya hatina van makîneyan ya gund û hatina xwe ya Elmanyayê da çûm.

Zûva ye ku pêlên "magnetîg" yên seneyî û globalîzmêyê bi ser xumalîyên gundê Xelikan yên ku hetanî 30 salî di ber vê, di civateke gundî û ji derva ra girtî dijîyan da hatin xwarê. Wan ji gundîyan hen dane ber xwe û çeng kirin avêtin serbajarên Ewropayê, wekî Stockholm, Kopenhagen, Den Haag, Berlîn û Paris. Di encama vê da, di navbera rabirdû û dahatûya wan da cihgûhertî û veqetîyek pêk hat. Ji niha şûn da daxa Ewropayê li ser dahatûya wan hebe.

Ku berve rabirdûyê dinihêrim, dibînim ku ez î di pir serdeman da, ji "serdema eşîrtî" hetanî "serdema computer" jiyîme. Gava ku li ser wendayî û guherîyên ji ber leza pêkhatîyan difikirim, çav bi girî dibim.

(Berdewamî tê)

NAR SOR NEBÛ (2)

Mam Recall

– Piştî heşt salan –

Narê Quran dixwend

Ji ber nexweşîya xalê Heydo, daweta Xecikê bi awayeki bêdeng derbas bûbû. Xalê Heydo her çiqas li ser pêyan be jî nexweşîya wî giring û giran bû. Li gora saxitî û ceribandina tixtoran, rewşa wî êdî bêhêvî û neçar dihat nirxandin.

Narê wek hevşîreyekê arîkarîya kalê xwe dikir. Piştî çûyîna Xecikê, êdî keçîka malê Nar bû. Wan rojan hemî qaxûya karên li malê, wek bi tenê ji wê dihat pirsîn.

Hîna yazdeh salî bû. Lê xwe wek keçîkek ciwan û hîn mezintir dihe-siband. Bi xwe pir ewle, jîr û bi qîret xuya dikir. Bi wê qîret û rewşa xwe, wek du peyamên giring dida malbat û gundiyan.

A yekemin, wek digot: Ez êdî ne zarok im. Ez jî dikarim wek xwişka xwe Xecikê, hemî karên li malê, li derve û li hevşo bikim.

A duyemin jî: Bi qîret û karkirina xwe, wek him sipasî malbatê dikir û him jî bi rasti ji kalê xwe pir hez dikir.

Lewma her şev ji bo saxitîya wî due dikir û lewma sê caran xetima Quranê bi dawî anîbû.

Her şev bê navber berî xewa xwe, hema hema wek mînak ev dueya li jêr dikir û wiha digot: “Rebîo!

Tu kerem û rehim, xudanê erd û ezman î. Min di zarokatîya xwe da tevî dayik, bav û hevalên xwe, hemî hebûnên xwe yên din jî wenda kirin û qet tucaran gazinde nekirin. Lê wek tu jî dizanî, Heydo him kalê min û him jî bavê min e. Ew ji ber pişîka xwe ya spî pir nexweş e.

Rebiyê min! Tu melhema xwe bişîne û wî wek berê qêm û sax bike. Bila Ezraîlê te qêmîşe wî nebe. *Amin!*“

*

Destpêka wê sibehê, derîyê malê lêdîket. Wek herdem, disa Nar bezî çû û derî vekir. Dît ku ciran û heval ji bo do-tina pêz, li benda Gula Îsmê sekinine. Zelalê stuyê xwe dirêjî hundirê malê kir û ji Narê rewşa xalê Heydo pirsî.

Narê bi çavên xwe yên tijî nedikarî bersivek çawa bide Zelalê.

Ji hundirê odê, dengê kuxîk û nalî-

na xalê Heydo kûr kûr dihate bihîstin. Zelalê carek din ji Narê pirsî: “Keçê, ez dê çawa carekê xalo bibînim lê?”

Narê rahişte destê Zelalê û tevhev ketin hundirê odê. Wê gavê, Gula Îsmê dermanên xalê Heydo dida wî.

Narê bi navî Zelalê, ji Gula Îsmê wiha destûr xwast û got: “Dayê! Zelal dixwaze carekê kalo bibîne?”

Berî Gula Îsmê, xalê Heydo bersîv da û wiha got: “Were Zelaaal! Were keça min, were.. Were fedî neke, qey tu jî êdî ji vê malê yî. Were dayê were.”

Û destê xwe dirêjî bûka xwe ya nû (dergista Bekir) Zelalê kir.

Zelal: Çawa yî xalo?

Heydo: Çawa bibim, keça min! Êdî genimê zevîya me hişk bû, Zelal. Bila hûn her daîm hêşin û qêm bimînin însallah.

Zelal: Xwedê herdem li gel te be û te biparêze xalo...

Heydo: Sipas, Zelala min, zor sipas.

Hevdîtina xezûr û bûkê, bi awayekî fermî, kurt lê xemgîn qedîya... Kê çawa bizanîba ku ew hevdîtina wan bibûya hevdîtina dawîyê.

*

Piştî çûyîna bêrîvanan, kuxik û nalîna xalê Heydo hîn zêdetir dibû. Wê gavê, Nar ketibû bin tirs û berpirsiyarîyek pir mezin. Di heman demê da ber bi aşxanê (metbexê) meşîya û xwast ji kalê xwe ra cezweyek şîr germ bike. Lê bi dengê xalê Heydo hilperî û ji nû ve vejerî odê.

– Narêê!

– Kerem bike kalo...

– Keça min, wan dermanên min bîne, ez hebek din bixwim lê... Êşa min zêde dibe. Ax ax..!

– Kalo! Biborîne, dayê min got tu dermanan nede kalo hetani ez ve-gerîm...

– Tişt nabe lê...

– Kalo, tixtor bi diya min ra goti-ye bila zêde dermanan nexwe, Xwedê neke, ew dê pê bimire...

– Keça min, dirêj neke, lêê! Wan dermanan bîneel!

Ev cara yekemin bû ku xalê Heydo li hemberî Narê ewqas bi hêrs diaxivi. Dema ku Narê zerika dermanan anî û danî ber kalê xwe, xalê Heydo bi dengê xemgîn, bi Narê ra wiha got:

– Biborîne, keça min, li min biborîne... Ji ber xopana êşê, nizanim bi kê ra diaxivim... Biborîne.! Û heqê xwe jî helal bike.

– Kalo! Ji bo kuxika te piçek şîr germ bikim?

– Na na, naxwazim. keça min... Si-pas.... paşê, paşê.

Xalê Heydo piştî xwarina derman ketibû nav xewek pir kûr. Lê Nar, îcar ji ber bêdengîya xalê Heydo, ketibû bin tirs û meraqeke mezin. Lewma zû bi zû dikete hundirê odê û her carekê xwe bi xwe ev pirsana dipirsî û digot:

– Kalo! Êdî şîr germ bikim?

Kalo! Ez şîr germ dikim...

Kalo! Min şîr germ kir...

Kalo! Şîrê te sar dibe...

Kalo, kalo!

Nar li aşxanê him digirî û him jî li ber Xwedê digeriya. Paşê rabû ser xwe û çû ji odeya xwe Quran anî û ji bo saxitîya kalê xwe, dest bi xwendina sû-reya Yasînê kiribû.

Piştî demekê, xwast carek din se-hêtîya kalê xwe bike.

Xalê Heydo, lihêf kişandîbû serê xwe û qet tu deng jê nedihat. Û Narê dîsa bangî kalê xwe kir.

– Kalo, kalo!

Paşê bi rageşîyek (heyecan) mezin, destê xwe dirêjî perê lihêfê kir û bi xuy-abûna rewşa xalê Heydo him veciniqî û him jî qîjîya.

– Kalooo! Wêêê, kalê min mirîyee!

Hawar û qîjeqîja Narê, wê gavê hundirê ciranan jî anî xwarê.

Xalê Heydo çû rehma Xwedê

Xalê Heydo ji ber êşên xwe yên giran û dijwar, nedixwast li benda Ezraîl bise-kine. Ew ber bi Ezraîlê xwe çûbû. Û bi du qutî xwarina derman dawîya jîyana xwe, bi destên xwe anîbû.

Wê sibehê pir hewl dida, lê nedi-karîbû rabe ser pêyên xwe û here av-destxanê. Û bi neçarî, hewce ya xwe, bi arîkarîya Gula Îsmê, di leganekê da kiribû.

Li gora şîrove û gotinên Gula Îsmê, ji ber wê sedemê û lewma xwe kuştîbû.

Mele û mezinên gund, meytê xalê

Heydo dişuştin. Çendek ciwanan jî li derveyî gund, tirba (gor) wî dikolan.

Malbatê hosînameya (vasiyetname) xalê Heydo, li gora xwastina wî bikar dianîn. Lewma mezelê wî, li jora gund û li bogira girekî dihate kolandin. Reh-metî di saxbûyîna xwe da, ev gotin dikirin û wiha digot: “Eger rojekê ez mirim, bila meytê min nekin nav me-zelê gund. Min li dûrî gund, têxin bin axê û bila naxwazim cîhê min jî, ji hêla tukesî da were zanîn. Wan neh zêrên li malê jî bidin Narê. Min ew ji bo sax-itîya wê sêwîyê bi berhev xistibû.”

Xalê Heydo di hundirê çardarê da gav bi gav ji gund bi dûrdiket.

Û dengê şîna Narê û Gula Îsmê di heman demê da wek ji devekî derdiket û wiha dihate bihîstin:

– Ax Heydo ax! Te çima hevala xwe xapand lo?

Kalooo! Min bibexşîne kalo.

Ez kûr bibim, ji bo çi çûm xopana bêrîyê.

Ez bûm sedema kalê xwe, welleh ez bûm...

Û heval û hogir, piştî bi cîh kirina xalê Heydo, ji bo sersaxîyê vegeşîbûn mala wî. Gundîyan tevî hêsirên xwe, behs û pesna xalê Heydo dikirin. He-valê wî yê herî baş, Melê Osê Zaxo bû. Û Mele wiha digot:

“Miroveki bi xwe bawer û camêr bû. Herdem tevî me, lê wek bi tena serê xwe dijîya. Ez bawer im, lewma

tirba xwe li cîheki dûr xwast. Qet nedixwast kesek ji bo kesekî din, tişteki xirab biaxive, an jî rexneyek çewt bike. Rehmetî miroveki xêrxwaz, dilgir û dilpaqîj bû. Xwedê rehma xwe bide wî û li cîheki bi taybet, bi şûn û war bike.“ (Û digirîya)

“*Amîn, Amîn!*”

Hec Bektaşê Resûl jî wiha qala bîranîyek xwe dikir:

“Min rojekê jê pirsî: Lo Heydo! Mala bavö te ava... De êdî biryara xwe bide lo... Tu ne tevî me dikevî mizgeftê, ne jî tevî civaka cemê dibi... Gelo mirov nizanin ka tu alewî an jî sunnî yî? Rehmetî berê kenîya, paşê wiha bersiv da min:

‘Bektaş, ez kurd im û wek bav û kalên xwe zerdeştî me. Tu karî min li cem ereban nabe û nabim xulamî wan.’ Em demek dirêj bi wê bersiva Heydo î rehmetî dikenîyan. Xwedê rehma xwe bide.”

Û ya rast û dirist ew bû ku ciran û hevalan wek dîrokek bi rûmet qala xalê Heydo dikir û ji dil û can da, heqên xwe li wi helal dikirin.

*

Bêje xaltî – 3

“Xwezî we jî ew bidîta! Mirov ji bo pesna wê, nikare kîjan peyvê bipêyîve û bîne ziman.

Ez qurban, ez qurban..

Hîna biçûk bû. Tevî Xecikê pênc an

şeş salan ji Besika Hec Nûrî, Quran, limêj û due fêr kiribû.

Li kêleka min radiwestî û tevi min pênc wext limêja xwe dikir. Di malbata me da, tenê Bekir, Xecik û Narê Quran dizanin. Heydo rehmetî destûr nedabû zarokên din. Rehmetî hertim wiha digot:

‘Gulê, dinik nebe! Narê wek mîna xwe neke misilman, guneh e... Ew keçika fileh e û bawerî Hezretî Îsa dikan. Eger rojekê xudanê vê keçikê werin, tu ya çi bersivê bîdi wan? Bihêle bila zarok mezin bibin û bi hiş û aqilên xwe biryara xwe bidin. Kî bawerî kê û çi dike, bila bike... Ji te re çi?’

Rehmetî rast digot, lê wan salan dewletê zarokên fileh, yê ermenî kom dikirin. Hin kesan digotin, dewlet van zarokan li Îstebolê bi cîh dike, hindekan jî digotin, ew zarokana tên kuştin. Min qet nedixwast nasnameya Narê were zanîn. Helbet cîranên li derûdorên me dizanîn, lê karkerên dewletê nedizanîn. Me qeyda nasnameya Narê wergerandîbû ser navê xwe. Lê me disa jî çendek salan Nar wek vedişêrî. Û min lewma dixwast bila Nar wek me were zanîn. Min çi bikira, ez qurban?“

Xaltîya Gul carinan xwe bi xwe radiwestî, bêhna xwe fireh dikir û îcar wek diket nav xiyalên kûr û dûr. Ji wan xiyalên kûr, yan bi hêsirên xwe vedişêrî, yan jî bi awayeki rûken digot:

“Heydo î rehmetî, ji Nara xwe pir

hez dikir, pirr...

Me hema hema her sal hirîya pêz û çendek jî berxên nêr difirotin. Rehmetî bi wan peran ji bo Narê zêr dikirîn.

Ji bona xatirê Narê zarokên din jî rihet dikir û li gora kêfa dilên xwe dijîyan. Dema ku Bekir û Xecikê tiştêk dixwastin, hertim Nar diajotin pêş.

Çavên min birijin...

Ji bo mirina Heydo, lome ji xwe dikir û xwe wek kesekî tawanbar didît. Hema hema salekê, wek li xwe û li jîyanê xeyidî bû. Ez bi rewş û halê wê pir xemgîn dibûm. Paşê hêdî hêdî ji bîr kir. Nar şewqa malê bû.“

*

– Piştî deh salan –

Nar di govendê da

Wan rojan malbat di nav meraq û rageşîyek (heyecan) mezin da dijîya. Ji ber ku piştî bist rojan daweta Bekir û Zelalê ê dest pê bikira. Lê meraq û rageşîya Narê bi awayeki hîn eşkere xuya dikir û dihat ber çavan. Sedema rageşîya wê, ne tenê dawet bû. Sedemên wê yên hîn giring û balkêştir jî hebûn.

Çawa nebe?

Wê gavê Gula Îsmê tevî herdu bûkan, ji sindoqa xwe, cihîzê ku Marîa Xanimê ji bo Narê hiştî derdixist. Û paşê jî yek bi yek radestî Narê dikir û wiha digot:

“Nara min! Êdî tu qaxûyê min neman. Sipas ji Xwedê re ku min ev ro-

jana bi van çavan dîtin. Ew êdî sindoqa te ye. Bila tiştî xwe ji vê bi şûnde bi xwe veşêre. Lê ez dixwazim ji van herdu perçe qumaşan, ji te ra fistanekî bi taybet bidin durin. Tu ya li dawetê li xwe biki nabe?”

Narê wek axaftinên Gulê qet nebi-hîstibin. Wê gavê ketibû nav xiyalên kûr û bêbinî. Demekê li herdu gustilkan temaşe kir û paşê jî bi rûmetek mezin, ya Marîayê êxist tilîya xwe. Û ew gustilka di tilîya xwe da wek zarokêkê demekê çex dikir. (wek mînak pê dilîst.)

Gula Îsmê îşmar dida herdu bûkên xwe û digot:

“Keçê de êdî rabin herin ser karên xwe. Ez jî ji we ra çayekê deynim ser argûn. Bila Nar jî rihet rihet tiştên xwe berhev bike.” (Gula Îsmê û herdu bûk ji odê derketin.)

Narê bi nêrînên xwe yên tûj û watedar temaşeyî gustilka Garo dikir û xwe bi xwe wiha digot:

“Çima Bavo! We çima wiha kir? Min xeletîyek çawa û bi kîjan rengî kiribû? Çima berê te, paşê jî dayika min ez di xewê da hiştim û hûn bê min gihastin hevdu? We çima xanî, bax û bexçeyên me ji xelkên bîyanî ra hiştin? Ji bo çi? We çima mal û gundê me terk kirin? Çima, çi qewimî?”

Û paşê ji ber van pirsên dirêj û bêbersiv neçar ma û di navbera girî û keserên xwe da, ev gotin dikirin:

“Belkî bikarim rojekê bersivê bi-

dim van hemî pirsan, lê ya ku ez qet tènagihîjim ew e ku: We çima ez li vira hiştim? Çima?“

Ji ber girîn û şînê, Nar bêhêz û bê-mecal mabû. Di her nefes kişandina xwe da wê jî êdî dengê xîzêxîza singê xwe û êşa dilê xwe dibihîst. Û ji ber wan êşên giran, lêvên sorik disa reng diguherandin. Berê hêşin, paşê jî reşik û ziravik xuya dikirin.

Narê destê xwe direjî xalîçeya herîrî kir û ber bi xwe kişand. Xalîçe li ser erdê rêxist û herdu perçe qumaşên herîr jî wek balifekê pêçand û danî bin serê xwe. Û bi wî awayî xwe dirêj kir û demekê kete nav xewek kûr.

Heta wê rojê qet tukesî ji bo qirkirina gelê ermenîyan, tu agahîyên rast û dirist nedabûn Narê. Ji bona wê, tu wate nedabû bûyerên ku hatibûn qewimîn.

Narê ew rojên xwe yên zor û dijwar, bi piştgirîya Zelalê û bi şîretên Gulê derbas kiribû. Û xwe ji bo daweta Zelalê û Bekir amede dikir.

*

Roj, sibehîya dawetê û berê nivro bû. Û li berî malê dahol û zirne lêdiket.

Nar di nav fîstanê xwe yê rengîn û herîr da wek berfînek li ser berfê xuya dikir. Di serê govendê da, ger bi listîk, ger bi bejnûbala xwe wek hundirê ciwanên gelê kurd diheland. Ciwanan ji ciwanan, jinan ji jinan ew pirs di-pirsîn:

Heval, gelo ew keçikê di serî govendê da, ya kê ye lê, lo?

Narê, Nar.

Nar?

Nara Heydo ye.

Maşallah, maşallah! Çi Xezal e.

Xwedê ji çavan biparêze, çiqas jî bedew e.

Piranîya gundîyên ku ji derûdoran hatibûn dawetê, Nar nas nedikirin. Lê di demek kurt da nasnameya Narê, ji hêla herkesî da êdî dihat zanîn.

Wêêê! Keçika Garo û Marîayê ye?

Erê, erê... Fileh e fileh.

Na, na... Êdî misilman bûye misilman...

*

Û Nar kete erdê

Di guhên Narê da wek pembo hebû. Wê gavê ne şîret, ne jî hişyarî dibihîstin.

Gula Îsmê carek din bangî keçika xwe Xecikê kir û bi wê re, ev gotinan kirin:

“Keçê hûn çima tènagihîjin! Ew keçika nexweş e... Tixtoran hezar carî em teme kirin ku bila xwe zêde newestîne.”

“Dayê, min û Cemîlê, me sê an çar çaran ew hişyar kiribû, lê tu bersiv nedabû me.”

Û piştî demek kurt, Xecika Heydo wiha berdewamî axaftina xwe kir û bi Gula Îsmê re ev gotinana kirin:

“Bihêle dayê! Wê ranewestîne... Bila xwişka min, li gora kêfa dilê xwe bilîze. Me kingê Nar evqas bikêf û bêxem dîtîye? Eger ew ji govendê derkeve, welle tu tama vê rojê û govendê namîne... Bihêle dayê! Bila xelk û alem têra dilên xwe, li Xezala Heydo temaşe bikin.”

Gula Îsmê di ber xwe da him digirîya û him jî carinan serê xwe berjor dikir û ji bo saxitîya Narê, wek mînak li ber Xwedê digirîya.

Wê gavê ji nişka va bûyerek pir balkêş û nebawer qewimî.

Û serê govendê qetîya...

Xeleka govendê berê belav bû û paşê jî, wek goga rîs ji nû va li dora Narê piçikî.

Nar bi dirêjî li ser erdê bû.

Hawara Gulê, Xecê, cîran û hevalan, di navbera çiyayên Nemrût û Suphanê da deng vedida û diçeliqîya.

Narêêê!!!

Wê gavê wek dinê rawestî û êdî dawîya jîyanê hatibe. Ji ber wê yekê hemî mêvan şaş û metel mabûn. Ciwanên gund bûbûn wek peykerên zindî. Bi nêrînên xwe yên vala û bêwate, li termê (beden) Narê dinêrîn. Mezin û mermalan jî, di nav goga rîs da li Nara Heydo digirîyan.

Nar êdî ji çiqila darê flitî û ketîbû erdê.

Apê Behtî, Sebo û Xecika Heydo jî dendikê Narê yek bi yek ji erdê berhev dikirin û ji nû va dikirin nav fistanê

rengîn û herîr. Û bi wî awayî dipêçandin û dibirin tixtor.

Nar wek deh sal berê, lê îcar di himbêza xwişk û birayên xwe da bi awayeki bédeng û bêbêhn diçû bajarê Axlatê. Êdî stûyê xwe dirêjî tu deran nedikir. Û wek nedixwast wan dîmenên xopan carek din bibîne û bîranînên xwe yên spî û zelal biherimîne. Wê wek kalê xwe biryara jiyana xwe, ji berê da dabû. Lewma serê govendê nedabû tukesî. Dixwast bi çûyîna xwe bibe embazek qet neyê jibîrkin. Û wek kalê xwe wê jî dersek girîng û watedar dabû gelê kurd û dîroka Kurdistanê.

Tixtorê tirk, piştî saxitî ya Narê, di nav şaşitîyek mezin da ev peyvana got:

"Eyyah, eyyah! Buna inanmak istemiyorum... Bu güzel kız malesef ölmüş. (Heywax, heywax! Naxwazim bawerî vê yekê bikim. Lê mixabin ev keçika bedew mirîye.)

Piştî ravekirina tixtor, Sebo û Xecikê xwe avetibûn ser termê Narê û bi wî awayî şîna xwişka xwe dikirin.

Nara Heydo li roja daweta Zelalê û Bekir, ji serê govendê bi derket û wek stêrek ciwan xîj bû û çû gihaste kalê xwe.

Li gora xwastina Gula Îsmê tirba Narê li kêleka tirba xalê Heydo hatibû kolandin. Û dixwast bila bav û keç têra dilên xwe di nav jîyanek nû û bêderd û êş da bimînin.

Xwedê tevî wan, rehma xwe bide hemî mirîyên we jî!

*

Bêje xaltî – 4

“Çavên wan kûr bibin îşallah...Ciranên hesûd û xêrnexwaz bi çavên xwe yên tûj, wek guran li Nara min dinêrîn. Wele ez wek navê xwe dizanim ku Nar bi çavên wan gêr bû.”

Xaltiyê dîsa dest bi girî kiribû. Paşê berçavka xwe ji çavên xwe derxist û bi herdu mistên xwe şilîya çavên xwe ziha dikir û digot:

“Nar nemir ez qurban, wele nemir..

Qey min bi van herdu çavên xwe dît. Dema ku cîranan meytê wê kirin nav çardarê û danîn ser milên xwe û ber ve tirba wê dibirin, ruhê Narê ji çardarê bi derket û wek çûçikekê firîya hundirê ewr. Û bi fistanê xwe yê nû, hêdî hêdî ber ve ezman hildikişîya.

Piştî wê rojê, me fistanê Narê wenda kir û tu caran nedît. Hingê em baş têgihaştin ku Nar wek Hezret Îsa çû kete himbêza Xwedê. Lê me termê wê li jora gund û li kêleka tirba Heydo xist bin axê. Ma hûn jî bawer nakin?”

*

Nasname û agahîya vê dîrokê

Ji bo mijara vê dîrokê çend peyvên min hene.

Çavkanîya dîroka min bi arîkarî û agahdarîya nas û hevalên min yên kurd, ermenî, êzîdî, û amerîkî pêk hat. Piranîya nasên min wek min koçber in. Ji bo wê jî mijara axaftinên me bi gelemperî li ser pirsgerêka mafên miro-

van û ji bo azadiya gelan tê axaftin.

Ji hêla din ve gelek nivîskar, rojnamevan û rewşenbîrên kurd û yên bîyanî jî ji bo qirkirina gelê ermenîyan, raman û nêrînên xwe bi dirêjî nivîsandin û anîbûn ziman. Min jî wek we hemîyan ji pirtûk û nivîsarên wan kesên hêja, gelek sûdên giring û balkêş girtin. (Wek van çend embaz û agahiyên li jêr) Lê bal û mîqatîya min herdem li ser jîyana zarok û jinan e. Carinan xwe bi xwe dipirsim û dibêjim: Dema ku şer diqewimin, zarok û jin çi dikin? Çi difikirin û çi tê serê wan? Û piştî şeran, ji jîyana wan çi kêm, an jî çi zêde dibe?

Gelê ermen bi hezaran zarok li pey xwe hiştin. Hinek ji wan jîyan û hinek jî wek Narê nejiyan û mirin. Yên jîyayî hebûn û nasnameyên xwe bi temamî înkâr kirin û bi wî awayî, wek minak xwişk bûn alewî û bira jî bûn sunnî. Û di bin bandor û asîmîlasyona dewleta tirk de wenda bûn û çûn.

*

–Ji çapemenîya Kurdistanê, çend nimûne–

Qirkirina Ermanîyan

Dewleta Osmanî di gulana sala 1915an de fermana nefîya ermenîyan derdixîne. Dewleta Osmanî dibêje, biryara nefîya ermenîyan ew bûye ku wê ermenî di şerê navbera Osmanî û Êrîsan de derkeve, piştgirîya dewleta Êrîs bike. Ermanî ber bi Îraq û Suriyê koçber dibin û hinek ji karwanên ermenîya xwe ji qirkirinê xilas dikin û hinek ji wan

di rê de ji alîyê cendirmê tirk û Alayên Hemîdîye ve tên kuştin. Ermenî di bin kontrola Êris de li Wanê dewleteka Ermenî ava dikin, lê umrê vê dewletê pir nakişîne, bi teqwiyekirina eskerên Osmanî qirkirina herî mezin li Wanê pêk tê. (Dem: Hezîrana sala 1915an)

www.wikipedia.org

*

Qirkirina gelê ermanîyan

Armanc û hedefa sultanê sor Abdulhamîd ji sazkirina alayiyên hemîdiyê ew bû ku dijminahiyê têxe nava gelê kurd û ermenan, wan bi hev bide kuştin, Kurdistan û Erministanê têxe tirk. Ev plana xayîn û pîs, di navbera sala 1915 – 1919an de di binê perdeya dîn da, bi cih anî. Nêzîkî du mîlyon û niv ermenî (zar û zêc mêr û jin pîr û kal) bi hovîtî gelek mezin hatin kuştin. Mal û serwetên wan hatin talankirin. Zanî û eraziyên wan jî li kesên din hatin belavkirin, bi hazaran ermenî reviyên derveyê welat (Iran û Sûriye û Urdunê). Tirkan bi vi rengî hovîtiyek pir mezin di dîrokê de nivîsandin. Li aliyê din jî ji gelê kurd re wiha digotin “Rûs dê werin wê zar û zêçên we bikujin.” ew bi vi şeklî ditirsandin û dixapandin. Li ser vê derewa wan bi sed hezaran gelê kurd di sir û serma û berfa zivistanê de bi çola ketin û perîşan bûn. Bi vê planê valakirina Kurdistanê û qirkirina gelê kurd bi cih anîn. Eger Kurdistan wê rojê di binê îstila Rûsan de bima, îro wê weke

komarên Qafqas yê dinê gihîstibûna azadiya xwe. Ev zilm û zordestiya tirka dom nedikir.

www.hebuname.com

*

Jenosîda ermenî, suryanî û kurdan

Xidir Êso, tevlî tirkan herkes dizane ku dewleta Osmanî desthilata Ittihat–Terakki di 24 nîsana 1915an de dest bi qirkirin û qewirandina ermenî, suryanî û êzîdîyan ya ji warên wan kirîye. Ji bo ku Komara Tirkîyê ji alî kadirên Ittihat–Terakki ve hat avakirin, rêvebirên vê komarê yê kemalist projeya xwe ya tirkkirina Anadol û Kurdistanê berdewam kirin. Ji alîkî ve dest bi bişaftin, nefîkirin û komkujîya kurdan kirin, ji alî din ve jî dest bi êrîş û qewirandina gelên ne musulman kirin. Loma dewlet heta îro him vê qirkirinê diparêze û him jî sîyaseta tune kirin û qirkirina gelê kurd û hûrgelên li Anadol û Kurdistanê berdewam dike.

Heta ku dewleta tirk dev ji sîyaseta înkâr, bişaftin û tune kirina gel û neteweyên netirk bernede, qirkirina gel û cemaetan jî qebûl nake. Loma jî hertim amade ye ku komkujî û qetlîamên nû bike. Ji xwe êrîşên li dijî Rûman, qetlîamên Mereş, Sêwas û Çorûmê ku li hemberî alewîyan û planên artêşa tirk (Ergenekon) yê ji bo cûnta, dide îspatkirin ku sîyaseta Ittihat–Terakki ya komplo, berahevdana gelan û qetlîaman berdewame.

www.rojakurd.com

*

Nijadkujîya ermenîyan

Bijîjk Bengîn, di sala 1914 da şerê cêhanê yê yekemîn dest pê kir. Di vê salê de piştî destpêkirina şer, komîta jontirka ya bi navê Ittihad û Terakî li kêleka Almanan li dijî Rusyayê kete şer. Ittihad û Terakî dixwest planê xwe yî tûranî pêk bîne û ji bo vê ji pêşî artêşa Osmanîya êrîş bire ser Rusya.

Ittihad û Terrakî ji bo pêkanîna armancên xwe yî nijadperestî qirkirina ermenîyan plan kiribû. Ji bo vê yekê ji Teşkilat-î Mahsusa hatibû wazîfekirin. Li gorî vê wazîfekirinê ji di boya ku alayê Hamîdiye (hêzên eşîrên kurdan), Cirimdarê hepîsxane û çeteyên ku ji kesên ku ji balkan û kafkasan revîya bûn, dê bihata bikaranîn.

www.rizgari.com

*

Genosîda (qatlîama) Ermenîyan

Şoreş Zîrek, di komîsyona Têkiliyên Derva ya Kongera Amerîkayê û di parlamentoya Swêdê da jenosîda li hember ermenîyan hate pejirandin. Ew jenosîda kambax bi destê hukumeta Ittihad Terakî di dema Împaratoriya Osmanîyan da hatiye kirin.

Hin jî mîrasgirên dewleta Osmanî û berdewamê bîrûbawerîyên nijadperestên Ittihad Terakî, Komara Tirkîyê bi hemû hêza xwe jenosîda ermenîyan înkâr dike. Lê cihan jî dizane ku di nav hidûdên Împaratoriya Osmanî da li

hember gelê ermenî qetlîamên nemirovayî hatine kirin. Qetliama ermenîyan bi planên rêvebirin nijadperestên Ittihad Terakî, Cemal, Enver û Talat paşayan, taybetî bi destê Teşkilatî Mahsûse û Alayên Hemîdiye ku di terefê sulatan Evdilhemîd de pêkanî bûn û hinek kurdên nezan ku terefgirên wan da hatiye kirin.

www.kurdistan.nu

*

Hevpeyvînek bi Sevan Nîşanyan re / Hişyar Berzan Şerefhanoglu / AKnews

H.B.Ş. Bi qirkirin û sirgûnkirina ermenîyan qanûna ji hêla dewletê ve dest danîna ser malê kesên ku li derveyî Tirkîyeyê hate derxistin û bi peymanî Lozanê ev yek hate pesindkirin. Dixuye ku bîngeheke aborî ya bûyerê jî heye?

S.N. Bi qirkirin û talankirina malên rûm û ermenîyan ya navbera sala 1913–1922'ê de yek ji sê malên Tirkîyeyê dest guherî. Yên ku dest danîn ser vê malê endamên Ittihad û Terakîyê bûn. Ev bo parastina malên ku nû bi-destxistine û bo ji tawankirinê xwe bi-parêzin ketin nava xîreteke mezin.

Sermiyana her du nîfşên Komara Tirkîyeyê gava bête lêkolînkirin dê derkeve ku bîngeha xwe ji talankirina malên ermenî û rûman digire. Koç û Sabancî jî nava van de ne. Elîta komarê ya ku di dema M. Kemal de desthilat bû daxilê vê ye û di serî de jî Atatürk tê. Koşka Çankayayê di bîngehê de

erdê Kasapyan e. “Malên Atatürk” yên hemû welêt –ez nabêjim hinek, hemû– xenîmeta ku ji nemisilmanan hatiye destxistin e.

H.B.Ş. Hemberî îdiayên ku “ermenî pir birêxistinkirî bûn û çekên giran pêre bûn” û “ev milyonek û nîv ermenî kom bi kom sax– salîm gihîştine Sûriyeyê” çiqas rastiyê nîşan dide?

S.N. Çi derdeke telalên îdeolojiya resmî ya bawerîdayîn û rastî nebû. Gur ji berxê re gotiye, “Te ava min herimand”, Berx dibêje, “Ma tu li jora min bûyî”, Gur dibêje, “Ha tu bersiva min didî” û berxê dixwe. Hîsab ew e.

www.aknews.com

Û peyva dawîyê..

Piştî wan salan, jiyana Marîa û Narê wek çîrokekê ketibû nav dîroka Kurdistanê... Êdî zarokên kurdan bi çîroka Darê û Narê aş dibûn û diketin xewên xwe.

Dayikan wiha dest bi çîrokê dikirin:
Çi hebû, çi tunne bû...

Li kêleka behra Wanê Darek,
li ser wê darê jî, Narek hîna hêşin û biçûk hebû.

(Û ev çîroka, li gora dilên xwe dirêj dirêj vedigotin.)

Carinan zarokan ji dayikên xwe, ev pîrsa dipirsîn:

Dayê! Nar çima sor nebû?

mamoste.kart@yahoo.com

AGAHDARYEKE GIRÎNG

Em dixwazin di her hejmareke xwe de, ji cil û bergên kurmancên Anatoliya Navîn wêneyekî kevn di Bîrnebûnê de biweşînin. Bi vî awayî em ê him bi tevgirêdana kurmancên Anatoliya Navîn bizanin, him jî em ê hay jê hebin ku kincên wan ên berê bi çi awayî ne.

Bi rîca û bi kêfxweşî em bi hemû kurdên Anatoliya Navîn didin zanîn ku: wêneyên kesên ji malbatê (jin-mêr), bi kinc û tevgirêdanên kurmanciyê li ba we hebin, ji kerema xwe ji me re kopiyekê bi rê bikin. Bi vê yekê em ê bi dewlenediya tevgirêdana xwe bizanin û em ê wan kesan careke din bi bîr bînin.

Redaksiyon

Aksaray`ın (Ekecik) Kürt Köyü olan Babakonağı (Gelesin) Köyü

1.Gelesin Yaz Kültür Festivali gerçekleştirildi

Ömer Yüce

Avrupa`da kurulan Gelesin dernekleri tarafından organize edilen 1.Gelesin Yaz Kültür festivali coşkulu bir şekilde Gelesin köyünde kutlandı. Almanya`nın Sollingen ile Avusturya`nın Viyana ve Salzburg *Gelesin* dernekleri tarafından ortaklaşa organize edilen birinci Gelesin yaz festival dayanışma etkinliğine yoğun bir katılım ile gerçekleştirildi.

Gelesin köyün`de 1. Ağustos günü gerçekleştirilen birinci Gelesin yaz festival etkinliğinin program sunuculuğunu ise Lütfi Erdoğan tarafından yapıldı.

Birinci Gelesinliler Yaz Kültür Festivalin ilk açılış konuşmasını ise köy muhtarı Mehmet Ayten yaptı, Ayten yaptığı açılış konuşmasında; *köyümüzde yapılan birinci Gelesin yaz festivalinin gerçekleşmesine vesile olan ve gurbette kurulan derneklerimiz sayesinde bunun alt yapısının hazırlanması ile bugün kutladığımız bu güzel birlikteliğe vesile olan siz gurbetteki köylülerime teşekkür ediyorum, inşallah bundan sonra artık her yıl Gelesin yaz festivalini köyümüzde geleneksel bir biçimde kutlarınız* diye belirtti.

Daha sonra sahneye davet edilen Hollanda`da kalan ve Almanya Sollingen Gelesin dernek Yönetim Kurulu üyesi ve Gelesinli iş adamı olan Yücel Şimşek`in yaptığı konuşmada ise, yapılan bu çalışmaların köyümüze ve insanlarına hayırlı olmasını dileyerek, bu tür çalışmaların kendileri tarafından sürekli destekleneceğini söyledi. Bugüne kadar köyümüze yönelik üç tane etkinlik yapıldı. İlki Almanya`nın Solingen kentinde, ikincisi Avusturya`nın başkenti Viyana ve üçüncüsü ise Salzburg kentinde yapıldı. Bugün burda olmanın mutlulugunu yaşadığımızı belki yıllardır bir birini göremiyen köylülerim bu vesile ile bir birlerini gördüklerini ve hasret giderdiklerini gördüm, zaten bizim maksadımız ise kendi kültürümüzü ve geleneklerimizi çocuklarımıza öğreterek gelecek kuşaklarımıza aktarmaktır. Biz Gelesinliler olarak üç tane derneğe sahibiz, köyümüzün böyle bir zenginliği olması ise biz Gelesinlileri çok sevindirmekte ve civar Ekecik köylerinde bir örnek teşkil ettiğini belirtmek isterim. Temenimiz

ise bütün Ekecik köylülerinde böyle çoğulcu derneklerine kavuşmaları ve bu yönlü kendi özlerine yönelik kültürel çalışmalarını yürütmesidir. Gelesinli iş adamları olarakta gerek maddi gerek manevi olarak böylesi kültürel etkinliklerde her zaman sizin yanınızda olacağımızı bir kez daha burda belirtiyoruz.

Avusturya Salzburg Gelesinliler Dernek Başkanı Ahmet Simşek'in yaptığı konuşmada ise şunları vurguladı. *Bugün ilki olan Gelesinliler yaz festivalini köyümüz'de düzenlemiş bulunmaktayız. Festivalimizin amacı siz değerli köylülerimizi bir araya getirip aynı köylü olduğumuzu unutmamak ve kendi kültürel değerlerimizi yaşatarak gelecek nesillerimize aktarmak için Gelesinlileri biraraya getirip tanıştırmasını sağlamaktır. Gerek burda gerek Avrupa'da*

yaşayan köylülerimizi çeşitli organizasyonlarda bir araya getirmek ve özellikle gençlerimizin bir biriyle tanışıp kaynaşmalarını sağlayıp köyümüze de elimizde geldiği kadar maddi ve manevi açıdan destek olmaktır. Bundan sonra inşallah köyümüz'de düzenli bir şekilde her yıl Gelesin yaz festivalini düzenleyip içeriğini biraz daha zenginleştirmek olacaktır ayrıca bugüne kadar yapmış olduğumuz faaliyetlerde katkısı olan bütün Gelesinlilere teşekkür ederim. diye belirtti.

Avusturya Viyana Gelesinliler Dernek Başkanı Erdal Yalçın yaptığı konuşmada ise *Gelesin'de ilk kez düzenlenen Gelesin Yaz festivalinde bir araya gelemenin ne kadar güzel olduğunu ve birlikteliğimiz sonucu neler başarıldığını hep beraber görmekteyiz. Bu da bize mutluluk vermektedir. Bu birlikteliğimizin pekişmesine sebep olan şey ise*

Gelesin Yaz Kültür Festivalinde, Gelesin köy meydanından bir görünüş.

Gelesin Yaz Kültür Festivalinde genç kızlar halay çekerken.

Avrupa`da kurduğumuz derneklerimiz sayesinde olmuştur. Bundan sonra da yapılacak bütün etkinlik çalışmalarını içinde olacağımızı ve seneye ikincisi yapılacak olan yaz festivalimizde tekrar buluşmak dileğiyle sizleri selamlıyorum.

Aksarayın Kürt aydınlarından olan eski Hadeb Aksaray il yöneticisi ve iki dönem Aksaray belediye encümenliği yapan Gelesinli olan Akif Erdoğan ile festivalden sonra yaptığımız görüşmede ise şunları belirtti. *Bizler Ekecik Kürtleri olarak Aksaray merkezinde büyük bir Kürt potansiyeline sahibiz, gerek ticari gerek maddi açıdan çok iyi durumdayız. Malesef siyasi açıdan ağırlığımız yoktur. Siyasette belirleyici rol almamız gerekirken bunu başaramıyoruz. Aksaray Kürtleri açısından söylüyorum, birliğimizi pekiştirerek kimliğimize ve kültürümü-*

ze sahip çıkalım. Yüz yıllardır egemenler tarafında asimile ile karşı karşıya bırakıldık. Dünya hakları içerisinde bizimde bir halk olduğumuz artık kabul edilmesi gerekir ve inkarlığın bir anlamı yoktur. Bu vesile ile kültürel değerlerimizin yaşatılması için Gelesinde düzenlenen birinci Gelesin Yaz Festival çalışmalarında emeği geçen bütün değerli Gelesinlileri kutluyor ve yapmış oldukları çalışmalarının devamını diliyorum.

Birinci Gelesin Yaz festivaline katılan misafirlere ise Gelesinli Kürt kadınlarının hazırladığı yöresel pilav üstü et ile gözlemeli köy ekmeği ikram edildi. Festivale katılanlar ise kendi aralarında köylerine parke taş döşenmesi çalışmalarına katkı sunmak amacıyla birde yardım kampanyası gerçekleştirdiler. Ayrıca Aksaray ye-

rel kanalı olan TV68, Gelesinliler yaz festivalinde çekimler yaparak yayınladılar.

Festivalin konser bölümünde ise Gelesinli olan ve Aksaray yerel sanatçı Murat Şimşek, Zülfikar Kılıç ve Mahir Yakın seslendirdikleri birbirinden güzel şarkılarla gençlerden büyük alkış topladı. Son olarak sahneye gelen Murat Şimşek, gecenin geç saatlerine kadar sürdürdüğü müzik dinletisiyle gençlerin çektikleri halaylar ile coşturarak sona erdi.

Aksaray - Ekecik`in bir diğer Kürt köyü olan Cankıllı köy muhtarlığınca bu yıl 1 Ağustos da ikincisi düzenlendi.

Aksaray - Ekecik`in bir diğer Kürt köyü olan Cankıllı köy muhtarlığınca bu yıl 1 Ağustos da ikincisi düzenlenen Cankıllı Yaz festivaline katılım bir önceki yıla göre daha fazla olmuştu. Cankıllı köyünün üstündeki baraj mevkiinde yapılan festival sırasında şiddetli rüzgar sebebi ile kurulan çadırları bir kaç defa uçurdu ise de katılımcıların programa ilgisini azaltmamıştır.

Köy muhtarı Ali Yıldız`ın yaptığı program açılış konuşmasında ise Cankıllı yaz festivalini gelenekleştirerek kutlanmaya devam edeceğimizi ve bugün ikincisini gerçekleştirdiğimiz Cankıllı Yaz festivalin kalıcı olabilmesi için bütün cankıllıların emek ve çaba sarf etmeleri gerektiğini ve gelecek yıl ise

Mala Apê Hamdi, Yasin, Rabia, Sultan, Ömer, İbrahim, Soyisimleri Cetin -Gelesin Köyü Aile harrası olarak çekilmiş eski bir fotoğraf

Alibaz bölgesinde yeni festival alanının yapılması için çalışmalarımızın devam ettiğini ve alt yapı çalışmalarını yaptığımız Cankıllı Köyü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği`nin kurulmasına hız vereceklerindeki belirti.

Cankıllı yaz festivalinin organizasyonu ise Cankıllılı olan ve Aksaray Erspor sahibi Erdal Yen, Adem Karaağaç, Gökhan Öztürk, Yunus Demir, Murat Karaağaç üstlenmişlerdir. Katılımcılara sıcak bir karşılamadan sonra yemek ikram edildi ve gençlerin çektikleri halaylar ile Cankıllı yaz festivali son bulduç

İletişim adresi:
welat2001@hotmail.com

Savaş ve barışın dili üzerine Türk romanında kanlı yıllar

(1980-2000)

Rohat Alakom

Çağdaş Tür edebiyatında Kürtler ve başka gruplara biçilen kimlikler konusunda yaptığım iki çalışmam üzerinden uzun yıllar geçti.¹ Bu incelemede Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları coğrafyada son yirmi yılda süren kanlı savaşın Türk romanına nasıl yansdığı konusu ele alınıyor. Özellikle Ahmet Altan, Ahmet Ümit, Ayşe Kulin, Buket Uzuner, Erhan Bener, Habib Bektaş, Mehmet Eroğlu, Mucize Özünel, Murat Uyurkulak, Orhan Pamuk, Oya Baydar, Suzan Samancı, Yılmaz Odabaşı ve Zülfü Livaneli gibi onun üzerinde yazarın kaleme aldıkları yirmiye yakın romanda, *Kanlı Yıllar* (1980-2000) diye tanımladığımız bu yılların nasıl bir manzara sergilediği konusu incelemeye değerdir. Uzun yıllar boyunca acımasızca sürdürülen savaşın ele alındığı bu romanlarda Kürtlerin ne istediği konusu sınırlı da olsa dile getirilmiş ve savaşın hiç bir tarafa yarar getirmediği temel bir tez olarak işlenir. Savaş karşıtı bu romanlarda Kürt tarafı geçmişte olduğu gibi her zaman haksız olarak gösterilmez, devlet tarafından gelecek kötülüklerle de dikkat çekilir. Savaşın anlamsızlığı ve acımasızlığı bu romanların temel tezlerden birisini oluşturduğu görülür. Kürtler, bu romanlarda eski yıllarda - Cumhuriyet dönemi Türk romanında olduğu gibi - artık hep lanetlenen büyük kötülüklerden birisi olmaktan çıkar, kendilerine yeni bir kimlik biçilir. Bu yeni durum bir bakıma Kürt sorununun Türkiye’de geçirmiş olduğu tecrübelerin veya evrimin bir yansıması olarak da algılanabilir. Kanlı yıllar olarak tanımladığımız bu dönemin öykü, şiir ve diğer edebi metinlere nasıl yansdığı konusu da incelemeye değerdir. Dönem, sınırlı olarak beyaz perdeye de yansımıştır.² Bu romanlarda ele alınan dönemin belirleyici karakterlerini gösteren anahtar sözcükler şunlardır:

1 Rohat Alakom, *Çağdaş Türk Edebiyatında Kürtler*, Vejin Yayınları, Stockholm, 1989. Rohat Alakom, *Yaşar Kemal’in Yapıtlarında Kürt Gerçeği*, Fırat Yayınları, İstanbul, 1992.

2 Müslüm Yücel, *Türk Sinemasında Kürtler*, Agora Yayınevi, 2008. Müjde Arslan, *Kürt Sineması: Yurtsuzluk, Sınır ve Ölüm*, Agora Yayınevi, 2009.

Kürtler, ayrılıkçılar, bölücüler, gerilla, dağdakiler, operasyon, güneydoğu, güneydoğu sendromu, kirli savaş, güneydoğu sorunu, doğu, ölüm, işkence, faili meçhul, tetikçi, hapishane, köy korucuları, özel tim, işkence, tecavüz, cumartesi anaları, göç, sokak çocukları, boşaltılan köyler, sürgün, savaş, barış ve yaşama hakkı.

Bu kanlı yıllarda bilindiği gibi özellikle Diyarbakır, Silvan ve Batman'da faili meçhul cinayetlerin sayısında büyük bir artış gözlemlendi. Binlerce suçsuz insanın katilleri şimdiye kadar da bulunamadı. Devlet tarafından desteklenen ve Kürtlere yönelik siyasi cinayetler işleyen bu eli kanlı silahşörler yörede daha ziyade *bizbullahçılar* olarak tanındılar. Ahmet Altan'ın *Tehlikeli Masallar* adlı romanında bu tür cinayetlerin hangi saatlerde ve hangi ortamlarda gerçekleştirildiği bile saptanmıştır:

"Mesela, kalın bıyıklı, esmer adamların, güneydoğunun dar sokaklarında, kahvelerden taşan tavlâ şakırtılarının, meyankökü şırası satan şıracıların sarı pirinçten ibriklerinin kapaklarını vurdurarak çıkardıkları şingirtilerin, Kürtçe konuşmaların, polis hoparlörlerinden yükselen marşların gürültüsü arasında yürüyen birini, herkesin gözleri önünde ensesinden bir kurşunla öldürüp sonradan da herkesin bakışları arasında yürüyerek ortadan kayboldukları 'faili meçhul' cinayetler her gün akşamüstü dörtle altı arasında işleniyordu..."³

Kürtler bu yıllarda Türk medyasında tüm sıkıntı, zorluk ve kötülüklerin hem nedeni ve sürdürülen saldırıların hem de hedefi olarak gösterilir. En azından resmi çevrelerin görüşü budur. Devlet, Murathan Mungan'ın *Yüksek Topuklar* adlı romanının despotik tiplerinden olan *Kızılılık Sopalı Sulhiye* gibi, Kürtlerin hep cezalandırılması gerektiğini savunur:

*"Kürtlerden ziyadesiyle nefret eden Kızılılık Sopalı Sulhiye, bütün yolunda gitmeyen şeylerden; suyu akmayan musluklardan, kazanmış da kapanmamış çukurlardan, çürük zebze ve meyveden, arandığında yerinde bulunmayan kapıcılardan, her şeyden, her şeyden Kürtleri mesul tutardı, Kürtlerin tümünün Irak'a sürülmesi gerektiğini savunurdu. Ona kalırsa, bu yapılmadığı sürece memlekette hiçbir zaman bir ilerleme kaydedilmeyecekti. İşledikleri kabahat aynı da olsa, Kürtlere her zaman yirmi sopa fazla attığından söz ederdi. Kürtlerin daha fazlasını hak ettikleri tek şey 'dayaktı' ona göre. Sulhiye hikayeleri dinledikçe, Kürtlerin yalnızca Kızılılık Sopalı Sulhiye yüzünden bile, dağlara çıkmaya hakları olduğunu düşünürdüm."*⁴

Zülfü Livaneli'nin *Mutluluk* adlı romanında Van yöresinde yaşayan genç bir kız,

3 Ahmet Altan, *Tehlikeli Masallar*, Can Yayınları, 1997, s.9.

4 Murathan Mungan, *Yüksek Topuklar*, Metis Yayınları, 2002, s.23.

Meryem, İstanbul'da yaşayan bir akademisyen ve Doğu'da Kürtlere karşı savaşan Cemal'in öyküsü anlatılır. Romanın başında bölgede uzun yıllar sürmüş olan terör konusunda anlatılan veya üretilen bazı fıkralara yer verilir. Bunlardan birisi de bir köy baskınında sağ salim kurtulmuş olan yaşlı bir çiftin öyküsüdür:

“Geride yaşlı bir kadınla, yaşlı bir adam kalmış. Bir militan kalaşnikofunu dorultup nişan almış, kadını öldürmeden önce, ‘senin adın ne?’ diye sormuş. Zavallı kadın titreye titreye, ‘Ayşe’ demiş. Bunun üzerine militan kendi anasının adının da Ayşe olduğunu söyleyip, ‘Anamın hatırına seni öldürmekten vazgeçtim’ demiş ve silahı doğrulttuğa adama, ‘Peki senin adın ne?’ diye sormuş. Adamcağız da titrek bir sesle, ‘Vallahi benim adım Ahmet ama köyde bana herkes Ayşe der’ demiş”.⁵

Bilge yaşlı adamın bu son sözleri bir bakıma çaresizliğin veya yaşama tekrar geri dönmenin bir ifadesi olarak ele alınabilir. Yaşam ve ölüm arasındaki acımasız mücadelenin dile ve folklora nasıl yansındığını bu fıkrayla daha rahatça görebiliyoruz.

Sadece Kürtler değil, savaşta yaralanan, ölen veya sakat bırakılan askerlerin öyküsü de bu romanlarda veya başka edebi türlerde geniş yer tutar. Bir mayının patlaması sonucunda gözlerini yitiren bir asker kaleme aldığı anıların başlığı anlamlıdır: *Gözlerimi İstiyorum Komutanım*.⁶ Erhan Pınarbaşı'nın yazdığı romanda devlet hizmetinde bir nevi savaş muhabiri olarak çalışan bir astsubayın Hakkari yöresindeki yaşamı ele alınıyor. Öldürülen Kürtlerin cesetlerinin fotoğraflarını çeken Cemil adındaki bu astsubayın yaşamı da zamanla çekilmez hale gelir. Zorunlu hizmet gereği Hakkari'de bulunan Cemil bir an önce yöreden ayrılmanın yollarını arar.⁷

Uzun yıllar yörede sürmüş olan bu kanlı savaş, Ahmet Ümit'ün *Patasana* adlı romanında daha ayrıntılı olarak ele alınır.⁸ Bir polisiye romanı olarak yazılan romanda savaş konusunda önemli belirlemeler yer alır. Yazar, okuyucuyu milattan önce 2700 yıllarına götürür. Bununla da Hitit sarayının başyazmanı Patasana'nın görüşlerinin yer aldığı tabletlerden yola çıkarak günümüzde bölgede süren savaş ve yaşanan olayların mantığını sergilemek ister. Gayri resmi tarihin ilk örnekleri kabul edilen bu metinleri kaleme alan Patasana, insanoğlunun içindeki canavarı ilk kez keşfeden bilge birisi olarak tanıtılır.

5 Zülfü Livaneli, *Mutluluk*, Remzi Yayınları, 2002.

6 Hüseyin Özlük, *Gözlerimi İstiyorum Komutanım*, Bilgi Yayınevi, 2008.

7 Erhan Pınarbaşı, *Ceset Fotoğrafçısı*, Epos Yayınları, 2008.

8 Ahmet Ümit, *Patasana*, Doğan Yayınevi. 2002.

Dün ve bugün arasında bazı karşılaştırmalarda bulunan yazar, bu arada Gaziantep'te arkeolojik kazılarda bulunan bir ekibin çalışmalarını anlatır. Ekipte bulunan kişilerden birisi de Esra adlı bir arkeologdur. Kazıların yapıldığı noktada meydana gelen faili meçhul üç cinayet, başta Esra başta olmak üzere, kazı ekibininin tüm üyelerini huzursuz etmiştir. Kazılar, bu gizli savaşın tam da kızıştığı bir dönemde yapılmaktadır ve ekipte yer alanları zor günler beklemektedir. Korku, romanda süreki hakim bir durumda. Esrareniz bir biçimde öldürülen bu şahısların kimin öldürdüğü konusu romanın kilit noktalarından birisi haline gelir. Sonunda anlaşılacak ki bu kişiler aynı arkeolojik ekipte yer alan Ermeni kökenli Amerikalı bir arkeolog tarafından öldürülmüş.

Romanda kazı çalışmalarının sürdürüldüğü yörede görev yapan Eşref adındaki bir yüzbaşının öyküsüne de yer verilir. Bu yüzbaşı uzun yıllar Kürt dağlarında Kürtlerle savaşmış, şimdi de romanın kadın kahramanı arkeolog Esra'ya yakınlık duymaktadır. Yüzbaşı Eşref, korucu Seyithan'a göre geçmişte Şırnak'ta yapılan bazı operasyonlarda hep geride kalan korkağın biriydi.⁹ Burada militarizme karşı romanda ince eleştiriler vardır. Patasana romanı böylece savaşın mantığını daha doğrusu mantıksızlığını çözümlen tarihsel bir kaynak veya sosyolojik bir incelemeye dönüşür. Çünkü romanda nereden gelirse gelsin savaş ve yok etme kültürüne karşı önemli eleştiriler vardır, özellikle insanın acımasızlığı romanda ön plana çıkartılır ve tehlikeli bulunur. Romanda dün olduğu gibi bugün de sayısız çatışma, savaş ve cinayetin insan eliyle gerçekleştiği ve insanoğlunun zaman zaman adeta canavarlaştığı görülüyor. Bu tez, romanda Kürtler, Türkler ve Ermeniler gibi bölgede yaşamış olan tüm halklar ve topluluklar için geçerli oluyor. Yazar Ahmet Ümit kendisiyle yapılan bir söyleşide bu romanı kaleme almadan önce kanlı gelenekleri olan Mezopotamya örneğinden yola çıkarak özellikle “*farklı olanı*” ve “*yabancı*” yı yok etme kültürünü acımasız bulur ve eleştirir:

“*Beni Patasana'yı yazmaya iten, esinleyen şey de insana ilişkin bir gerçeklik oldu. Bu gerçekliği kısaca; farklı olanı, yabancı olanı yok etme, hem de kan dökerek yok etme geleneği diye adlandırabiliriz*”.¹⁰

Ahmet Ümit *Kavim* adlı diğer romanında bir dinler ve kültürler kavşağı olan topraklardaki Kürtlerin öyküsünü anlatmaya devam eder. *Kavim* romanında Kürtler dışında Süryaniler gibi başka kültürler, dinler, dilleri de tanıtır. Devletin güvenlik güçleri zaman zaman Kürtlerden de yararlanır. Uzun bir dönem örgüte çalışan, daha sonra teslim olan itirafçı Bingöllü Kürt Kadir'in dosyası oldukça kabarıktır. Bingöllü Kürt en

9 Ahmet Ümit, *Patasana*, s.97.

10 *Mezopotamya'daki Kanlı Gelenek ve Ahmet Ümit*, Cumhuriyet Kitap, nr 525, 9/3 2000.

sonunda İstanbul'da vurularak öldürülür. Örgütten kaçan tiplerden Mahmut adlı bir Kürdü de Oya Baydar'ın *Kayıp Söz* adlı romanında buluyoruz. Bölümlerin başlarına yerleştirilen epigramlardan birisinde dile getirildiği gibi insanoğlu ile baş edemeyen insanlığın önünde büyük görevler duruyor: “*İnsan denen bu tuhaf yaratığı, kötülükten uzak tutacak ne bir güç var, ne de bir yasa*”¹¹

Latife Tekin'in *Muinar* adlı romanında insanların, başkaları, aykırı gruplar üzerinde nasıl hükmettiğinin bin yıllık bir panoraması çizilir. Birçok öykünün anlatıldığı romanda Kürtler çevresinde dönen anlatımlarda da hükmetme ve şiddet kültürüne yönelik eleştiriler vardır.¹² Anne tarafı Kürt olan Latif Tekin, gazeteci Ayşe Arman ile yaptığı bir söyleşide ayrıca Kürtler konusunda neler düşündüğünü anlatır:

” ..*Annem Kürt ama babam da Türk. Böyle çok aile var bu ülkede, eve dair anılarımızı orta yerinden bölemeyiz. Hem ben oradaki hayatı bilmiyorum. Doğrudan yaşamadığım bir şey. Tabii ki özgürleşme mücadelesi veren herkesin yanında hissediyorum kendimi ama ben o trenle atlayamazdım. Orhan Pamuk'un 'Kürtler'in trenini atladım' diye bir lafı vardır, ben o trenden indim! Çünkü benim için bu ablaki bir meseleydi, içinde gerçekten yer almadığım bir hareketin, mücadelenin sözcülüğünü yapamam, Kürtler'e ayıp etmiş olurdum. Ayrıca, ben kendi devletimden bile haz etmiyorum, başka bir devlet kurmak isteyen insanların ne kadar yanında olabilirim ki?*”¹³

Bu yıllarda binlerce Kürt köyü yakılarak boşaltılmış ve oturulamaz bir hale getirilmiş, insanların büyük bir kısmı İstanbul, İzmir, Mersin ve Bursa gibi büyük kentlere göç etmişlerdir. Habib Bektaş'ın *Cennetin Arka Bahçesi* adlı romanı böyle bir ailenin başından geçenleri anlatır. Çakır adlı çocuk ailesiyle birlikte Batıda bulunan bir yere göç etmek zorunda kalır. Burada tanıdıkları arasında tek başına yaşayan Öykü Abla adlı bir kadın da vardır. Çakır bu kadınla tanışır ve onunla sıradışı ilişkiler kurar. Romanın bu kesiti Ahmet Altan'ın *En Uzun Gece* romanının kadın kahramanı Yelda'nın savaşın kurbanı olan Hêja adındaki çocukla olan yakın ve candan dostluğunu bize hatırlatıyor. Aralarında samimi ve sıcak yakınlıklar oluşur. Diğer yandan zor olan sürgün koşulları, bu Kürt ailesini, özellikle çocuk Çakır'ı kötü bir biçimde etkiler:

“*Biz Turgutlu'yu sevmedik! Neden sevmedik, çünkü orada ninem yoktur, çünkü orada Dikbayır yoktur, çünkü orada hayvanlarımız yoktur. Ama gene de sevdik, neden sevdik, orada koruucu da yoktur*”¹⁴

11 Ahmet Ümit, *Kavim*, Doğan Kitapevi, 2006, s.15.

12 Latife Tekin, *Muinar*, Everest Yayınları, 2006.

13 *Annem Kürt olmasına rağmen ben o trenden indim*, Hürriyet 14/1 2008.

14 Habib Bektaş, *Cennetin Arka Bahçesi*, Can Yayınları, 1999, s.224.

Devlet tarafından atanan ve korucu denilen para-militer güçler savaş sırasında sürekli devlet güçleriyle birlikte hareket ederek Kürt köylerine kanlı baskınlar yapmışlardır. Halk arasındaki imajları, bu savaş karşıtı romanlarda son derece kötüdür. Sürgün olgusunu ele alan romanlardan birisi olan *Cennetin Arka Bahçesi* adlı bu romanda, yerlerinden koparılan ve memleket hasretiyle tutuşan insanların maceraları sürüp gitmektedir. Çakır'ın ninesi bu yüzden köyde kalmış, sürgün kafilesine katılmamıştır. Söylediği Kürtçe bir şarkının sözleri arasında bu buruk acıyı rahatça görebiliyoruz: *Vay ben gireyim senin yerine mezara / Vay kurban olaydım sana / Evimi yıktılar / Evimi yaktılar / Beni duvar diplerinde bıraktılar / Baykuşlar konar benim başıma.*¹⁵ Bu Kürt ailesi anlaşılabilir geçici olarak Türkiye'nin Batısında bulunan bu şehirde kalmaktadır. Bu aile kaçakçılar vasıtasıyla İtalya veya benzeri bir Avrupa ülkesine göç etmek ister. Romanda sürekli 'Gavur' denilen bir ülkeden söz edilmektedir. Bazı gerekli bağlantılar kurulmuştur bile ve aile üyeleri ayrılacakları günü sabırsızlıkla bekler.

Habib Bektaş *Gölge Kokusu* adlı diğer romanında, 12 Eylül darbesinden sonra Almanya'ya sığınan bir Türk ailesinin sorunlarını işliyor. Yazar, bu kez acıları ve sorunları son derece yoğun olan bir Kürt kadını bize tanıtır. Savaşta bazı çocukları ölen ve kaybolan bu kadın Almanya'da mülteci olarak kalmaktadır. Politik düşünceleri nedeniyle işkence gören Metin'in annesi Almanya'da mülteci olarak bu Kürt kadınıyla birlikte yaşamaktadır ve Türkiye'de yaşayan babasına gönderdiği bir mektupta Almanya'da kendisi gibi sığınmacı olarak kalan Zeyno adlı bu Kürt kadınının çarpıcı bir portresini çizer:

“...İlk mektubumda bir Kürt kadınıyla birlikte kaldığımı söylemiş miydim? İlk günler hiç konuşmuyordu. Yeni yeni konuşmaya başladı. Sanki konuşmayı yeni öğrenen bir çocuk. Türkçeyi de pek az biliyor. Vurulan oğlunu unutamıyor bir türlü. Öteki çocuklarının yerini bilen yok. Belki kendisi de bilmiyor. Ya da söylemiyor. Çektiği acılar ihtiyatlı olmayı öğretmiş olmalı. Benimle konuşmaya başlaması da bir rastlantı. Önceleri hiç konuşmuyordu. Geçenlerde saçlarını taradı. Uzun, kapkara saçları var. Pencerenin önüne oturup saçlarının kurumasını bekliyordu. Belki tarağı bile yok. Elimde tarak yanına yanaştım. Vahşi ve ürkek bir hayvan gibi. Kaçtı önce. Yılmadım. Gel, tarayalım dedim. Korka korka oturdu önüme. Ne biçim Kürtmüş ki o kadın! Cemo amca da Kürt ama hep gülüyor...Hem de Koreli amcadan daha fazla dil biliyor. Şaşıyorum. Saçlarını taramaya başladıktan bir süre bir ağıda başladı. Bunu anlatamam, babacığım. İnanılmayacak bir şey. Anlamıyordum, o dili bilmiyordum. Ama yine de anlıyordum. Usul, benim duyabileceğim bir sesle yaklıyordu

15 Habib Bektaş, *Cennetin Arka Bahçesi*, s.160

ağdı. Ve ben onun yüzünü görmüyordum. Peki neler görüyordum. Dağlar, uçsuz bucaksız dağlar, dağlarda koşan çığlık çığlığa koşan çocuklar, gelinler, analar, babalar...Ve o usul, ama derinden derine, yeraltı sularınca uğuldayan ses! Ağladım doya doya. İyi geldi ağlamak. O günden sonra konuşur oldu kadın benimle. Adı Zeyno! Zeynep'in kısaltılmışı olmalı. Konuştüğümüz dil ne Kürtçe, ne Türkçe. Ama anlaşıyoruz işte...”¹⁶

Birçok zorluk ve işkence gören bu aile Almanya'ya sığınırken, çocukları Metin, Türkiye'de Salihli yöresinde dedesinin yanında kalır. Bu roman vasıtasıyla Salihli ve çevresindeki Kürt varlığından da böylece haberdar oluyoruz, hatta romanda bir Kürt mahallesinden söz edilir, Kürt Cemo bu mahallenin sakinlerinden birisi.¹⁷

Buket Uzuner'in *Kumral Ada Mavi Tuna* adlı romanı ülkede süren iç savaşı bastırmak için sürdürülen seferberlik haberleriyle başlar. Askerliğini daha önceleri yapan Tuna adlı bir öğretmenin bu kez de yedek asker olarak savaşa gönderilmesi gündemdedir. Hazırlıklarını yapan Tuna, askere alınır ama nerede görev yapacağı henüz kesin değildir. Uzun bir yolculuktan sonra araçlardan indirilen askerler arasında Tuna da vardır. Yanındaki askere buranın neresi olduğunu sorar. Yanında taş gibi hazır ol halinde duran asker çekinerek sessizce: “*Burası Doğu Anadolu'ya daha çok benziyor hocam*” der.¹⁸ Daha sonraları bunalıma düşen Tuna, en sonunda kendisini *Savaş Sonrası Asker Ruh Tedavi Ünitesi* (SASARUT) adındaki bir bakımevinde bulur. Meraklı hastabakıcısı Hasan'ın bu olup bitenlerden haberi pek olmamasına rağmen, Tuna ile ara sıra sohbet etmekten de çekinmez. Bu arada bakımevinde yatan Mutlu adlı bir hastadan söz edilir. Tuna'nın aklına hemen yıllar öncesi tanıdığı bir Kürt arkadaşı olan avukat Mutlu gelir. Hastabakıcı Hasan'dan onu görmek için bir ricada bulunur. Hasan biraz çekinir ama sonunda Mutlu'yu Tuna'ya gösterir. Tuna, uzaktan avukat olan Kürt Mutlu'yu hemen tanır. Adı Mutlu ama hastabakıcısı Hasan'a göre hiç de mutlu değil! Çökmüş, kötü bir durumda olan Mutlu'ya yaklaşan Tuna: “*Sen O'sun! Sen şiir seven avukat Mutlu'sun! Kürt aydını olduğu için kimseye yaranamayan Mutlu!*” diye sevinçle bağırır Tuna.¹⁹ Yazar Buket Uzuner bu sözlerle bir bakıma Kürt ve Türk aydınlarının içinde buldukları güç koşullara ve çıkmazlara eleştirel bir göndermede bulunuyor. Mutlu askerliğe karşı çıktığı için cezalandırılır ve sürgüne gönderilir. Mutlu bu arada barış çabalarına katılmış ve bu savaşın bir an önce bitirilmesinden yana tavır takınmıştır. Mutlu'nun bu son çabaları

16 Habib Bektaş, *Gölge Kokusu*, İnkilap Kitapevi, 1997, s.209.

17 Habib Bektaş, *Gölge Kokusu*, s.171.

18 Buket Uzuner, *Kumral Ada Mavi Tuna*, Remzi Kitapevi, 1998, s.158.

19 Buket Uzuner, *Kumral Ada Mavi Tuna*, s.398.

bu kez *öbürleri* diye tanıtılan Kürtler tarafından pek hoş karşılanmaz ve *teslimiyetçi!* bir tutum olarak algılanır ve sert eleştirilere maruz kalır. En sonunda Mutlu kaçırılarak cezalandırılır. Kötülükleri hem devletten, hem de Kürt tarafından gören Mutlu'yu zor günler beklemektedir. Mutlu romanda görüldüğü gibi tümüyle mutsuzdur. Ama Tuna ile bu buluşması onu bir nebze de olsa mutlu etmiştir. Mutlu en azından içini dökerek birisini ve kendisini dinleyen eski bir ahabını bulmuştur. Romanın bu bölümü, Kürt ve Türk aydınlarının böyle bir savaş ortamındaki mevzilenme biçimleri ve güçlüklerini ön plana çıkardığı için de önem kazanıyor.

Bu yılları konu edinen hemen hemen tüm romanlarda Kürt ve Türk tarafları arasındaki iletişim zorlukları, bu romanların ortak temel özelliklerinden birisini oluşturur. Yazar, Mutlu'ya yapılan kötü muameleden yola çıkarak Kürt hareketine bazı eleştiriler getirir, özellikle bazı Kürt gruplarının zaman zaman muhaliflerine karşı geliştirdikleri zor ve şiddet yöntemleri eleştirilir. Romanın *Acının Sesini Duyduk* adlı bu bölümünün başında yer alan Theodor W. Adorno'nun şu anlamlı sözleriyle bir bakıma Kürt ve Türk aydınlarının bu zor durumuna bir açıklık kazandırılır: “*Ausschwitz'de Yahudilerin topluca imha edilmesi kültürün başarısızlığını tartışmasız biçimde ispat etmiştir*”.²⁰

Mehmet Eroğlu'nun kaleme aldığı *Zamanın Manzarası* adlı romanının baş kahramanının adı da ilginç: *Barış Utkan*. Savaşın kahrını çeken ve hala savaşın etkisinde olan bir aydın. Kapsamlı bu romanın daha ilk sayfalarında savaşın onu fazla etkilediğini görürüz. Kapısı çalındığında karşısında son derece güzel bir bayan, yazarın tanımıyla “*bitmiş bir sanat eseri*” vardır: “*Gözüme gelince yedi yıl önce 2010 rakımlı tepede, o gece baskına uğradığımızda nasıl ürperdiysem, yine öyle ürperdim*”.²¹ Barış Utkan 1993 yılında askerliğini bir Kürt kenti olan Bitlis'te yapar. Askerliğini bitirdikten sonra uzun yıllar bu savaşın etkisinde kalır. Elif ile buluşması onu biraz rahatlatır. Ama romanda durumu daha kötü olanlar da vardır:

“*İşte Rasim! Herif, savaştan döneli bilmem kaç yıl olmuş, hala dağdaymış gibi geceleri açık havada yatıyor. Karısı sırf içeri girsin diye güzelim bahçeli evden daracık bir apartman katına taşındı, seninki ne yaptı dersin? Bu kez balkonda uyuyormuş. Hem de önüne mevzi yaparak...*”²²

Savaşın acımasızlığı ve kötü zorluklarından hareket eden yazar, sevgiyi, özellikle de anne sevgisini yücelterek, en sonunda şu önemli saptamada bulunuyor: “*Oysa savaşta*

20 Buket Uzuner, *Kumral Ada Mavi Tuna*, s.396.

21 Mehmet Eroğlu, *Zamanın Manzarası*, Everest Yayınları, 2002, s.16.

22 Mehmet Eroğlu, *Zamanın Manzarası*, s.182.

insan önce annesini yitiriyor”.²³ Mehmet Eroğlu'nun *Zamanın Manzarası* adlı romanında Kürtlere ve doğaya yönelik saldırılar sürüp gitmektedir:

“...Toprağın derisini yüzdük: Bütün otları ezdik, ağaçları ya kestik ya da yaktık. Biz de onlar da...geceleri duyduğumuz her sese her çıtırtıya ateş yağdırdık. Tüfekte, makinayla, el bombasıyla ve gerekirse havanlarla. Öyle ki sonunda sabahlar hayvan leşleriyle aydınlanır oldu. Yazın ayılar ve geyikler, kışın kurtlar hepsini öldürdük, eğer ateş menzilimize girerlerse, atları ve eşekleri de öbür dünyaya gönderiyorduk. Koyun öldürsek yiyorduk...”²⁴

Çatışmalar ve değişik operasyonlara katılan askerlerde *Güneydoğu Sendromu* adı verilen ruhsal rahatsızlıkların yaşandığı, savaş sonrası dönemde etkilerinin görülebileceği saptanmıştır. Savaşa katılan askerlerin anlattığı öyküleri incelediğimizde, savaş ortamının insan üzerine büyük bir psikolojik etki yarattığını görürüz.²⁵ Sadece bu çatışmalara katılanlar değil, onların yakınları ve aile çevresi de bu olay sonrası stresten çok etkilenirler. Özellikle savaşa katılmış kişiler günlük toplumsal ilişkilerinde farklı birçok sıkıntı ile yüz yüze gelirler. Birseysel ayrılıklar nedeniyle bu sıkıntılarının şiddeti de kişiden kişiye değişmektedir. Travma sonrası stres bozukluğu bazen kalıcı izler de bırakır.

Mehmet Eroğlu'nun *Fay Kırığı* adlı üçlemesinde Türkiye'nin değişik sorunları ve dönemleri anlatılır. Romanın ilk kitabında Hakkari'deki askerliğin ardından on yıl boyunca hep başarısızlığa uğrayan asker Mehmet Esen'in öyküsüne yer verilir.²⁶ Yazar, üçlemenin ilk kitabının adını *Mehmet*, daha çıkmayan ikinci kitabının adını *Emine* ve üçüncü kitabının adını da *Rojin* koymuş. Basında yer alan bilgilere göre daha yayımlanmayan romanın ikinci kitabında Emine, sonuncu kitabında da bir Kürt politik aktivisti Rojin'in öyküsü yer almaktadır. Rojin adlı sonuncu kitapta kanlı Kürt savaşının 1993-1994 yılları arasındaki en sıcak dönemi anlatılır. Militan bir Kürt kızının yaşamını işleyen bu roman için yazar Kürt yörelerinde değişik araştırma ve incelemelerde bulunduğunu ve yaklaşık olarak 400 sayfalık not aldığını belirtir. Savaşın yıkıcılığı ve yakıcılığı Mehmet Eroğlu'nun farklı romanlarında işlenen temel konulardan birisini oluşturur.²⁷

Oya Baydar *Sıcak Külleri Kaldı* adlı romanında Türkiye'nin son kırk yıllık döneminin politik bir panoramasını çizer. Bu yönüyle roman politik romanlar kategorisine dahil edilebilir. Romanın *Oğullar ve Kardeşler* adlı bölümünde Kürtlere yer verilir. Kalp hastası

23 Mehmet Eroğlu: “Savaşta önce annenizi yitirirsiniz”, Milliyet Sanat Dergisi, Ekim 2002.

24 Mehmet Eroğlu, *Zamanın Manzarası*, s.136.

25 Nadire Mater, *Mehmed'in Kitabı-Güneydoğu'da Savaşmış Askerler Anlatıyor*, Metis Yayınları, 2000.

26 Mehmet Eroğlu, *Mehmet –Fay Kırığı I*, Agora Kitaplığı, 2009.

27 Said Aydın, ‘Fay Kırığı üçlemesi, ülkemizi parçalara ayıran bölünmelerin öyküsü’, Kitap Zamanı, nr 39/2009.

Mehmet İliç, Diyarbakır'da ölüm orucuna yatan ve orada tutuklu bulunan oğlu Deniz'i ziyaret etmek için sık sık bu Kürt kentine gitmek zorunda kalır. Kavurucu sıcaklar, yol boyunca yapılan askeri kontroller ve karşılaştığı başka sorunlar canını çok sıkar. Köylerden kente göç eden “*umutsuz göçmenleriyle*” dolup taşan Diyarbakır, Mehmet İliç'e göre “*Neye isyan edip neye inandıysa hepsinin inkarı ve reddiydi*”.²⁸ Barış adlı oğlu görkemli bir asker uğurlama töreniyle savaş bölgesine, Şırnak'a gönderilir: “...*asker uğurlama törenleri, kimliğini arayan okulsuz, işsiz, umarsız, yarınsız varoş gençliğinin Biz varız demesinin bir biçimiydi*”.²⁹

İki ayrı cephede savaşan çocuklarının durumuna en çok da anneleri üzüldür. Baba Mehmet İliç uzun yıllar sol saflarda mücadele ettiği için sağcı olan oğlu Barış'ı pek sevmez veya araları pek iyi değildir. Ama eşi bu konuda daha değişik düşünür, kocası Mehmet İliç'i uyarır: “...*O bir şeye inanıyor, öteki başka bir şeye. Doğru nerede kim söyleyebilir ki! Yıllarca doğru sandığın inançların yanılmadı mı seni?*”.³⁰ Bilge anne, böylece baba Mehmet'in ince damarına basmıştır. Yazar, bu tür anlatımlarla insanların da zamanla değişebileceği tezini romanda böylece vurgulamak istiyor.

Bir başka ailenin değişik saflarda mevzilenen aile üyelerinin yörede süren savaşı kendilerine göre algılayışları Cahide Birgün'ün *Geceye Uyananlar* adlı romana da yansır. Dağda Kürtlere karşı savaşan ağabey Haluk, terhis olduktan sonra zamanla yaptıklarının güzel bir şey olmadığını farkına varır. Başka sorunlarıyla boğuşan diğer kardeşlerden Nilüfer ve Memo'un durumları da pek iç açıcı değildir. Savaşın etkileri böylece başka alanlara da sıçrar.³¹

Oya Baydar *Kayıp Söz* adlı romanında Kürt sorununu işlemeye devar eder. Roman kahramanı yazar Ömer Eren, Kürt bölgesinde Hayat Eczanesi sahibi Jiyan adında bir bayanla tanışır. Yıllar önce İsveç'in başkenti Stockholm'de tanıştığı birisiyle evlenen Jiyan, daha sonraları eşiyle birlikte Türkiye'ye döner.³² Hukukçu olan eşi daha sonraları faili meçhul bir cinayete kurban giden Jiyan, yörede herkes tarafından sevilen, sayılan güçlü bir kadın olarak bilinir. Romanda birkaç öykü bir arada anlatılır. *Kayıp Söz*'de ayrıca töre cinayetlerinin hedefi haline gelen Zelal'in öyküsünü de buluruz. Oya Baydar romanda Kürt kadınlarının farklı öykülerini önplana çıkarır. Yazar, şiddetin Türkiye'deki

28 Oya Baydar, *Sıcak Külleri Kaldı*, Can Yayınları, 2001, s.379.

29 Oya Baydar, *Sıcak Külleri Kaldı*, s.386.

30 Oya Baydar, *Sıcak Külleri Kaldı*, s.387.

31 Cahide Birgün, *Geceye Uyananlar*, Oğlak Yayınları, 2000.

32 Oya Baydar, *Kayıp Söz*, Can Yayınları, 2007, s.163.

alanını bu yüzden geniş tutur ve her türlü şiddete karşı çıkar.

Batman'da kadınlar arasında başlayan intiharlar bilindiği gibi büyük bir artış gösterir ve bu durum Türkiye ve dünya medyasında geniş bir yer tutar. Bölgede süren savaş ortamında bu tür intiharların artışıyla dikkatler Kürt kadınlarının durumuna çekilir. Dönemi ele alan romanlardan bazılarında politik şiddet ile birlikte kadına yönelik şiddet de ön plana çıkartılır. Örneğin Handan Öztürk, *Doğu'nun Çıplak Kadınları* adlı romanında bu mutsuz kadınlardan bazılarının yaşam öyküsüne yer verir. Bunlardan en mutsuzu da genç yaşta istemediği birisiyle evlendirilen Dilan'dır. Ailesiyle birlikte bir dağ köyünde yaşayan Dilan'ın başından bir sürü olay geçer. Kırsal bir yörede bomba ve kurşun sesleri arasında büyüyen Dilan'ın bir kardeşi de dağdadır: “*Kimi zaman gerilla bacadan çıkarken, asker kapıdan giriyordu*”.³³ Küçük bir yaşta çocuk doğuran Dilan en sonunda intihar ederek canına kıyar.

Diyarbakır'ı bu kez Murat Uyrkulak'ın *Tol* adlı romanında görürüz. Romanda trenle bu kente yapılan bir yolculuk anlatılır. İçkili iki kafadarın beraber olduğu bu yolculuğun keyifli geçtiği görülüyor. Bir dönemin romantik devrimci tiplerinden olan bu kahramaların dün ve bugün konusundaki eleştirileri de vardır. Romanın başında yer alan: “*Devrim bir vakit bir ihtimaldi ve çok güzeldi*” sözleri, bu kuşağın ve bu arada savaşa katılmış Kürtlerin dünyasını da özlü bir biçimde dile getirir:

“*Okul çantasından çıkarttığı el bombasını, çapkın çapkın gülerек bana kırmızı bir elma gibi gösteren Hamid geldi gözümün önüne. Onu bir daha hiç görmedim. Gerillaya katılmıştı. Çatışmanın birinde yaralanmış, Beyrut'a götürülmüş, iyileşip ülkeye dönmüş, izi bulununca Almanya'ya, annesinin yanına gitmek için bindiği tekne batırılmıştı. Sabil güvenliğe fırlattığı kırmızı elma, denize düşmüştü. Babasının bir eylül sabahı buharlaştığını anlatırlardı*”.³⁴

Romanına *Tol* (intikam) gibi Kürtçe bir isim veren Murat Uyrkulak, romanın başında söylediği sözleri, romanın sonunda biraz daha değiştirerek tekrarlama gereksinimini duyar: “*Bir ihtimal olduğunda, devrim ne kadar da güzel, diye düşündüm*”. Bu kişilerin Diyarbakır yolculuğu artık son bulmuştur. Tren istasyona vardığında, kapıdan dışarı fırlayan esmer bir çocuğun, Diyarbakır şivesiyle dağdakilere olan hayranlığı duyulur: “*Ma ne durısız! Topal Efe, Gabar'dan inmiş, Amed'e girey laaa!*”³⁵

Yazar Murat Uyrkulak, son romanının adını da Kürtçe koymuş: *Har*. Bu fantastik

33 Handan Öztürk, *Doğu'nun Çıplak Kadınları*, Dünya Yayınları, 2004, s.78.

34 Murat Uyrkulak, *Tol*, Metis Yayınları, 2003, s.56.

35 Murat Uyrkulak, *Tol*, Metis Yayınları, s.262.

romanın adı Kürtçede alev gibi, kızgın anlamına geliyor. Köy yakmalar, baskınlar, Batıya gönderilen cenazeler ve şiddet bu romanda sürüp gitmektedir.³⁶ Romanda Kürt dağlarını topa tutan militarizme yönelik ciddi eleştiriler vardır. *Har* adlı bu romanda Kürt dağlarında akan kanın ancak iyice *harlaşan* (azıtan) askeri ve para-militer diğer güçlerin bölgeden çekilmeleriyle durdurabileceği umut ediliyor. Roman, tüm ayrılıklara rağmen insanların yine de kardeş olabileceği sözleriyle biter.

Bu savaş yıllarında olayların yoğunluk kazandığı yörelerden birisi de, Hakkari'nin Şemdinli ilçesi, özellikle Şemdinli kırsalıdır. Kaya Sancar'ın *Aşk ve Kederin Kitabı* adlı romanındaki olayların bir kısmı Şemdinli'de geçer. Roman kahramanı İhsan Türkmenli daha 1970li yıllarda Ankara'da okuduğu yıllarda her türlü çatışmadan uzak kalan birisi. İpek adında bir kız ile tanışır, mutlu bir arkadaşlıkları olur. İhsan Türkmenli daha sonra Şemdinli'ye askere gönderilir. Terhis sonrasında asker olarak Kürtlere yaptıkları kötülükleri ve bölgede yaşananları unutmaya çalışır. Yaşadıklarının etkisiyle travmalar geçiren İhsan Türkmenli doktorunun söyledikleri üzerinde daha fazla kafa yorar.³⁷

“Şemdinli'de yaşadıklarımın hepsini anlatamam. Anlatmayacağım da. Anlatmak, tekrar yaşamaktır. Yapamayacağım bunu. Her insanın hayatında kendisinden utandığı zamanlar olur. Asla hatırlamak istemediği, unutulması gereken. İşte benim için o zaman, Şemdinli'de yaşadığım zamanlardı. Zaten unutmam gerektiği üzerine uzun uzun konuşmuştum doktorumla. Önce hepsini hatırlayıp sonra bununla beraber yaşamak, yaşamayı öğrenmek de bir yöntemmiş; unutmak da! Ben unutmayı seçtim”. Neleri mi unutmuştur İhsan ? “Her an sıcak çatışma riski. Derken sıcak çatışmalar. Kayıplarımız, verdirdiğimiz kayıplar. Çağdaş gladyatör hikayesi. Her şey bir kabus olmalı. Mümkünse olsun da. Gördüğüm bütün kanlar, kesilen kulaklar, çıkarılan gözler, kesilen burunlar. Kan, kan, kan...”

Ahmet Altan'ın *En Uzun Gece* adlı romanı, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bir köyde töre cinayetlerini araştırmak için gelen bir araştırma ekibinin kadın kahramanı Yelda ve İstanbul'da kalan sevgilisi Selim arasındaki aşk öyküsünü anlatır.³⁸ *En Uzun Gece* romanındaki olaylar Mardin'e yakın bir Kürt köyünde geçmektedir. Bu arada bu köyün adının *Uçurumköy* olduğunu öğreniyoruz.³⁹ Adına yakışır bir kaderi paylaşan bu Kürt köyünde olup bitenler romanın sonlarına doğru daha hızlı bir tempo kazanır ve *Uçurumköy* yaşanılacak bir yer olmaktan çıkar. Rojda, Zerrin gibi Kürt kadın kahramanları yanında

36 Murat Uyrkulak, *Har*, Metis Yayınları, 2006.

37 Kaya Sancar, *Aşkın ve Kederin Kitabı*, Can Yayınları, 2004.

38 Ahmet Altan, *En Uzun Gece*, Alkım Yayınevi, 2006.

39 Ahmet Altan, *En Uzun Gece*, 2006, s.303.

romanda Hêja adında bir Kürt gencinin yaşam öyküsüne de yer verilir. Hêja'nın kardeşleri yörede sürmüş olan kanlı savaş sırasında vurularak öldürülmüş, diğer birçok Kürt ailesi gibi bu aile de çok perişan bir duruma düşmüştür. Hêja bu köyde yaşlı annesiyle birlikte yaşamaktadır. Tüm bu acılara rağmen Hêja, dik duruşuyla, erkek onurunu yitirmeyen tutumuyla Yelda'nın dikkatlerini üzerine çeker. Hêja'nın ağzından çıkan "*Erkek kuzu kesimlidir*" (Bexê nêr bo kêrê ye) biçimindeki bir Kürt atasözünden yola çıkan Yelda, bu Kürt gencine hep '*kuzum*' diye hitap eder.⁴⁰ Yelda, görevi bittikten sonra onu ve annesini İstanbul'a götürüp kendilerine yardımcı olmayı bile düşünmektedir. Adına yakışırcaına (Hêja sözcüğü Kürtçede değerli ve güzel anlamında kullanılır) bir olgunluk gösteren Hêja, romanın kahramanı Yelda'nın yaşamında önemli bir yer tutmaya başlar. Yelda, gelecekte bu on iki yaşındaki çocuğa kendine evlad edinmeyi bile düşünmektedir. Bundan haberdar olan sevgilisinin Hêja'nın öldürülmesinin ardından "*bir çocuğumuz olursa adını Hêja koyarız*" demesi romanın insani tezlerini daha da güçlendirir. Yelda'nın "*Ya kız olursa?*" biçimindeki beklenmedik zor sorusu karşısında Selim kararından yine de dönmeyerek: "*Adını gene Hêja koyacağız*" der.⁴¹ Romanın final kesimi görüldüğü gibi bu altın sözlerle daha da "*hêjalaşır*" (güzelleşir).

Genç bir askerin çıkan çatışmalar sırasında ağır yaralanması olayı bu köyde büyük bir üzüntüye neden olur. Kan içinde kalan askerin bedeni helikopterle hastahaneye götürülür. Helikopterin daha gelmediği sıralarda kan içinde köyde bekletilen askerin yaşam mücadelesi verirken tüm köylüler tarafından görülmesi, köyde büyük bir korku ve sıkıntıya yol açar. Romanda bu askerin yaralanması olayına bağlı bu savaşta yer alan değişik kesimlere kısaca değinilir. Ağır yaralanan ve öldüğü haberi köyde yayılan genç askerin durumu bu Kürt köyünde büyük bir üzüntü yaratır. Ağır yaralanan askerin ölmediği tekrar yaşama döndüğü haberinin alınması sırasında Kürt kökenli Rojda'nın da köyün tüm sakinleri gibi sevinerek bu kez: "*Bir şîşe şarabımız var, çocuğun kurtuluşunu kutlayalım*" demesi önemlidir.⁴² Yazar burada Kürtlerin insani yanını önplana çıkarır. Türk kökenli kadın kahramanın tutumu da böyle insancıl bir felsefeye dayanır. Kürt genci Hêja'nın ensesinden vurularak öldürülmesi sırasında, Yelda karakolda görevli subaya giderek "*Çocuğu sen mi öldürdün?*" biçiminde sert çıkışı, onun hangi saflarda yer aldığını çok net sergiler.⁴³ Kadınların, Kürt, Türk olsun bu savaş karşıtı tutumlarını

40 Ahmet Altan, *En Uzun Gece*, s.78.

41 Ahmet Altan, *En Uzun Gece*, s.316.

42 Ahmet Altan, *En Uzun Gece*, s.292.

43 Ahmet Altan, *En Uzun Gece*, s.296.

romanın sonlarına doğru daha da yoğunlaştırdıkları ve daha ileri saflarda, adeta insanlığa yürüdükleri görülür.

Romanın 19. bölümünde Yelda'nın çok sevdiği Hêja'nın bir uçurumun dibinde ensesinden vurularak öldürüldüğü haberi ortalıkta yayılır. Yelda tamamen sarsılmıştır. Yelda ve arkadaşları kan kokan bu Kürt bölgesinden bir an önce ayrılmak ister. Durumu İstanbul'dan haber alan sevgilisi Selim de yıldırım hızıyla bir uçak bileti satın alarak Yelda'nın çalıştığı bu köye gelip, Yelda'la beraber tekrar İstanbul'a dönmeyi planlamaya başlar. Bilet bulunmuş ve Selim hemen yola koyulmuştur. Yelda havaalanında kendini karşılar, köye döndükleri bir sırada, Selim nereden ve kimin ateş ettiği bilinmeyen bir kurşun sonucunda yolda can verir. Görüldüğü gibi romandaki ölüm ve yaralama haberleri arka arkaya gelmektedir, önce genç bir askerin ağır yaralandığı haberi gelir, arkasından Hêja ve daha sonra Selim vurularak öldürülür. Rojda'nın söylediği: “*Bir an önce buralardan gitsen iyi olacak*” biçimindeki içten sözleri de kötüleşen bu duruma işaret etmektedir. Romanın temel tezleri de böylece belli bir açıklık kazanır.

Vedat Türkalî'nin *Kayıp Romanlar* adlı yapıtında da Kürtler romanın temel konularından birisini oluşturur. Yurtdışında bulunan Doktor Nahit Kotar uzun yıllar sonra ülkeye dönme kararı alır. Ülkeye döndüğünde yaşı yetmişlerin sonuna varan Nahit Kotar kendisinden yaşça çok küçük olan Esm'e adlı genç bir kızla karşılaşır. *Kayıp Romanlar* adlı bu roman büyük ölçüde Nahit ve Esm'e arasındaki aşk ilişkilerini konu edinir. Roman yazarı Vedat Türkalî'nin de zaman zaman roman kahramanlarıyla temas halinde olduğu görülür, romanda yazarın gerçek adı da geçmektedir. Eğer Türkiye'de bir Kürt sorunu varsa çözümü de vardır tezinden hareket edilerek romanda bu sorunun temeline inilir. Ama insanların canavarlaştığı romanda, umutların ufukta tümüyle tükendiği görülür:

*“Kürt dağa çıkıyor, ben Kürdüm, diye! Öteki saldırıyor, değilsin diye! İnsanlar ölüyor. Kendini koruyamayan kadınlar, çocuklar ölüyor. Birileri kahraman oluyor, diğerleri hayın oluyor!”*⁴⁴

Toplumun canavarlar yarattığını, yeniden ürettiğini ileri süren Vedat Türkalî, yazar Ahmet Ümit gibi topluma, siyasal iktidarlara eleştiriler getirir. Romanda Nahit Kotar ve sevgilisi Esm'e'nin birlikte yaptıkları bir Diyarbakır gezisi vardır. Romanın son bölümünde karısı tecavüz edilerek öldürülen Diyarbakırlı bir Kürt öğretmenin öyküsüne yer veriliyor. Bir polis cinayetine adı karıştığı için her yerde aranan Rohat Fırat'ın imdadına Diyarbakır'da tanıştığı Esm'e yetişir. Bu Kürdün yurtdışına çıkartılması

⁴⁴ Vedat Türkalî, *Kayıp Romanlar*, Everest, 2004, s.395.

gerekiyor ve Esm'e bu konuda kendisine yardımcı olur. Polis bu kez de Esm'e'yi tutuklar ve kendisine değişik baskılar uygular.

Kürtçe şiir yazmaktan hoşlanan Rohat Fırat'ın bir şiirinin Kürtçe orijinali de romanda yer alıyor. Bu hüznü şiir, öldürülen eşi Zino üzerinedir. Romanın başlarında yer alan bir gurbet türküsünün Kürtçe bazı sözleriyle de yazarın Türkiye'de uzun yıllar boyunca inkar edilen bu yasaklı dilin varlığına bir meşrutiyet kazandırma çabası içinde olduğu görülür: “*Xeribka xwedê me / Dara li devê rê me / bi hesreta mala bavê me*” (Bir garip kuluyum Tanrı'nın ben / Yol kıyısındaki bir ağaç gibi / Baba ocağının özlemiyle kıvrınır dururum).⁴⁵ Bu sözler bir bakıma ölü diller kategorisine dahil edilmek istemeyen Kürtçenin adeta bir yakarışını ve çılgılığını andırıyor veya kökü tükenen (ana) dillerin alinyazısını bize hatırlatıyor.

Ayşe Kulin'in *Köprü* adlı romanı Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Erzincan yöresinde kurulması düşünülen ama bürokratik engeller yüzünden bir türlü yapılamayan bir köprünün öyküsünü işlemektedir. Bu teknik ve bürokratik yaşam ile birlikte, Kürtlerin içinde buldukları yaşam koşullarının tarihi bir arkaplanı da romanda yer almaktadır.⁴⁶ Bu arada romanda Kürt milliyetçiliği üzerine uzun anlatımlar ve vurgulara rastlıyoruz.⁴⁷ 1970 yılında Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Başpınar köyü yakınında bir köprünün yapılmasına karar verilmiş ama yıllar geçmesine rağmen köprü bir türlü bitmemiştir. Ülkede süren Kürt savaşı ve çatışmalar buraya da sıçrar. Romanda köy baskınları sürmektedir. Bu durum köprünün yapım çalışmalarını da etkiler.⁴⁸ Romanda tarih boyunca Kürtlere yönelik siyasi ve askeri baskıların soruna çözüm getirmediği, Kürtlerin örneğin yerel meclisler vasıtasıyla yönetime katılması bile tartışılır.⁴⁹ Yapımı uzun yıllar alan bu köprü romanda bir ulaşım ögesi olmaktan çıkar, adeta sözcük olarak Kürt ve Türk tarafları arasındaki tarihi iletişimsizliği ve taraflar arasında barış ortamına duyulan büyük gereksinimi dile getiren önemli bir metafor haline dönüşür.

Ayşe Kulin'in *Bir Gün* adlı romanının konusu da Kürtler. 2005 yılında yayımlanan romanda hapisanede tutuklu olan bir Kürt kadını, Zeliha Bora'nın öyküsü yer almaktadır. Bazı görüşleri nedeniyle tutuklanan Zeliha, bu sıralarda Nevra adındaki bir gazeteci tarafından ziyaret edilir. Gazetecinin amacı Zeliha ile bir röportaj yapmaktır.

45 Vedat Türkali, *Kayıp Romanlar*, Everest, 2004, s.11.

46 Ayşe Kulin, *Köprü*, Remzi Kitapevi, 2001.

47 Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 140

48 Aslı Atasoy, *Kulin 'doğu meselesi'ni yazdı*, Radikal Kitap, 20/4.2001.

49 Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 138.

Başlangıçta sıkıntılar yaşanır, Zeliha Bora'da bir isteksizlik görülür, aralarında bazı iletişim zorlukları ortaya çıkar. Kısa bir zaman sonra çocukluk yıllarında arkadaş oldukları anlaşılır. Böylece uzun sohbetlerin önü de açılmış olur. Romanda görüldüğü gibi gazeteci olan Nevra ve bir Kürt militan olan Zeliha'nın birbirlerine yönelik davranışlarında büyük değişiklikler gözlenir, birbirlerine daha yakın olurlar, bu durum adlarına bile yansımıştır. Nevra artık *Nevo* ve Zeliha da *Zelo* olmuştur. Romanda her iki arakadaşın çocukluk ve gençlik yıllarına geniş bir yer verilir. Nevra'nın kaymakam olan babasının zamanında Zeliha'nın tutuklu bulunan Cengiz adındaki kardeşinin salıverilmesinde büyük katkıları olmuştur. Kaymakam araya girerek Cengiz'i kurtarır. Hatta bu durum kendisinin vali olarak terfi edilmemesini bile etkilemiş ve vali olmadan emekliye ayrılmıştır. Eskilere yapılan bu göndermeler vasıtasıyla yazar bir bakıma Kürtler ve Türklerin kardeş olduğu ve şimdiye kadar dökülen kanın da boşuna akıtıldığı tezine açıklık ve bir yorum kazandırmak ister. Tutukevinde sekiz saat kalan Nevra ve Zeliha'nın söyleşi büyük ölçüde Kürtler ve Kürt sorununun çözümü konusuna odaklanır. Bu konuda sürekli eski arkadaşı Zeliha'nın üzerine gider ve değişik sorular kendisine yönelir. Romanın sonunda gazeteci Nevra'nın Kürtçe kaydedilen: “*Ez te tu car ji bir nakim...Bi xatirê te*” (Seni hiçbir zaman unutamıyacağım, Allahısmarladık) gibi son sözleri, biraz da bu sorunun kardeşlik ve barış yoluyla çözülebileceğini ima etmektedir. Böylece Nevra bu vurguyla insanlar arasında var olması gereken diyalog kültürünün önemine dikkatleri çekmek ister.⁵⁰

Halk tarafından milletvekili seçilen ve daha sonra bazı görüşleri nedeniyle tutuklanan Zeliha tiplemesi, bize Kürt kadın aktivisti Leyla Zana'nın başından geçenleri hatırlatıyor. Ayşe Kulin, bu söyleşide, donanımlı ve entelektüel Kürt kadınının çok ender bulunduğunu belirtir.⁵¹ *Bir Gün* romanı özellikle de düşünen, okuyan ve belli bir kültürel birikimine sahip Kürt kadınlarını ön plana çıkartması ve tartışması açısından önem kazanıyor. Ayşe Kulin, Kürt kadınları konusunu daha önceleri keşf etmiş, *Kardelenler* adlı çalışmasını *Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları* altbaşlığıyla yayımlamıştı.⁵² Kürt bölgelerini gezen Ayşe Kulin buralarda gördüğü veya daha önceleri tespit ettiği okul çağındaki bazı Kürt kızlarının yaşam öykülerini kitap haline getirmiştir. Zor koşullarda yetişen, değişik baskıların hedefi haline gelen bu genç Kürt kızlarının yaşamını portreler halinde kaleme alan Ayşe Kulin aynı konuyu bir bakıma *Bir Gün* romanında başka

50 Ayşe Kulin, *Bir Gün*, Everest Yayınevi, 2005, s.199.

51 *Leyla Zana'yı yazmak istedim, cevap vermedi...Daha iyi oldu*, Milliyet, 12/7.2005.

52 Ayşe Kulin, *Kardelenler*, Remzi Kitapevi, 2004.

bir biçimde, sanatsal bir kurguyla işlemeye devam ediyor. Kürt kadınlarının son otuz yıl boyunca toplumsal, kültürel ve politik alanda yeni bir güç olarak kendilerinden epeyce söz ettirdiklerini görürüz. Toplumsal cinsiyet konusu son dönemlerde önemli bir tartışma ve araştırma alanı haline geldi.⁵³

Ayşe Kulin daha önceleri kaleme aldığı *Köprü* romanında olduğu *Bir Gün* romanında da Kürt milliyetçiliğinin ideolojik ve tarihsel yanını işlemeye devam ediyor. Kürt milliyetçiliği her nedense bu tür romanlarda hep kötü olarak gösterilir. Yazar kendi tezlerine belli bir haklılık kazandırmak için böyle bir yönetime başvuruyor olabilir. Böyle bir anlayışla kaleme alınan romanlardan birisi de Erhan Bener'in yazmış olduğu *Anafor* adlı romanıdır.⁵⁴ Romanda savaştan ziyade aşk vardır. Mardin'da göreve başlayan mühendis İlhan burada mesleği dışı olan Hiram'la arkadaş olur. İlhan Türk, Hiram Kürt kökenli. Kürt muhalefeti romanda ayrımcılıkla suçlanır. İlimli eski sol görüşlü bu iki kafadar (İlhan, Hiram) zamanla yorgun düşmüş ve daha ziyade politika dışı bir arkadaşlığı sürdürmekten yanadırlar. İlhan'ın Cizreli olan şoförü Abdül dikkatleri sürekli üzerinde toplar, romanın sonunda vurulup öldürülür.

Öyküleriyle tanınan yazar Özcan Karabulut, *Amida, Eğer Sana Gelemezsem* adlı romanında son yıllarda Diyarbakır'da olup bitenleri işler.⁵⁵ Yazar öykülerinde de Kürtlerim bu korkulu başkentine uzanır. Özellikle radikal İslami görüşlerin etkisinde kalan Kürt kadınları ve kızlarının durumu bu öykülerde hiç de iç açıcı değildir. Özcan Karabulut daha önceleri değindiğimiz gibi hem bu Kürt öykülerinde, hem de bu son roman çalışmasında Kürt temasının çatışmalı, savaşı ve dinsel çıkmazlı yanını önemli bulur, son yıllarda Kürt temasına angaje olmuş yazarlardan birisi sayılabilir.

Urfu'nun Ceylanpınar yöresinden olan yazar Hurşit İlbeyi, 1995 yılında yazdığı *Berzah* adlı romanında bir Kürt kasabasında geçen fail-i meçhul cinayetleri anlatır. Yazar, diğer romanlarında da Kürtlere değinir ve yakın aile çevresinin yaşam öyküsünden yararlanır. Ceyhan'daki mezhep ayrılıklarını işleyen *Irmaklar Denize Akar* ve *Yitik Ülkenin İnsanları* adlı romanlarında örneğin Kürt kökenli Sultan Kadın adlı nenesini ve dedesi Kürt Ahmet'i kısaca okuyucuya tanıtır. Hurşit İlbeyi, *Umut Emekle Büyür* adlı son romanında mevsimlik Kürt işçilerinin Çukurova'daki yaşamına yer verir.⁵⁶

53 Handan Çağlayan, *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar*, İletişim Yayınları, 2007.

54 Erhan Bener, *Anafor*, Bilgi Yayınevi, 1993.

55 Özcan Karabulut, *Amida, Eğer Sana Gelemezsem*, Can Yayınları, 2008.

56 Hurşit İlbeyi, *Berzah*, Timaş Yayınları, 1995. *Irmaklar Denize Akar*, Timaş Yayınları, 1995. *Yitik Ülkenin İnsanları*, Timaş Yayınları, 1996, *Umut Emekle Büyür*, Timaş Yayınları, 1997.

Bölgede yıllarca süren bu savaş temasına ilgi duyan yazarlara kendileri Kürt kökenli olan bazı yazarlar da katılır. Bunlardan birisi daha ziyade öykü yazarı olarak bilinen Suzan Samancı, *Korkunun Irmağında* adlı bir roman kaleme aldı.⁵⁷ Diğeri de şair olarak ün yapan Yılmaz Odabaşı, *Şarkısı Beyaz* adlı bir roman yazdı.⁵⁸ Yazarların her ikisi de Diyarbakır'lı ve yörede olup bitenlerin canlı tanıkları. Her ikisi de 2004 yılında yayımlanan romanlardan birincisi aşksız, diğeri aşklarla dolu. Ama her iki romanda baskı, korku ve şiddeti buluruz. Bu romanlarda da yöredeki kan akmaya devam etmektedir.

Son yıllarda yazdığı öyküleriyle sesini duyuran yazar Suzan Samancı'nın *Korkunun Irmağında* adlı romanı, Mızgin, Yekta, Dara ve Kendal adlarındaki gençlerin korkuyla kuşatılan bir Kürt kentindeki zor ve sıkıntılı yaşam konu ediniyor. Romanda bu durum "*Korkunun kalesine kilitlenmiştik*" biçiminde dile getirilir. Kepenkleri hergün erken indiren esnafın tutumu bu korkulu yılların bir işareti olarak görülebilir. Askeriye, kolluk kuvvetleri, polisler ve ölüm timleri şehrin her tarafını abluka altına almışlardır. Yoksulluk şehirde alabildiğine fazla: "*Bacaklarının arasındaki naylon poşete sıkıca yapıyorlardı*".⁵⁹ Tüm bu zorluklara rağmen "*yasaklı gazete*"yi satan gençler de romanda görülür. Romanda aşktan pek söz edilmez, birkaç cinsellik yüklü ifade dışında. Bazı kadın tipleri için söylenen "*Erkek kokusu çok hoş diyen fazla bir yırtıklık vardı...*"⁶⁰ veya bazı erkekler için söylenen "*Onlar başımızın düşmanı, baldır dostudur*" gibi ifadelere rastlıyoruz.⁶¹

Şair Yılmaz Odabaşı'nın *Şarkısı Beyaz* adlı romanında şair olmaya karar vermiş bir roman kahramanının yaşamına yer verilir. Şair, yasaklı kentte bir kitapevi açma ve geçimini bu yolla sağlamaya karar vermiştir. En yakın dostları, Seyda ve Bedo adındaki kişilerdir. İlk sıralarda kitapçı dükkanını ziyaret edenler genellikle polisler, vergi memurları ve ayakkabı boyacısı bazı çocuklardır. Kitapçı dükkanına sık sık gidip gelenler arasında Nevin ve Sara adındaki genç kadın müşteriler de vardır. Nevin üniversiteye, Sara da liseye devam etmektedir. Nevin iş aramakta, Sara'nın ise, böyle bir sorunu yoktur. İş arayan Nevin sonunda kitapçının yanında çalışmaya başlar. Zamanla kitap dükkanı sahibi olan şair ve Nevin arasındaki ilişkiler başka bir karakter kazanır. Ama gerilimli bir tip olan Nevin, şaire zor günler yaşatır. Kitapçı, elinden geldiğince kendisine yardımcı

57 Suzan Samancı, *Korkunun Irmağında*, Metis Yayınları, 2004.

58 Yılmaz Odabaşı, *Şarkısı Beyaz*, Everest Yayınları, 2004.

59 Suzan Samancı, *Korkunun Irmağında*, s.21.

60 Suzan Samancı, *Korkunun Irmağında*, s.13

61 Suzan Samancı, *Korkunun Irmağında*, s.14

olur. Ama depresif bir kişiliğe sahip olan Nevin aynı üniversitede okuyan bir başkasına gönlünü kaptırır ve sonunda onunla evlenmeye karar verir. Ekonomik durumu iyice sarsılan kitapçı şair, en sonunda iflasın eşiğine gelir ve bu arada sekiz yıl hapis cezasına çarptırılır. Sorunların üst üste bindiği bir sırada tutuklanır ve hapisaneye konulur. Bu arada en yakın dostu olan Seyda'nın faili meçhul bir cinayete kurban gittiği haberini alır. İnsanoğlunun iç derinliklerinde bazı ruhsal gezintilere çıkan yazar, duygusal yapı ve dengeler sarsıldığında, kişiliğin derhal alarma geçtiği, bazı savunma mekanizmaları geliştirerek devreye soktuğu noktasından hareket eder. Yazar burada, insan ve toplum ilişkilerine böylece bir açıklık kazandırır. Ama tehditlerin şiddeti arttığında bu kez bu kişisel savunma sistemlerinin de daha fazla kar etmediği görülür. Zamanla belli bir çöküşün işaretleri yaşanır. Yaşama sevinci ve umudu yitirilmiştir artık, tehlike çanları çalmaya başlar. Bu bakımdan *Şarkısı Beyaz* romanındaki baş kahramanın aşağıdaki son sözleri insanoğlu veya her insan açısından büyük bir önem kazanır:

*“Bütün bunlardan sonra ben ise, zamanın akıp geçmesinden değil, kalbimdeki ateşin sönmesinden korkuyorum”.*⁶²

Dönemi ele alan romanlardan birisi de Orhan Pamuk'un *Kar* adlı romanıdır. *Kar* romanında günümüz Kars'ı ve Türkiye'si'nin dışında zaman zaman eski yıllarda bir halklar mozayığı olan Kars'ın çokkültürlü dokusuna değinilir. Bazı çevreler ise; romanda Ermeniler ve Kürtler gibi etnik gruplardan çok söz edildiğini ileri sürmüşlerdir.⁶³ Orhan Pamuk, her milletten insanın yaşadığı Kars'daki Kürtlerden söz ederken, kent ahalesinin yüzde kırkının Kürt olduğunu söyler. Daha romanın başlarında kentte '*İşsiz Kürtlerle dolu kahvehaneler*'in olduğu belirtilir.⁶⁴ *Kar* romanında Kürt sorununa da değinilir. Kars'daki devlet yanlısı kişilere göre Kürt ayrılıkçı güçleri ülkeyi bölmek istiyor. En azından Serhat Kars Gazetesi'nin müdürü Serdar Bey'in görüşü budur.⁶⁵ Kars'daki Kürt gençleri ve öğrencileri sürekli polis gözetimi altındadır. Yoksul çevrelerden gelen bu Kürtlerden bazıları radikal ve siyasi İslam'a sempati duydukları görülür. Romanın son bölümlerinden birisinde Kürt sorunu masaya yatırılır. Asya Oteli'nde yapılan gizli bir toplantıya Kürt öğrenci temsilcileri de katılır ve görüşlerini dile getirirler.⁶⁶ Romanda ön plana çıkan asıl sorun, Türkiye'nin son yirmi yıllık sıkıntılı geçen ve kararar siyasi

62 Yılmaz Odabaşı, *Şarkısı Beyaz*, s.246.

63 Ali Fuat Bilikan, *Kar'da Ayak İzleri*, www.egitimplatformu.net (kitap tanıtımları).

64 Orhan Pamuk, *Kar*, İletişim Yayınları, 2002, s.15.

65 Orhan Pamuk, *Kar*, s.30.

66 Orhan Pamuk, *Kar*, s 266-282.

manzarasıdır. Bir İsvaçli eleştirmenin belirttiği gibi “*Türkiye, Pamuk’un beyaz romanında kararıyor*”.⁶⁷ Eleştirmen bu çarpıcı saptamıyla bir bakıma romanda son yıllar boyunca umutsuzluğa sürüklenen bir Türkiye’ye göndermede bulunuyor.

Orhan Pamuk’un *Kar* romanı dışındaki diğer romanlarında Kürtlerden az da söz edilir. Örneğin *Yeni Hayat* adlı romanında zaman zaman Kürt savaşına göndermede bulunur: “*İlan edilmemiş savaş yüzünden boşaltılmış hayaletimsi Kürt köyleri*”⁶⁸ veya “*Kürt isyancıları yüzünden Viranbağ şehrine tren seferleri kaldırılmıştı*”.⁶⁹ Orhan Pamuk’un burada kullandığı *hayaletimsi* ve *Viranbağ* gibi sözcükler bölgede süren savaşın beraberinde getirdiği yıkıma işaret ediyor. Pamuk’un 2005 yılında İsvaçre basına yansıyan “*Bu topraklarda 30 bin Kürt ve 1 milyon Ermeni öldürüldü ama hiç kimse bunları konuşmaya cesaret edemiyor*” sözleri bilindiği gibi Türkiye’de büyük bir yankı uyandırdı, Türk edebiyat çevrelerini de ikiye böldü.

Yeni bir milenyuma girildiği 2000 yıllarında silah, kan ve yok etme kültürü bu romanlarda cazibesini tümüyle yitirir. İnsanlar, artık vatani için canlarını verip ölmek yerine, vatanına ve insanlığa hizmet etmenin daha yararlı olacağı bilincinine varır. Anlayışlar, mesajlar değişir, insanlar mevzilerini değiştirir. Yazar Ebru Gökçen Emre, yazdığı *Aynı Güneşin Çocukları* adlı romanı 17 yaşındaki Zeynep adlı bir subay kızının Diyarbakır’da bir Kürt gencine aşık oluşunu anlatır.⁷⁰ Babasının subay olarak geldiği Diyarbakır, bu sıralarda bir yangın yeridir, en kanlı yıllarını yaşar. Bu subay kızının çevresiyle olan ilişkilerinde ilk sıralarda büyük sıkıntılar yaşanır. Daha sonra bu zorlukların sevgi ve empati geliştirme yoluyla aşıldığı görülür:

“*Çok sevdim onu, ilk defa aşık oluyordum ve ona olan aşkımla Kürtleri daha çok sevmemi sağladı. Aşkın milliyeti, kimliği yok*”.⁷¹

Romanın adı *Aynı Güneşin Çocukları* ifadesinde geçen “aynı” sözcüğü Türkiye’de son dönemde Kürt-Türk kardeşliğini ve barış ortamına uzanan uzun yolu simgeleyen bir sözcük olarak çok kullanılır oldu. Daha sonra üretilen *Aynı Göğün Altındayız* ifadesi medya yoluyla Kürtçeye de kazandırıldı: *Em di bin eyni ezmanî de ne*. Dilin insanlığa yönelik bu derin vurgusuyla edebiyatın, sözün ayrıca önemli bir işlevinin olduğu da ortaya çıktı. Örneğin bir Türk kızının Kuzey Irak’tan olan bir Kürt gencine aşık oluşunu

67 Maria Schottenius, *Turkiyet mörknar i Pamuks vitbok*, Dagens Nyheter 12/9 2005.

68 Orhan Pamuk, *Yeni Hayat*, 1994, İletişim Yayınları, s.256.

69 Orhan Pamuk, *Yeni Hayat*, 1994, s.258.

70 Ebru Gökçen Emre, *Aynı Güneşin Çocukları*, Artshop Yayınları, 2007.

71 Zeynep Çiftçi, *Kürt kıızı ile subay kızının öteki’ öyküsü*, Yeni Şafak, 17/9 2007.

anlatan *Gitmek* filmi İsviçre’de bir film festivaline katılacağı sırada, son anda T C Kültür Bakanlığı bürokratları tarafından gösterimden çıkartılır. Filmi görmeden ”*Bir Türk kıızı, Kuzey Iraklı bir Kürt gencine aşık olamaz!*” biçimde komik bir gerekçe öne süren bir bakanlık yetkilisinin bu duygusal sözleri gazetelerde geniş bir yer aldı ve haber büyük bir yankı uyandırdı.⁷² Filmim kadın oyuncusu, gerçek kahramanı Ayşe Damgacı’nın kaleme aldığı etkileyici şiirin sözleri de basına yansdı:

Ey sevgili!

Seni sevmekten ve düşlemekten asla vazgeçmedim.

Sen benim Diego Rivera’sın.

Yıldızlırsın sen, ay ve bulutlar, haberlerdeki F-16’lar.

Kırmızı yatağımdaki o koca bedensin.

Çekmecemdeki son sigara, beni sarmalayan o koca kadife yeşil ceketsin.

Bir kuş misali uçarak gitmek istediğim adamsın,

İran’sın, Suriye’sin. Habur’da nöbet tutan askercik,

Mezopotamya’daki en vahşi kıpkırmızı gelincik,

üzerine yattığım uçsuz bucaksız, boz bir vadisin...

Hem Ebru Gökçen Emre’nin yazdığı *Aynı Güneşin Çocukları* romanında, hem de yukarıda üzerinde durduğumuz *Gitmek* filminde, bu kez artık Türk kızlarının Kürt erkeklerine aşık olduğunu görüyoruz. Türk romanında ve edebiyatında alışık olmayan bir durumla karşı karşıyayız. Özellikle Kürt ayaklanmaları üzerine yazılan cumhuriyet dönemi Türk romanlarda görülen klasik, bildik roller değişir. Kürt kızlarını Türk subaylarına aşık eden devlet yanlısı, resmi bir kültürle yetişen yazarlar ve anlayışların artık etkisini son yıllarda yitirdikleri görülür.

Subay-asker kızlarının Kürt dünyalarını yansıtan ilginç romanlardan birisi de, Mucize Özunal’ın yazdığı *Alayın Kızları* adlı romandır. Romandaki olayların bir kısmı, Kürtlerin yoğun olarak bulunduğu bir sınır kasabasında geçer. Kasabanın adı romanda tam olarak telaffuz edilmez. Romanda kasabanın yakınlarında bulunan bir gölden, Toprakkale sırtlarından, kasabanın mesire yeri Onikiçamlar, Süphan Dağ’ından söz edilir. Kitabın arka sayfasında yer alan tanıtım yazısında bu kasabanın sadece Anadolu’nun Doğusunda olduğu bilgisi yer almaktadır:

“Anadolu’nun Doğusunda, küçük bir sınır kasabasında konuşlanmış, bir askeri birlik, bir alay. Bu birlikteki askerlerin kızları, yani alayın kızları. Yam yedi kız. Yedi dağ çiçeği,

72 Selcen Aksel, *Bir Türk kıızı, Kuzey Iraklı bir Kürt gencine aşık olamaz mi?* Cumhuriyet, 3/11 2008.

*çocuklukları, ilk gençlikleri birlikte geçer, ortak hayaller kurup birbirlerine kenetlenirler. Sonra o kasabadan çıkıp dört bir yana savrulur, kendilerini bekleyen farklı yaşamlara dalarlar”.*⁷³

Çamlıca’da doğan yazar bir yazısında babasının görevi nedeniyle Cilo dağlarının ilk kez belleğine kazıldığını ve Van Lisesi’nde okuduğunu, Van’dan Hakkari’ye kadar uzanan bu coğrafyadan çok etkilendiğini belirtir.⁷⁴ Romandaki bu kızlar bazen “*Hudut Alayının Kızları*” diye de anılırlar. Babalarının bir hudut alayında görev aldıkları görülüyor. Romanı, bir Serhat romanı olarak da adlandırabiliriz. Romanda sözü edilen yedi arkadaş asker kızının adları şöyledir: Aşşen, Cahide, Gülay, Gönül, Güzin, Mine, Zeynep (bu alfabetik dizi bana ait R.A). Türkiye’nin 20. asırdaki yüzyıllık geçmişini 141 sayfalık bir romana sığdırmayı başaran Mucize Özünal, bu arada romanda zaman zaman Kürtlerin günümüzdeki sorunlarına da göndermede bulunur. Alayın Kızları’ndan olan Zeyneb’in uzun yıllar sonra büyüyen oğlu bu kez Kürt bölgesine (Alay Kızları’ndan birisi olan annesinin büyüdüğü mekan) doktor olarak atanır. Annesine yazdığı bir mektupta “... *Yurt savunması dışında savaşın bir cinayet olduğuna bir kez daha inanıyoruz*” biçimimde önemli bir belirlemede bulunur.⁷⁵ Romanın başka bir yerinde oğlu Koray’ın Güneydoğuda vurulup öldürülmesinden sonra Emin Amca’nın yüzündeki (hiç kaybolmayacak sanılan) ışıltının da artık kaybolduğu görülür.⁷⁶

Yazar *Alayın Kızları* adlı bu romanında daha ziyade eski yıllarda yaşanan olaylara yer verir. Böylece yazar bu geriye dönük anlatımlarla okuyucunun günümüzü daha iyi tanımasına katkıda bulunur. Romanda başka Kürtlerin öyküsüne de yer verilir. Kışları kızakla okula giden bu subay kızlarının kızak sürücüsü, Kahraman adlı gariban bir Kürt’tür. Kahraman’ın kızakta yaramazlık yapan kızlara bazen sinirlendiği görülür: “*Ula ne film keççksın sen!*” (Keçik Kürtçede kız anlamına gelmektedir). Evin önünde nöbet tutan bir asker zaman zaman Kahraman adlı bu Kürde “*Deli Kürt!*” diye takılır.

İlk yıllarda *Alayın Kızları* romanındaki kızlar ve yöredeki diğer Kürt kızları arasındaki ilişkiler son derece dostane bir biçimde gelişir. Kürtler bu Alay Kızları’nı bağına basar. Bu durum, romanda Türk tarafının kızları için de söz konusudur. Örneğin Neriman Hanım kızına teneffüste yemesi için verdiği kurabiyeleri, kızı Gönül okul bahçesine girer girmez,

73 Mucize Özünal, *Alayın Kızları*, Can Yayınları, 2000.

74 Anafilya Dergisi, nr 91/2009.

75 Mucize Özünal, *Alayın Kızları*, s.65.

76 Mucize Özünal, *Alayın Kızları*, s.42.

onları Kürt kapıcının küçük kızı Dilan'a verir.⁷⁷ Bu tür örnek sevecen davranışlardan birisi de romanın sonlarına doğru Kürt tarafında yaşanır. Bu kez sıcak taze ekmeğin kokusunu alan Alayın Kızları, evlerinin yakınında bulunan arkadaşları Bergüzer'in yolunu beklerler. Tel örgüleri atlayıp karşı tarafa geçmek isteyen Bergüzar'ın arkasından Kürtçe bağırıp birşeyler söyleyen annesinin ne söylediğini merak eden Alayın Kızları, korkuyla sorarlar:

- *Annen ne diyor?*

- *İçine otlu peynir de koyacakmış, beklemmeden alıp geldim diye kızıyor.*⁷⁸

Romanın bu iki satırlık final kısmı, sanırım Türk romanında son yirmi yılda biçimlenen yeni Kürt imajının en çok parıldayan anlamlı güzel bir ayrıntısını oluşturur. Daha da ileri gidebiliriz, militarizme karşı geçmişte bazı önyargılarla büyüyen Kürt okuyucunun bu romanı okuduktan sonra kafasında haklı olarak oluşmuş olan kötü Türk subay imajının böylece sarsıldığını da kestirebiliriz. Subaylar gitmiş, yerlerine kızları romanda terfi etmişlerdir! Yukarıda adlarını verdiğimiz bir subay kızı Gönül ve bir Kürt garibanının kızı Bergüzar'ın burada sergiledikleri insani duyarlılığı ve özellikle Bergüzar'ın annesinin yukarıda sarf ettiği içten sözlerinin önemini bir kenara itemeyiz. Romanda rollerin tamamen değiştiği görülür. Soğuk süratlı erkek milletinden oluşan askerler gitmiş, yerlerine dünyaya başka bir gözle bakan sevimli bir grup Alayın Kızları gelmiştir. Türk romanında geliştirilen bu tür insani tezler, kurgular, vurgular biz okuyucuda farklı kültürlerin, inançların ve uygarlıkların aynı topraklar üzerinde birlikte yanyana yaşayabileceği umudunu daha da çoğaltmaktadır.

77 Mucize Özünal, *Alayın Kızları*, s.13.

78 Mucize Özünal, *Alayın Kızları*, s.97.

ZIMAN Û ZAROKÊN ME HEBÛN Û PÎROZÎYÊN ME NE!

MIZGÎNÎ JI BO ZAROKAN

Gelî zarokên qenc û şîrîn!
Mizgîniya me li we. Va ye APECê ji
bo we bi kurdî: bi zaravayê zazakî,
sorani û kurmançî ev kitêbên şîrîn
weşandine. Her kitêbek CDya
xwe jî heye. Ku hûn bixwazin, hûn
dikanin di ber xwendina kitêbê re
bi deng jî guhdarî bikin.

Navnîşana xwestinê li Swêdê
Box 8121
163 08 Spånga/Sweden
Telefon: 0046 (0)8 761 81 18
Fax: +46-8-761 24 90
E-mail: orderapec@telia.com

Navnîşana xwestinê li Almanyayê
Muzaffer Özgür
Postfach 900 348, D-51113 Köln
Telefon: 0049-172 298 24 51
Fax: 0049 (0)2203-30 16 30
E-mail: birnebun@hotmail.de

